

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРЛИГИ**

**Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Эрдолатова Нургуль Нуралиевна

**СУЛТАН ИБРАИМОВ – КООМДУК - САЯСИЙ ЖАНА
МАМЛЕКЕТТИК ИШМЕР**

Адистиги: 07.00.02. – Ата Мекен тарыхы

**Тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип
алуу үчүн жазылган ДИССЕРТАЦИЯ**

**Илимий жетекчиси : тарых илимдеринин доктору, профессор
Өмүрбеков Т.Н.**

Бишкек– 2019

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	3
I БАП. МАСЕЛЕНИ ИЗИЛДӨӨНҮН ТАРЫХНААМАСЫ.....	10
1.1. Теманын илимий изилденүү деңгээли.....	10
1.2. Тарыхнаамадагы инсан таануу маселеси жана С. Ибраимовдун мамлекеттик жана саясий ишмердүүлүгүнүн изилдениши	16
II БАП. МАСЕЛЕНИ ИЗИЛДӨӨНҮН ТАРЫХЫЙ БУЛАК ТААНУУСУ ЖАНА ИЗИЛДӨӨ ЫКМАЛАРЫ.....	23
III БАП. СУЛТАН ИБРАИМОВ ЖАШАГАН ДООР.....	33
3.1. Кыргызстандын 1960 – 1980 – жылдардагы социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүүсү	33
3.2. Султан Ибраимовдун чөйрөсү, эр жетиши.....	55
3.3. Мамлекеттик, партиялык кызматтарда алгачкы такшалуусу.....	62
(1957 – 1968)	62
IV БАП. СУЛТАН ИБРАИМОВДУН ОБЛАСТТЫК ЖАНА РЕСПУБЛИКАЛЫК ДЕҢГЭЭЛДЕГИ ЖЕТЕКЧИ КАТАРЫ ИШМЕРДИГИ (1968 – 1978).....	75
4.1. Ош областынын экономикалык өнүгүүсүнө Султан Ибраимовдун кошкон салымы.....	75
4.2. Областын калкынын социалдык абалынын жакшырышы жана маданий турмушу. Терс көрүнүштөргө каршы күрөш	99
4.3. Кыргыз ССР Жогорку Советине жана республиканын өкмөтүнө жетекчилик кылышы.....	117
КОРУТУНДУ	149
ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:	154
ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР:	156

КИРИШҮҮ

Теманын актуалдуулугу. Адамзаттын тарыхынын алгачкы жамааттык коомдон тышкары ар кыл баскычтарында, урунттуу учурларында чыгаан инсандар маанилүү роль ойношкону белгилүү. Кандай гана коом, мамлекет же эл болбосун жетекчилери алысты көрө билген көсөм, адилет, эрки бекем, чечкиндүү ишмерлер болсо алга карай динамикалуу түрдө тез темпте өсүп - өнүгөт. Эгерде, тескерисинче жетекчилеринин деңгээли төмөн, жан дүйнөсү жарды, өзгөчө эрки бош болсо өнүкпөй артта калат, барган сайын элдин турмушу оорлойт, өлкө көптөгөн көйгөйлөргө, кыйынчылыктарга кабылат. Мындай оң жана терс жагдайлар кыйла кылымдарды карыткан кыргыздардын тарыхый тагдырында дагы далай ирет кайталанганы айныксыз чындык. Албетте, эки миң жылдан ашуун жазма тарыхыбыздын айрым мезгилдеринде ата – бабаларыбыздын атагы алыска угулуп, зоболосу асмандаганына, жылдызы жанганына же болбосо алсырап, бөлөк-бөтөн өлкөлөргө күнкор болушуна дал ошондой эки башка типтеги коомдук – саясий ишмерлер себепкер экени шексиз. Анткени Ата Журтунун, элинин эртеңки келечегин ойлогон, адат – нарктар менен каада – салттарды сактоодо башкаларга үлгү боло алган, кара кылды как жарган калыс, артыкча касиеттерге жана асыл сапаттарга ээ жол башчы гана элге туура жолду көрсөтүп, калкынын түпкү кызыкчылыктарына шайкеш айкын максаттарды аныктай алат. Эң башкысы андай инсандар көз каранды эместикти көздүн карегиндей сактоого, өз алдынча мамлекеттүүлүктү коргоого, өнүктүрүүгө жана чындоого дайым даяр.

Алсак, орто кылымдарда кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн күч алышында, элибиздин өсүп – өнүгүшүндө Барсбек каган, Мухаммед – Кыргыз ж.б., жаңы доордо Атаке бий, Эсенкул баатыр, Ажы бий, Кубат бий, Ормон хан, Боромбай бий, Алымбек датка ж.б. чыгаан инсандардын эмгеги зор. Ал эми ХХ кылымдагы терең өзгөрүүлөрдүн заманында кыргыздардын арасынан кыйла мыкты советтик – партиялык ишмерлер суурулуп чыкты. Оош – кыйыштуу ошол кыйын кезеңде – 1920 – 1930 - жылдарда кыргыз элинин жаңы улуттук мамлекеттүүлүгүн түзүүгө А. Сыдыков, И. Айдарбеков, Ж. Абдрахманов, А.

Орозбеков, Б. Исакеев ж. б. бүткүл күч-кайратын сарптап, атүгүл өз өмүрлөрүн да арнашкан. 1950 – жылдарда Кыргызстандын социалдык – экономикалык, маданий өнүгүшүнө жана улуттук кадрларды даярдоого И. Раззаков олуттуу салым кошкондуктан чыныгы улуттук лидер катары элеси элдин эсинде түбөлүккө сакталып калды. Ошол эле жылдарда жана андан соң Т. Кулатов, 1960 – 1980 - жылдарда Т. Усубалиев, С. Ибраимов, А. Масалиев сыяктуу партиялык-советтик жетекчилер республикабыздын ар тараптан ырааттуу өнүгүшү үчүн алгылыктуу аракеттерди жасашкан.

Алардын бардыгы коомдун жана элдин кызыкчылыгын ар дайым жеке кызыкчылыктарынан жогору коюп, калайык - калктын мүдөө-тилектерин орундатууга умтулган, өлкөнүн өркөнү өсүшү үчүн жан үрөп кызмат кылган инсандар экени талашсыз. Чындыгында эле алардын талыкпаган күжүрмөн эмгегинин, мээнетинин натыйжасында Кыргыз ССРинин эл чарбасында, маданий жана коомдук турмушунда көптөгөн ийгиликтер жаралып, индустриалдык – агрардык республикага айланганыбыз анык. Дагы бир ирет баса белгилей кете турган нерсе – кайсы гана мамлекетти албайлы, мамлекеттин алга карай тез өнүгүүсү дагы, артка кетүүсү дагы мамлекет башчысынын, анын тегерегиндеги жогорку мамлекеттик кызматкерлердин жигердүү ишмердигине байланыштуу. Демек, ар жагын айтпаганда да береги советтик доордогу кыргыздын чыгаан мамлекеттик, партиялык жетекчилеринин көп кырдуу ишмердиги, алардын артыкча сапаттары: адамкерчилиги, элин-жерин терең сүйүүсү, мекенчилдиги, иш билгилиги, эркинин темирдей бекемдиги, эмгекчилдиги, чечкиндүүлүгү, жан дүйнөсүнүн байлыгы, интеллектуалдык денгээлинин бийиктиги азыркы учурдагы мамлекеттик жетекчилер үчүн мыкты үлгү болоор эле.

Анан калса эгемендиктин жылдарында “түндүктөн түшкөн” ар кандай баскычтагы мурда анчейин дайынсыз кадрлар өтө эле арбып кетпедиби. Андайлар күтүүсүздөн жогорку кызматтарга дайындалып, кызыл кулак шылуундар бүгүнкү министрлердин, губернаторлордун, акимдердин катарын толуктап, көбү депутат болууда. Ошондуктан мамлекеттик машина анчейин

үзүрлүү иштей албай жатканы айтпаса да түшүнүктүү. Ал эми Султан Ибраимов сыяктуу мамлекеттик жана партиялык жетекчилер төмөндөн жогору карай ар кандай деңгээлдеги кызматтарда кыйла жыл талбай эмгектенип, катаал кадрдык сынактардан – сыдыргыдан, электен өтүшчү. Далай “тар жол, тайгак кечүүлөрдөн”- оор сыноолордон өтүп, абдан такшалганда гана жооптуу кызматтарга дайындалышчу. Андыктан алардын өтөлгөлүү өмүр жолун, коомдук-саясий жана мамлекеттик ишмердигин, бай тажрыйбаларын ар тараптан терең иликтөө изилдөөнүн илимий жактан актуалдуулугун шарттап турат.

С. Ибраимов 1960 – 1980-жылдарда кайсыл тармактарда, аймактарда кандай кызматтарды аркалабасын, иштермандыгы, жөнөкөйлүгү, кичи пейилдиги, талап коё билгендиги, талыкпас эмгеги менен калктын кадырлоосуна арзыган. Бүгүнкү мезгилге чейин анын өмүрү, башкаларга үлгү болорлук үзүрлүү ишмердиги илимий изилдөөгө алына элек. Улуттук деңгээлдеги улуу инсандардын бири Султан Ибраимовдун Кыргызстандын жалпы өсүп өнүгүүсүнө кошкон зор салымын илимий негизде иликтеп изилдөө небак бышып жетилген маселе болуп эсептелет.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Диссертациянын негизги максаты – Султан Ибраимовдун кыргыз тарыхында ээлеген ордун, анын советтик доордогу республикабыздын саясий, социалдык – экономикалык жана маданий өсүп - өнүгүшүнө кошкон зор салымын иликтөө жана ачып берүү болуп саналат. Ушуга байланыштуу изилдөөдө төмөндөгү милдеттер коюлду:

- Кыргызстандын 1960 – 1980 – жылдардагы коомдук – саясий социалдык – экономикалык жана маданий абалына мүнөздөмө берүү жана аталган багыттардагы ал мезгилдеги көйгөйлүү маселелерди аныктоо;
- Султан Ибраимовдун адепки партиялык жана мамлекеттик жетекчи кызматтарда такшалуусундагы, өмүр жолундагы маанилүү, олуттуу баскычтарды, чечүүчү учурларды тактоо;
- Султан Ибраимовдун областтык деңгээлдеги партиялык-советтик көрүнүктүү жетекчи катары калыптануусунун өбөлгө-себептерин чечмелөө;

- Ош областынын экономикалык өнүгүүсүнө, мындагы калктын социалдык абалынын жакшырышына, маданий деңгээлинин жогорулашына Султан Ибраимовдун кошкон салымын ачып берүү;
- Султан Ибраимовдун республикалык деңгээлдеги жетекчи катары калыптануусун, ошол учурдагы Кыргызстандын саясий, социалдык-экономикалык жана маданий турмушундагы жаңы көрүнүштөрдү ар тараптан изилдөө жана кайгылуу өлүмүнүн себептерин конкреттүү тарыхый даректердин негизинде калыс иликтөө, объективдүү анализ жасоо.

Диссертациянын илимий жаңычылдыгы. Кыргыз элинин советтик доордогу чыгаан партиялык жана мамлекеттик ишмери Султан Ибраимовдун өмүр баяны, көп кырдуу ишмердүүлүгү ар тараптан алгачкы жолу илимий негизде комплекстүү түрдө изилдөөгө алынды. Мурда жарыяланбаган көптөгөн архивдик материалдар илимий айлампага алгачкы ирет киргизилип, Султан Ибраимов тууралуу замандаштарынын, үй - бүлөсүнүн, жакын санаалаштарынын эскерүүлөрү илимий нукта талдоого алынды.

Диссертациянын практикалык мааниси. Изилдөөнүн жыйынтыктары Ата Мекен тарыхын окутууда жана ХХ кылымдагы–советтик доордогу кыргыз элинин чыгаан инсандарынын - саясий, мамлекеттик ишмерлеринин үзүрлүү ишмердиги боюнча атайын курстарды, орто жана жогорку окуу жайлардын студенттери үчүн лекцияларды даярдоодо, окуу китептерин ж.б. жазууда, жаштарга мекенчилдик жана руханий – нравалык таалим – тарбия берүүдө, маданий - массалык иштерди уюштурууда илимий-теориялык жактан көмөк көрсөтөт.

Коргоого коюлуучу негизги жоболор. Илимий изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча коргоого төмөндөгү негизги жоболор сунуш кылынат:

- Султан Ибраимов өзү өмүр сүргөн доордун өзгөчөлүктөрүнө, коомдук өнүгүүнүн багыттарына, совет мамлекетинин максат - милдеттерине жана түпкүлүктүү талаптарына жараша калыптанган чыгаан инсан. Анткени ХХ кылымдын 1950 – 1980 - жылдарынын башындагы Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсүндөгү олуттуу өзгөрүүлөр, коомдук – саясий жана

маданий турмушундагы орчундуу окуялар, болочоктогу тубаса идиректүү ишмердин мекенчилдик жана улуттук аң сезиминин өсүшү, барган сайын билими менен турмуштук тажрыйбасынын байышы анын акырындап мыкты мамлекеттик, партиялык жетекчиге айланышына өбөлгө түзгөнү шексиз;

- Арийне, Султан Ибраимовдун эртелеп эр жетишинде, жаш чагынан тартып замандаштарынан улам алга суурулуп чыгышында, катардагы карапайым колхозчу – тракторчу жигиттен иштин көзүн билген таланттуу элдик жетекчи, калк арасында кадыр – барктуу, абдан таасири күчтүү уюштуруучу катары калыптанышында анын ата-эне, агайын-туугандардан алган жакшы таалим – тарбиясы, өсүп – өнгөн чөйрөсү, улуу муундагы И. Раззаков, Т. Кулатов, Б. Мамбетов, Т. Усубалиев сыяктуу даназалуу ишмерлерден үлгү алышы да зор роль ойногон;

- Адепки учурда (1959 – 1968) өзү дайындалган партиялык, мамлекеттик жетекчи кызматтардын бардык баскычтарында: райкомдун 2-катчысы; мелиорация жана суу чарба министри; Кыргызстан КП БКнын катчысы катары үзүрлүү эмгектенген жылдарда ал иштермандыгы, эркинин бекемдиги, эмгекчилдиги, өз милдеттерин так аткарган дыкаттыгы жана ар бир ишке жоопкерчиликти үлгү мамилеси, кол алдындагыларга талап коё билүүсү менен башкаларга үлгү болуп, ошол он жыл ичинде абдан такшалган;

- Кийинки он жылдыкта (1968 – 1978) Султан Ибраимов тажрыйбасы мол дасыккан партиялык ишмер катары республикадагы эң чоң Ош областын ийгиликтүү жетектеп, тубаса шык – жөндөмүн, чыныгы мыкты жетекчи, ийкемдүү лидер экендигин дагы бир ирет далилдей алды;

- Аталган аймакты башкарып турган жылдарда Султан Ибраимов көптү билген көсөм жетекчи катарында көйгөйлүү маселелердин көбүн тез арада чечип, областтын экономикасынын бардык тармактарынын: дыйканчылык, мал чарбачылык, жеңил жана тоо-кен өнөр жайы, гидроэнергетика, жол курулушу, соода – сатык ж.б. кескин өсүшү үчүн зарыл шарттар менен өбөлгөлөрдү түзгөн, дегеле областын ар тараптан өнүгүшү үчүн акыл көрөңгөсүн, күч-

кайратын аябай эмгекчи элдин жаркын келечегин ойлоп талыкпай мээнет кылган;

- Өмүрүнүн акыркы жылдарында ал кыска убакыт, адегенде Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы, андан соң Министрлер Советинин төрагасы кызматтарын аркалады. Бирок, аталган жогорку мамлекеттик кызматтарда болгону эки жылдай гана “аз иштегенине карабастан, саз иштеди”. Ошол эки жылга жетпеген мезгилде ал мүмкүнчүлүгүнүн жетишинче Кыргызстандын социалдык – экономикалык, маданий өнүгүшүнө, коомдук – саясий абалынын жана калктын турмуш-тиричилигинин жакшырышына өз салымын кошууга далалат кылды;

- Тилекке каршы, адилеттиги, калыстыгы, кайратман эмгеги, элин – жерин терең сүйгөндүгү, чынчылдыгы менен республиканын көп улуттуу калкынын арасында зор кадыр-баркка жана урмат-сыйга арзыган улуу инсандын тагдыры кайгылуу аяктап, аксымдардын айынан көз жумду. Ошондой болсо да далай жыл Ата Журттун келечеги үчүн аянбай кызмат кылган атактуу инсандын аты унутулбай, элеси элинин эсинде түбөлүккө сакталып калганы аксиомага айланганы кимге жалган.

Изилдөөчүнүн жеке салымы. Диссертациялык иште 1960 – 1980 – жылдары Кыргызстандын социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүүсү боюнча окумуштуулардын илимий тыянактарына анализ жасалды. Аталган мезгил боюнча статистикалык маалыматтар берилди. С. Ибраимовдун өмүр баяны, мамлекеттик, партиялык кызматтардагы иш аракеттери архивдик материалдардын, документалдык – публицистикалык, көркөм-документалдуу эскерүүлөр жана Султан Ибраимовдун Кыргыз мамлекетине кошкон салымы диссертациялык иште каралып жаткан маселе боюнча биринчи жолу тарыхый аспектиде, комплекстүү изилденип, жыйынтыктар чыгарылды.

Илимий изилдөөнүн апробацияланышы. Диссертациялык иштин негизги мазмуну жана илимий тыянактары илимий – практикалык конференцияларда жана семинарларда докладдар жана билдирүүлөр формасында сунуш кылынды. Ж. Баласагын атындагы кыргыз улуттук

университетинин Кыргызстан тарыхы кафедрасынын жыйындарында, аспирант жана изденүүчүлөрдүн семинарларында, тегерек үстөлдөрдө доклад ирээтинде окулган жана талкууланган.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын жарыяланышы.

Илимий иштин негиздери макалалар катары Кыргыз Республикасынын ЖАКы сунуш кылган атайын илимий жыйнактарда, чет элдик илимий басылмаларда жарыкка чыкты.

Илимий иштин структурасы. Диссертациялык иш киришүү, төрт бап, корутундудан, колдонулган тарыхый булактардын жана адабияттардын тизмесинен турат.

I БАП. МАСЕЛЕНИ ИЗИЛДӨӨНҮН ТАРЫХНААМАСЫ.

1.1. Теманын илимий изилденүү деңгээли

Изилдөө ишинин максаты менен милдеттерине карата теманын тарыхнаамалык маалыматтарын кароо негизинен эки багытта жүргүзүлдү. Биринчи, Султан Ибраимовдун мамлекеттик жана саясий ишмердүүлүгүнө илимий баа берүүдө ал инсандын ишмердүүлүк жылдарындагы Кыргызстандын коомдук-саясий жана экономикасынын абалы каралган тарыхый, илимий эмгектерге токтолуу менен, анализ жасалды. Экинчи, кыргыз тарыхнаамасындагы инсан таануу проблемасы менен бирге Султан Ибраимовдун бейнесине арналган тарыхый, илимий эмгектер каралган.

Белгилүү мамлекеттик жана саясий ишмер Султан Ибраимовдун ишмердүүлүк жылдары өткөн кылымдын 1960 – 1980 - жылдарына туш келет. Аталган мезгилдеги саясий ишмерлердин ишмердүүлүктөрүнө баа берүүдө алар жашаган доор менен алардын ишмердүүлүктөрүнө таасир эткен ички жана тышкы, тубаса табийгый түрткү берген күчтөргө токтолбой койгонго болбойт.

Кыргызстандын тарыхындагы “өнүккөн социализм” же “сенектик жылдар” деп аталган мезгилдеги (1964 – 1985) Кыргызстандын саясий, социалдык – экономикалык жана маданий жетишкендиктерин Султан Ибраимовдун күжүрмөн эмгегисиз элестетүү кыйын. Кыргызстандын каралып жаткан мезгили боюнча тарыхнаамалык эмгектерди үч топко бөлүп карасак туура болот. Биринчи, аталган мезгил боюнча тарых илими боюнча тарыхнаамалык эмгектер, экинчи, илимдин башка тармактары боюнча аталган мезгилдин коомдук-саясий, социалдык-экономикалык жана маданий өнүгүүсү боюнча тарых илиминен тышкары илимий эмгектердин топтому, үчүнчү, советтик жана мамлекеттик ишмерлердин эмгектери. Анын ичинен биринчи топтогу тарыхнаамалык эмгектерди совет дооруна таандык жана эгемендүүлүк жылдарындагы эмгектер деп экиге бөлүп карасак логикага туура келет.

1960 – 1980 - жылдардагы Кыргызстандын экономикасындагы жетишкендиктерден улам тарых илиминде өнүккөн социализмдин өнүгүшүнө байланышкан бир катар эмгектердин, илимий изилдөөлөрдүн жүргүзүлүшүнө

негиз болгон. Натыйжада, Советтик Кыргызстандын өнөр-жайынын, айыл чарбасынын жана маданиятынын өнүгүшү менен катар элдердин социалдык абалына байланышкан эмгектер жарык көргөн.

Изилдөөнүн милдети менен максатына ылайык Кыргызстандын совет мезгилиндеги өнүгүүсүнүн негизги факторлоруна А.Идинов, С.А.Аттокуров, А. Тилекеев, Төлөгөнов Ө.Т.¹ ж.б. токтолушкан. Аталган маселенин изилдөө объектиси совет мезгилинин акыркы жылдарында А.А.Асанканов, Ч.Ш.Жакыпова, А.А.Арзыматова, Дж.Самиевалар тарабынан изилдөөгө алынган.

Белгилүү тарыхчы С.А.Аттокуровдун изилденип жаткан эмгекке байланыштуу эмгектеринде² совет мезгилиндеги Кыргызстандагы өнөр жай жана анын өнүгүшүндөгү социалдык, экономикалык факторлор тарыхый булактардын негизинде кеңири анализдеген. 1989-жылы А.А.Асанкановдун “Социально-культурное развитие современного киргизского сельского населения” монографиясы чыккан. Окумуштуу республиканын өткөн кылымдын 1960 – 1980 - жылдарындагы айыл-кыштактарынын социалдык-маданий турмушун изилдөөдө көрүнүктүү салым кошкон. Алгачкылардан болуп тархнаамада этносоциологиялык изилдөө жүргүзгөн. Джакыпова Ч.Ш. “Подготовка кадров в системе высшего, среднеспециального и профессионально-технического образования для народного хозяйства и культуры Киргизской ССР в 60 – 80 - е годы” (1989), Арзыматова А.А. Развитие промышленности Киргизии в 70-е годы” (1990), Самиева Дж. “Руководство Компартии Киргизии развитие промышленности в десятой пятилетке” (1988) ж.б. “өнүккөн социализм” мезгилиндеги эл чарбасынын тармактарынын өсүү динамикасы боюнча диссертациялык изилдөө иштерин жүргүзүшкөн. И.С.Болджурова “Колхозное крестьянство Киргизии в условиях развития социализма” (1985), Возрастание руководящей роли КПСС в развитии

¹ Төлөгөнов О.Т. Духовная культура развитого социализма – торжество ленинских идей. – Фрунзе: Кыргызстан, 1985. 95 с.

² Аттокуров С. Из истории промышленности Киргизии. – Фрунзе.: “Мектеп”, 1971. 140с.;

современных социальных процессов на селе (на материалах партийной организации Киргизии) (1985) эмгектеринде “өнүккөн социализм” мезгилиндеги айыл чарбасында иштегендердин социалдык, экономикалык абалына жана коммунисттик партиянын ишмердүүлүгүнө анализ берген.

Илимий изилдөөдө Султан Ибраимов жашаган жана ал ар кандай советтик, партиялык органдарда жетекчилик кызматтарда жемиштүү эмгектенген доорду, ошондой эле анын коомдук – саясий, мамлекеттик ишмердигин жетиштүү деңгээлде чагылдыруу үчүн адис окумуштуу тарыхчылардын, ал мезгилдеги Кыргызстандын айыл чарбасы менен өнөр жайынын өнүгүшү, курулушу, маданий – агартуу мекемелери, алардын идеологиялык таалим – тарбиялык иштери иликтенген Ж. Бактыгуловдун³, Ж. Малабаев⁴, Т. Абдрахманов⁵, С. Аттокуров⁶, З. Эралиев⁷, А. Арзыматованын⁸ жана башкалардын илимий эмгектериндеги малыматтарга да таяндык. Алсак, илимий ишибизде ишмердиги каралган С. Ибраимовдун заманындагы республиканын айыл чарбасы менен айыл – кыштактардын калкынын социалдык абалындагы олуттуу өзгөрүүлөрдү жана совхоздордун, совхоздук кадрларынын өсүшүн Ө. Осмонов⁹ менен Д. Нурмаматов¹⁰ изилдесе, өнөр жайынын өнүгүшүн С. Аттокуров, А. Арзыматова ар тараптан терең жана кенен изилдешкен. Ал эми жалпы совет мезгилиндеги, анын ичинде 1960 – 1980-жылдардагы билим берүү системасы менен илимдин ири ийгиликтери, улуттук интеллигенциянын калыптанышындагы жетишкендиктер белгилүү академиктер

³ Бактыгулов Дж. Культурно-просветительные учреждения Киргизии в условиях развитого социализма. –Фрунзе.: “Илим”. 1985.60 с.

⁴ Малабаев Ж.М. Кыргыз мамлекетинин тарыхы. –Б.: Илим, 1999. 172 б.

⁵ Абдырахманов Т.А. Кыргызстандын өнөр жайындагы илимий-техникалык прогресс (1976–1985-жж.) [Текст]: тарых илим.канд. ... дисс. –Б., 1994. 165 б.

⁶ Аттокуров С. Из истории промышленности Киргизии. – Фрунзе.: “Мектеп”, 1971. 140с.;

⁷Эралиев З. Идеологиялык күрөштүн майданында. –Ф.: Кыргызстан, 1983. 160 б.

⁸Арзыматова А.А. Развитие промышленности Киргизии в 70-е годы [Текст]: дис. ...канд.ист.наук – Ф.: 1988. 152 с.; Ошонуку эле, История промышленности Кыргызстана в российско-советский период концептуальные проблемы. дис. ...докт. дисс. ист. наук: 07.00.02. –Б., 2008. 325 стр.; Ошонуку эле, Промышленность Кыргызстана. Вторая половина XIX – XXвв.: Теоретико – методологические проблемы. –Б., 2008.

⁹Осмонов Ө.Ж. Кыргызстандын айыл чарбасы жана айыл – кыштактардын социалдык турмушу (1966 – 1985 –жж.). Автореферат докт. дисс. –Б., 1994. 48 б.

¹⁰Нурмаматов Д. Совхозные кадры Кыргызстана (60 – е середина 80 – х гг.) -Б., 1992. 54 с.

К.К. Каракеевдин ¹¹, А.Э. Измайловдун ¹², советтик ири илимпоздор А. Каниметов ¹³, М.Р. Балтабаев ¹⁴, И.А. Соктоевдин ¹⁵, Ч.Ш. Жакыпованын ¹⁶ ж.б. атайын иликтөөлөрүндө конкреттүү даректердин негизинде кең – кесири баяндалган. Ошол мезгилдеги айылдык кыргыз калкынын социалдык – маданий өнүгүшүн этнографиялык өңүттө изилдөөгө азыркы белгилүү чоң окумуштуу А.Асанкановдун эмгектери арналган ¹⁷.

Белгилүү тарыхчы Дж.С.Бактыгуловдун изилдөөлөрүндө республиканын социалдык-экономикалык жана маданий маселелери партиялык уюмдардын уюштуруучулук ишмердүүлүктөрү менен бирге каралган. Аталган мезгилдеги Кыргызстандын калкынын жашоо-турмушунун жакшырышындагы көйгөйлөр Дж.С.Бактыгулов, Ө.Ж.Осмонов жана Ж.Д.Самиева биргелешип жазган “Уровень жизни населения Кыргызстана (1961-1994 гг.)” эмгекте архивдик жана статистикалык маалыматтардын негизинде кеңири анализденип, өткөн кылымдын 1960 – 1980 - жылдарындагы эл чарбасынын өнүгүшүндөгү тескери көрүнүштөрдүн элин жашоо-турмушуна тийгизген таасирине объективдүү баа берилген.

Досбол Нур уулунун 1992 - жылы “Совхозные кадры Кыргызстана (60-е – середина 80-х гг.)” жарык көргөн эмгегинде айыл чарба тармагындагы совхоздор үчүн кадрларды даярдоо маселесинин чечилиши менен бирге көйгөйлөрүнө анализ кылынган. Ал эми Осмонов О.Дж.Советтик Кыргызстандын айыл калкынын социалдык турмушу, демограффиялык абалы менен руханий маданиятына арналган бир катар эмгектерди жазган ¹⁸. Султан

¹¹Каракеев К.К. Великий Октябрь и наука Киргизстана, - Ф.: Кыргызстан,1977.

¹²Измайлов А.Э. От сплошной неграмотности к вершинам просвещения. – Ф.,1978.

¹³ Каниметов А.К. Народное образование Советской Киргизии за полвека. – Ф., 1972.

¹⁴Балтабаев М.Р. Развитие всеобщего среднего образования в Киргизской ССР. – Ф.,1978.

¹⁵Соктоев И.А. Формирование и развитие советской интеллигенции Киргизстана. – Ф.,1981; Ошонуку эле: Высшая школа Советского Киргизстана. – Ф.: Илим, 1982.

¹⁶Джакыпова Ч.Ш. Подготовка кадров в системе высшего, средне- специального и профессионально-технического образования для народного хозяйства и культуры Киргизской ССР в 60 – 80 - е годы. Автореферат Дисс. док. ист. н. – МГУ., 1989.

¹⁷Асанканов А. Социально – культурное развитие современного киргизского сельского населения. – Ф.: Илим, 1989.

¹⁸ Осмонов О.Дж. Повышение благосостояния сельских тружников Киргизии в условиях совершенствования социализма. – Фрунзе: Илим, 1988.; Кыргызстандын айылынын социалдык

Ибраимовдун мамлекеттик ишмердүүлүгүнүн мезгили туура келген “өнүккөн социализм” мезгилинде партиялык жетекчилердин башкаруу формасы, стили менен методдоруна, ошондой эле коммунисттик партиянын жана коомдук уюмдардын ишмердүүлүктөрүнө арналган бир катар тарыхнаамалык эмгектер жарык көргөн. Алардын катарында А.И. Идиновдун «Партийная работа в условиях агропромышленных объединений в Киргизии» (Ф.: Кыргызстан, 1985.), И.С. Болджурованын «Возрастание руководящей роли КПСС в развитии современных социальных процессов на селе: На материалах партийной организации Киргизии» (Ф.: Кыргызстан, 1985), А.Тилекеевдин «Аграрная политика КПСС в действии: Партийное руководство сельским хозяйством Киргизии в годы восьмой и девятой пятилеток» (Ф.: Кыргызстан, 1983. – 172 с.) сыяктуу эмгектери менен катар коллективдүү жазылган “Проблемы аграрной политики КПСС на современном этапе» (М.: Политиздат, 1975. – Т. 1. – 339 с.), «Очерки истории Компартии Киргизии» (Ф.: Кыргызстан, 1979. – 747 с.) ж.б. эмгектер бар. Аталган эмгектер доор добушуна жараша, коммунисттик партиянын идеологиясынын кыртышында жазылса дагы совет мезгилинин тарыхын жана ал мезгилде иштеген партиялык жана мамлекеттердин кызматкерлердин республиканын өнүгүшүндөгү салымдарын изилдеп, анализдөөдө андагы статистикалык так маалыматтар чоң кызмат кылат.

Нурмамбетов Б.А.¹⁹, А.Акунов “Деятельность сельских культурно-просветительных учреждений Кыргызстана в 1966-1976 гг.”, К.К. Батыркулов²⁰ диссертациялык иштеринде каралган. Алсак, Б. Нурунбетов 1950 – 1980 - жылдардагы эмгек ресурстарын “интеллектуалдаштыруу” процесстериндеги социалдык, саясий жана өндүрүштүк шарттардын уюштурулушуна токтолуп, эмгек өндүрүмдүүлүгүнүн абалына, жумушчулардын квалификациялык,

турмушу (1966-1985-жж.). – Б., 1993.; Кыргызстандын айлынын демографиялык абалы жана руханий маданияты. -, 1993.; Кыргызстандын айыл чарбасы жана айыл калкынын турмуш деңгээли Совет бийлигинин соңку жылдарында. – Б., 1994., Кыргызстандын айыл-кыштактарынын социалдык турмушу (1966-1985 – жж.) 07.00.02 – Ата Мекендин тарыхы адистиги боюнча докт. диссертациясы. – Б., 1994.

¹⁹ Нурмунбетов Б.А. Рабочий класс Кыргызской Республики: 1960-е и 1980-е годы. – Б., 1989.

²⁰ Батыркулов К.К. История развития легкой промышленности Республики Кыргызстан в 1966-1975 гг. Диссерт на соискан. канд.ист.н., по спец. 07.00.02 – Отечест. История, Бишкек, 1994.

илимий-техникалык деңгээлин жана кесиптик структурасын рационалдаштыруунун жетишилген деңгээлине байланыштуу иликтөөлөр жүргүзүлүп, алардын советтик өнөр жайдын өнүгүшүнө тийгизген таасирин ачып берген²¹.

Султан Ибраимовдун 20 жылдан ашуун убакытка созулган өтө активдүү ишмердигинин учурундагы, тагыраак айтканда 1960 – 1980 - жылдардагы Кыргызстандын социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүүсү, коомдук турмушу, саясий абалы академиялык көп томдуу басылмаларда да ырааттуу баяндалат²². Ушул өңүттөгү кызыктуу маалыматтардын кыйласы жогорку окуу жайлардын окуу китептери менен усулдук куралдарына киргизилип, тиешелүү жыйынтыктар менен тыянактар чыгарылган²³.

Советтик Кыргызстандын 1960 – 1980 - жылдардагы социалдык - экономикалык, коомдук - саясий абалына жана маданиятына сарыэсеп салып, илимий анализ жасаганда өз заманынын ири мамлекеттик-партиялык ишмери, мыкты саясатчысы Турдакун Усубалиевдин эгемендик жылдарында жазган эмгектерине токтолбой кетүүгө болбойт. Белгилүү болгондой, ал Кыргызстан КП БКнин биринчи катчысы катарында республиканы дээрлик 25 жыл (1961 – 1985) ийкемдүү башкарды. Кыргыз ССРинин ал жетектеген учурдагы ар бир беш жылдык планы анын түздөн – түз көзөмөлдүгү аркылуу түзүлүп, ийгиликтүү аткарылып, экономикабыздын бардык тармактарында жакшы көрсөткүчтөр жаралганы талашсыз. Андыктан анын 1961 – 1985-жылдарда республикада калыптанган чарбалык, коомдук жана маданий турмуштун маанилүү көрсөткүчтөрүн, эң башкысы реалдуу чындыкты чагылдырган

²¹ Нурмунбетов Б.А Промышленные рабочие Кыргызстана в 50-80-е годы: состояние и проблемы. Диссертация на соиск. докт.ист.н., по спец. 07.00.02 – Отечественная история. – Бишкек, 2000. – 310 с.

²²История Киргизской ССР: С древнейших времен до наших дней: в 5 томах. Фрунзе: Кыргызстан, 1984. 798 стр.; Том. IV/ Редкол.: К.К. Каракеев (гл.ред) и др. 1990. 480 стр.; Кыргызстандын тарыхы. Үч томдук. III том. –Б.: “Кут-Бер”, 2016. 335-374-беттер.

²³Осмонов Ө. Ж., Асанканов А.А. Кыргызстан тарыхы (Эң байыркы доордон азыркы мезгилге чейин): Жогорку окуу жайлары үчүн окуу китеби. 1-бас. –Б.: Эркин-Тоо, 2001.; Осмонов О.Дж. История Кыргызстана (С древ. вр. до наших дней). Учебник для вузов. –Б.: “Мезгил”, 2008. 412 б. ; Асанканов А.А. История Кыргызстана (С древ. вр. до наших дней): Учеб. для выс. уч зав., изд. 3-е, доп. –Б.: Эркин Тоо, 2009.

көлөмдүү жана терең мазмундуу чыгармаларында²⁴ абдан так маалыматтар өтө эле арбын.

Диссертациялык ишти жазууда аталган мезгил боюнча эл чарбасынын тармактары боюнча атайын статистикалык жыйнактар менен өнүгүүнүн беш жылдык пландары менен жыйынтыгынын материалдары чоң роль ойноду. Алсак, жыл сайын чыгуучу “Народное хозяйство Киргизской ССР: Стат. Ежегодник”, “Статический сборник Киргизской республики”, “Итоги выполнения девятого пятилетнего плана за четыре года (1971-1974 гг.)” ж.б.

Аталган эмгектерде эл чарбасынын тармактарынын өнүгүшүндөгү маселелердин оң жана терс жактары айкын берилүү менен анын өсүш же төмөндөш динамикасы дагы каралган. Мисалы, “Народное хозяйство Киргизской ССР за годы Советской власти: Стат. Сборник” (1987) деген статистикалык жыйнакта “өнүккөн социализм” жылдарындагы өнөр жайдын өнүгүшү боюнча төмөнкүдөй маалыматтар кездешет: республикада 1966 – 1971- жылдары 40 өнөр жай ишканасы, 1971 – 1975- жылдары 31, 1976 – 1980- жылдары 16 завод-фабрика ишке киргизилген.²⁵

1.2.Тарыхнаамадагы инсан таануу маселеси жана С. Ибраимовдун мамлекеттик жана саясий ишмердүүлүгүнүн изилдениши

Кыргыз тарыхнаамасында инсантаануу проблемасы мезгил талаптарына карай каралып келинген. Тарыхнаамадагы бул проблеманы совет мезгилине чейинки, совет доорундагы жана эгемендүүлүк жылдарындагы изилдөө иштери деп үч топко бөлүп карасак изилдөөнүн илимий, тарыхый принциптерине туура келет.

Совет мезгилине чейин белгилүү орус окумуштуу, саякатчылары Н.Аристов, Ч.Валиханов, Н.А.Северцов, П.П.Семенов Тянь-Шанский ж.б.

²⁴Усубалиев Т.У. Эпоха. Созидание. Судьбы. – Б.: Шам, 1995; Надо знать прошлое, чтобы не ошибаться в будущем: Книга 2. – Б.: Шам, 1996.; Как меня преследовали горбачевцы. Моральный и политический террор: Книга 3. – Б.: Шам, 1997; Кыргызстан в моем сердце: Книга 6. – Б.: Шам, 2005; Избранные: Речи и статьи: - Б.: Учкун, 2008.

²⁵ Народное хозяйство Киргизской ССР за годы Советской власти: Стат. Сборник. – Фрунзе, 1987. – С.140.

изилдөөлөрдө Атаке баатыр, Ормон хан, Алымбек датка, Тайлак баатыр, Курманжан датка, Шабдан баатыр ж.б. кыргыз элинин белгилүү инсандарына тиешелүү маалыматтарды жолуктурабыз.

Аталган мезгилге таандык эмгектердин катарына Осмонаалы Сыдык уулунун эмгектерин дагы кошсок болот. Алсак, алгачкы кыргыз тарыхчысынын “Тарихи Шадмания”(1913), “Тарихи Киргизия” (1914) эмгектеринде Шабдан баатыр анын ата-бабаларынын генологиялык тарыхы санжыранын негизинде каралган.

Совет дооруна таандык изилдөөлөрдүн башында В.В.Бартольд, Л.Н.Гумулев, С.М.Абрамзондор, А.Н.Бернштам турушат. Ошондой эле белгилүү советтик кыргыз тарыхчылары Б.Жамгерчинов, А.Хасанов, К. Үсөнбаевдардын эмгектеринде дагы кыргыз элинин, кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн калыптанышына, маданиятынын өнүгүшүнө салым кошушкан элибиздин белгилүү ат уулдарын ишмердүүлүктөрү каралган. Албетте, коммунисттик идеологиянын таңуулоосунан чыгууга мүмкүн болбогон жагдайдагы изилдөөлөрдө элибиздин өткөн кылымдардагы бегилүү тарыхый инсандары Атаке баатыр, Ормон хан, Шабдан баатыр, Алымкул аталык, Алымбек датка, Курманжан датка, Балбай, Жангарач, Байтик баатыр ж.б. тарыхый портреттерин түзүүгө керектүү маалыматтар топтолгон.

Эгемендүүлүк жылдары бул өңүттө алгылыктуу иштер аткарылып, улуттук тарых илимине инсан таануу өзүнчө багыт катары калыптанدى. Маселен, XIX – XX кылымдын башында кыргыз элинин тарыхында олуттуу роль ойногон улуу инсандар Боромбай бий, Ормон хан, Жантай, Алымбек датка, Нүзүп бий, Жангарач, Курманжан датка, Алымкул аталык, Пулат хан, Шабдан баатыр, Байтик баатыр ж.б. коомдук-саясий ишмердиги бир катар илимий эмгектерде изилденип айрымдары боюнча диссертациялар жазылды²⁶.

²⁶ Үсөнбаев К. Ормон хан. –Б., 1999.; Өмүрбеков Т.Н. Улуу инсандардын Кыргызстандын тарыхындагы ролу жана орду (XIX к. ортосу - XX к.башы) –Б.: “Бийиктик”, 2003. 288 б.; Кененсариев Т. Искак Асан уулу Полот хан. –Б.: КТЖ, 1997. 80 бет.; Абытов Б. К. Выдающиеся личности города Ош. –Ош, 2000; Абытов Б. К. Ош: факты, события и личности (новый взгляд на основе источников средних веков и нового периода). –Ош: 2002.; Алымбаев Ж. Нүзүп Бий. –Б., 2000; Ошонуку эле, Кокон хандыгы жана Нүзүп миңбашы. –Б.: Турар. 2015; Токобаева Г.Ш. Ички Теңир - Тоолук

Инсан таануу багытына салмактуу салым кошкон окумуштуулардын бири Т. Н. Өмүрбеков акыркы жылдары бир нече илимий эмгектерди жарыялап, аталган багытты кыйла байытты²⁷.

Албетте эгемендиктин жылдарында советтик улуттук автономияны түзүүгө көп күч жумшаган кыргыздын алгачкы мамлекеттик жана партиялык жетекчилеринин ишмердигин иликтөө өңүтүндө алгылыктуу иштер аткарылганы илимий коомчулукка жакшы маалым. Маселен, 1990 – жылдарда ал кездеги калемин курч жаш окумуштуу, кийинки таанымал таланттуу тарыхчы З.К. Курманов кыргыз элинин мамлекеттүүлүгүн кайрадан түптөө үчүн чыгаан инсандардын жүргүзгөн чечкиндүү күрөштөрүн изилдөөгө чыйыр салган десек аша чапкандыкка жатпас. Ал академик Плоских В.М. ж.б. менен биргеликте айрыкча Абдыкерим Сыдыковдун аталган багыттагы аракеттеринин маани-маңызын ачып берүүгө бир катар илимий эмгектерин арнаган эле²⁸.

Ошол эле 1990-жылдардын орто ченинде кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн түзүлүшү өтө татаал саясий процесс катары жана андагы инсандардын ээлеген орду, ролу белгилүү окумуштуу тарыхчы А.Ж. Жуманалиевдин, кийинчерээк дагы бир чоң окумуштуу Ж.Ж. Жунушалиевдин эмгектеринде ырааттуу баяндалган болчу²⁹.

кыргыздардын коомдук-саясий турмушундагы жана көз каранды эместиги үчүн күрөшүндөгү чыгаан инсандардын ролу. Т.и.к.окум.дар...дисс. Авторефераты. –Б.,2009; Ошонуку эле, Ички Теңир - Тоолук чыгаан инсандар. –Б.: Макспринт. 2011. 144 бет.; Каулбекова Р.А. Кыргызстанда коомдук-саясий ой-пикирдин өнүгүшүндөгү Арстанбек Буйлаш уулунун ролу. Т.и.к.окум.даражасын и.а. үчүн диссерт. Автореферат –Б., 2015.; Жусупова М. М. Төрөкул Айтматов – общественный, политический и государственный деятель. Т.и.к.окум.даражасын и.а. үчүн диссерт. Автореферат –Б., 2010.; Жусупова М. М., Өмүрбеков Т. Н. Төрөкул Айтматов – саясий жана мамлекеттик ишмер. –Б., 2011. 140 б.

²⁷Өмүрбеков Т.Н. Атаке баатыр баяны. – Б.: Бийиктик, 2005; Эл башылар, эрендер жана эл тарыхы. – Б.: Макспринт, 2014; Кыргыз тарыхы: Азаттык наркы. – Б.: Макспринт, 2015.; Эсенгул баатыр – Чоң Эсенгул. – Б.: Макспринт, 2018.; Кыргызстандагы 1916 – жылкы улуттук боштондук көтөрүлүш. – Б.: “Мурас” фонду, 2016.; Кыргыз тарыхы: Улуу инсандары. –Б.: Турар, 2018.

²⁸Курманов З., Плоских В.М., Бегалиев С. ж.б. Абдыкерим Сыдыков – национальный лидер. – Б.: Кыргызстан, 1992.; Плоских В.М. Манас не признал себя виновным. – Б., 1993; Курманов З.К. Политическая борьба в Кыргызстане: 20-е годы. – Б.: Илим, 1997.; Ошонуку эле: Борьба политических элит Кыргызстана в период возрождения национальной государственности кыргызского народа (1917 – 1927 гг.) Диссерт. докт. ист. н. – Б.,1997;Курманов З., Садыков Э. Абдыкерим Сыдыков:Личность и история. – Б.: Шам, 2002.

²⁹Жуманалиев А. Политическое развитие Кыргызстана (20 – 30-е годы). –Б., 1994; Политическая история Кыргызстана (Становление политической системы кыргызского общества в 1920 – 1930-е годы). – Б., 2002, 2005. ; Жунушалиев Ж. Ж. Время созидания и трагедий. 20 – 30-е годы XX в. – Б.: Илим, 2003.

Инсантаануу багытындагы эмгектерге кыргыздардын өткөн кылымдардагы эл, журт башчыларынын инсандык тарыхына байланышкан С.Аттокуров тарабынан жазылган “Тагай бий”, “Тайлак баатыр”, “Баялы Исакев” эмгектер дагы кирет. Окумуштуу бул эмгектеринде инсандардын генологиялык тарыхын санжыранын негизинде аныктап, анализ кылган.

Асыресе, акырындап ал мезгилдеги ар бир кыргыздын чыгаан мамлекеттик жетекчилеринин ишмердигин өз – өзүнчө изилдөө иши колго алынды. Алсак, кыргыз улуттук автономиясынын адепки жетекчилери А. Орозбеков³⁰, Ж. Абдрахманов³¹, Т. Айтматов³², Б. Исакеев³³ ж.б. өмүрү жана советтик-партиялык ишмердиги тууралуу эмгектер, көлөмдүү макалалар жарыяланып, атайын диссертациялык изилдөөлөр жазылды. Алардан тышкары, 1950 – 1980-жылдарда Кыргыз советтик социалисттик республикасын кыйла убакыт жетектеп, өлкөбүздүн социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүшүнө олуттуу салым кошкон партиялык ишмерлер И. Раззаков³⁴, Т. Усубалиев³⁵, А. Масалиев³⁶ ж.б. чыгаан инсандарга арналган илимий эмгектер жаралды.

Кыргыз тарыхнамесинин инсан таануу багыты боюнча таанымал адис окумуштуу Т. Н. Өмүрбеков баса белгилегендей, “бул проблеманы изилдөөдө негизги принцип чыгаан инсандардын ишмердигине объективдүү баа берүү, конкреттүү чөлкөмдөгү, атүгүл областтагы жана райондогу тарыхий

³⁰Бекмурзаева Г. Абдыкадыр Орозбеков – мамлекеттик ишмер [текст]: тарых.илим.канд. ...дис. / Г. Бекмурзаева. - Ош., 2010. 164 б.; Абдыкадыр Орозбеков. Эскерүүлөр / Түз: К. Абдыкадыров. -Б.: Салам. 2016. 280 б.

³¹Абдрахманов Ж. 1916. Күндөлүктөр. Сталинге каттар. Баш. сөзд. авт. Ж. Жунушалиев, И. Е. Семенов. –Б.: “Улуу Тоолор”, 2016. 412 б.

³²Жусупова М. М. Төрөкул Айтматов – общественный, политический и государственный деятель. Т.и.к.окум.даражасын и.а. үчүн диссерт. Автореферат –Б., 2010.; Жусупова М. М., Өмүрбеков Т. Н. Төрөкул Айтматов – саясий жана мамлекеттик ишмер. –Б., 2011. 140 б.

³³Койчуев Т.К., Плоских В.М., Усубалиев Т.У. У истоков кыргызской национальной государственности. -Б.: Илим, 1996. 384 стр.

³⁴Гапаров Т. ИсхакРаззаков – выдающийся государственный и общественный деятель Кыргызстана [Текст]: дис. ... канд.ист.наук /ГапаровТ. –Б.,2001. 159с.

³⁵Өмүрова Ж. О. Т.У. Усубалиев – Кыргызстандын көрүнүктүү мамлекеттик жана коомдук ишмери”. //Тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертация. –Б., 2002. 145б.

³⁶Бердиев А. Т. “Абсамат Масалиев – Кыргызстандын көрүнүктүү мамлекеттик жана коомдук ишмери”/ Тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертация. –Б., 2014. 198 б.

кырдаалды, тарыхый кубулуштарды, окуяларды чагылдырууда конкреттүүлүк жана аргументтүүлүк болушу керек. Мындай мамиле доордун мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн, тигил же бул тагдыр чечээр окуялардын, өзөктүү өзгөрүүлөрдүн, көрүнүктүү лидерлердин калыптануусунун коомдук шарттарын толугураак ачып берүүгө өбөлгө түзөт”³⁷.

Ишмердүүлүктөрүнүн өзгөчөлүктөрүнө карай тарыхый инсандарды изилдөөдө Т.Кененсариев төмөндөгүдөй үч топко бөлүп изилдөө өзүнүн натыйжасын берээрин ишендирген: “Биринчи топ: мамлекеттик жана коомдук имшемерлер, кыргыз мамлекеттигин түптөөгө, аны сактоого, керек болсо ошол максат үчүн жанын берген мекенчилдер; экинчи топтогулар элдин азаттыгы, эркиндиги үчүн күрөшүп, ошол идеяга башын сайгандар, кыйын кезең, кан майданда кол баштаган баатырлар; үчүнчүлөр элдин тынчтыгын, бейпилдигин самап, кемеңгер, акылгөй насаатчылар, элдин интеллектуалдык көрөңгөсүн өстүрүп, руханий жатта шедеврлерди жараткандар.”³⁸

Ошондой болсо да Ата Журт тарыхындагы улуу инсандардын ээлеген орду жана ойногон ролу тууралуу маселенин чети оюла элек деп айтууга толук негиз бар. Башкасын айтпаганда да, XX кылымдын 40 – 80-жылдарында (1940 – 1980) Кыргызстанга кыйла кызмат өтөп, элине эмгеги сиңген далай партиялык – советтик жетекчилердин: Т. Кулатов, А. Толубаев, Б. Мамбетов, А. Сүйөркулов, К. Дыйканбаев, А. Сүйүмбаев, А. Дүйшеев ж.б. өтөлгөлүү өмүр жолу, үзүрлүү жана үлгүлүү коомдук – саясий ишмердиги иликтенбей, дале болсо илимпоздордун көз жаздымында кала берүүдө.

Арийне, улуттук деңгээлдеги андай улуу инсандардын бири Султан Ибраимов өткөн кылымдын 60 - , айрыкча 70-жылдарда өзүнүн өтө жигердүү ишкердиги, иш билгилиги, мекенчилдиги ж.б. адамкерчиликтүү артыкча сапаттары менен замандаштарынан кескин айрымалангандыктан республикабыздын чарбалык, коомдук, маданий турмушунда жана саясий

³⁷ Өмүрбеков Т.Н. Новые подходы к изучению роли и места исторических личностей народов Центральной Азии. // Труды факультета истории и регионоведения КНУ им. Ж.Баласагына. –Вып. X. –Б., 2002. 118 - б.

³⁸ Кененсариев Т. Тайлак баатырдын тарыхый бейенесине айрым сүртүмдөр. [электрондук ресурс]: http://kghistory.akipress.org/unews/un_post:8124

аренасында ири фигурага айланган. “Өнүккөн социализм” доору деп мүнөздөлгөн ал мезгилдеги (1964 – 1985) Кыргызстандын саясий, социалдык – экономикалык жана маданий жетишкендиктерин Султан Ибраимовдун күжүрмөн эмгегисиз элестетүү кыйын. Тилекке каршы, ал чыгаан инсандын элибиздин совет мезгилиндеги тарыхында ээлеген орду, мекенге кылган ак эмгеги, калкынын жаркын келечеги үчүн көргөн камкордугу алигиче аныктала, такталып, таасын баасын ала элек.

Кыргыз тарыхнаамасында аталган инсандардын ишмердүүлүктөрү менен байланышкан Кыргызстандын коомдук өнүгүсүндөгү айрым тарыхчылар белгилегендей “волюнтаристтик”, “сенек” же “өнүккөн” социализмдин тарыхнаамасын эки этапка бөлүп карасак болот: социализм мезгилиндеги изилдөөлөр жана эгемендүүлүк жылдарындагы деп.

Совет мезгилиндеги тарыхнаамалык эмгектерге ири алды тарыхый булактык дагы мааниге ээ болгон Султан Ибраимовдун эмгеги эсептелет. Ош областынын аталган мезгилдеги социалдык-экономикалык жана маданий өнүгүүсү боюнча булактык, ошол эле учурда тарыхнаамалык эмгек катары “Ошская область Киргизстана. Краткий очерк социально-экономического развития” (Ф.: “Кыргызстан”, 1979.) эмгегин алсак болот.

Султан Ибраимовдун ишмердүүлүгү боюнча чакан публицистикалык макалалар мезгилдүү басма сөз каражаттарына: ар кандай газеталар менен журналдарга жарыяланып, замандаштарынын, кесиптештеринин жана үй бүлөсүнүн, жакын туугандарынын эскерүүлөрү китеп болуп басмадан басылган. Андай басылмалардын катарына калемгер журналист Б. Бөкөлөев топтогон Султан Ибраимов жөнүндө анын замандаштарынын эскерүүлөрү менен ал чыгаан инсандын өмүрүнө арнап жазылган Б. Өмүралиевдин “Махабат өткөөлү” драмасы бириктирилип чыгарылган көркөм-публицистикалык, саясий-документалдуу жыйнак кирет. Мындан тышкары, кызы Г. Ибраимованын “Султан Ибраимов” аттуу көркөм-документалдуу баяндоосу, Т. Урмамбетовдун “Султан Ибраимовду өлтүргөн ким?” аттуу документалдуу повести, С. Шарипованын “Белые лебеди в черный день” –

деген көркөм-публицистикалык эссеси, жазуучу Т. Мияшевдин “Султан Ибраимов Ошто: эскермелери” И. Жусубалиевдин “Өмүр элестери”, К. Калиловдун “Өспөс ысым” китептери жарык көргөн. Дагы бир ирет баса белгилей кете турган нерсе – аталган китептерди, негизинен эскерүүлөрдү эске албаганда, бул калайыкка таанымал, даңазалуу инсандын көп кырдуу ишмердигин изилдөөгө арналган анык илимий эмгек жокко эсе. Андыктан, биздин илимий ишибиздин темасы небак бышып жетилген маселе экени эч кандай шектенүүнү туудурбайт.

Өткөн кылымдын 1950-жылдарынын аягынан баштап 1980-жылдын башына чейинки мезгилди кучагына алган Султан Ибраимовдун коомдук-саясий жана мамлекеттик ишмердүүлүгү Советтик Кыргызстандын аталган мезгилдеги коомдук-саясий өнүгүсүндөгү ийгиликтер менен тоскоолдуктарга, саясий жана партиялык номенклатуранын тийгизген оң жана терс жактары менен тыгыз байланышта болгон.

Изилдөө иштеринин биринчи этабына таандык мүнөздүү айырмачылык – бардык саясий, коомдук өнүгүнүн бардык жактарын коммунисттик, советтик идеологиянын методологиясы боюнча ашыкча идеологизациялоо. Эгемендүүлүк жылдарындагы изилдөө иштери жаңы көз караштан, объективдүүлүктүн негизинде, историзм принцибине ылайык карай баштаган.

Изилдөөнүн объектисине ылайык, белгилүү мамлекеттик ишмерлер менен тарыхый инсандардын ишмердүүлүгүн ачып берүүдө алар кызмат кылган мезгилдин коомдук-саясий жана маданий өнүгүүсүнүн тарыхнаамасына чоң роль ойнойт. Анткени инсандардын ишмердүүлүгүнүн калыптанып, өнүгүү процессине ошол доордун өнүгүү абалы менен тарыхый кырдаалдарынын таасири чоң. Жогоруда белгиленген окумуштуулардын изилдөөлөрүнө таянсак Кыргызстандын “өнүккөн социализм” мезгилиндеги коомдук-саясий өнүгүүсүнө салым кошкон мамлекеттик жана коомдук-саясий ишмерлердин ишмердүүлүктөрү республиканын көп тармактуу өнүгүү процесси менен тыгыз байланышта болгон.

II БАП. МАСЕЛЕНИ ИЗИЛДӨӨНҮН ТАРЫХЫЙ БУЛАКТЫК БАЗАСЫ ЖАНА ИЗИЛДӨӨ ЫКМАЛАРЫ

Изилдөө ишинин объектиси Советтик доордогу Кыргызстандын коомдук – саясий турмушундагы чыгаан инсандардын орду жана ролу. Кыргызстан курамында болгон Совет доору ХХ кылымдын башында же болбосо 1917-жылдагы Октябрь социалисттик революциясынан кийин орноп, өзүнүн өнүгүү этаптарына карай бир нече мезгилдерге бөлүнүү менен өткөн кылымдын 1990-жылдарынын башына чейин өкүм сүргөн. Ошол мезгилдердеги тарыхый өнүгүү кыргыз элинин белгилүү инсандарынын ишмердүүлүктөрү менен коштолгон.

Советтик тарыхый булак таануу илиминде белгилүү болгондой субъективдүү-тарыхый факторлордун тарыхый өнүгүүдөгү ролу биринчиден, тигил же бул мүмкүнчүлүктөрдү тандоосунан, экинчиден жаңы реалдуулукка (чындыкка) өтүү үчүн керектүү шарттарды түзүүдөн³⁹ турат. Демек, изилдөө ишинин объектисине ылайык советтик доордогу инсандардын ишмердүүлүгүнүн калыптануу менен өнүгүүсүнө таасир эткен факторлор менен детерминаттарга токтолбой коюуга болбойт.

Изилдөөгө алынып жаткан теманын предмети көрүнүктүү мамлекеттик жана партиялык ишмер Султан Ибраимовдун Кыргызстандын 1960 – 1980 – жылдардагы социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүшүнө кошкон салымы. Совет мезгилинин тарыхый өнүгүүсүнүн бардык этаптарындагы белгилүү коомдук жана мамлекеттик ишмерлер сыяктуу эле Султан Ибраимов дагы өзү туш келген тарыхый кырдаалда иштеген иши, адамдык, инсандык жеке сапаттарынын артыкчылыгы менен “өнүккөн социализм” же “сенек мезгили” деп аталган өткөн кылымдын 1960 – 1980- жылдары тарыхый өнүгүүдө орду барандуу жана ролу чоң.

³⁹ Ковалченко Методы исторического исследования. – С. 81.

Тарыхый булак бул адам менен коом жөнүндөгү маалыматтарды алуу үчүн алардын өзү жашап, ишмердик кылган мезгилиндеги максаттуу ишмердүүлүгүнүн натыйжасы же продуктусу.⁴⁰

Совет доорундагы тарыхый булактарга кийинки мезгилдерде бир катар катуу сындар коюулуп анын булактык негизине доо келтирген учурлар кездешүүдө. Башкача айтканда, совет мезгилинен кийинки илимий изилдөөлөрдө совет доорундагы булактык база боюнча кайчы пикирлер пайда болгон. Бир катарлар бул мезгилдеги документтер бурмаланган, ошондуктан аларга ишенбеш керек. Экинчилер ал булактар совет доорун башка булактарга караганда алда канча жакшы чагылдырат жана мүнөздөйт дешүүдө.⁴¹ Кандай сынга кабылган күндө дагы биз ал булактарды тарыхый булактардын башка түрлөрү менен салыштырып, анализдөөбүз зарыл.

Совет доорундагы инсандардын ишмердүүлүктөрүнүн орду менен ролун аныктоодо алар жашап, иштеген мезгилдеги идеялык-партиялык өзгөчөлүккө ээ болгон методологиялык топтогу булактар кирет. Алар мыйзамдык, укуктук актылар менен Кыргыз ССРинин, СССРдин Конституциясы, Кыргыз ССРинин, СССРдин Жогорку Кеңешинин Указдары, партиялык жетектөөчү органдардын ар кайсы деңгээлдеги документтери о.э. СССРдин жана Кыргыз ССРинин Жогорку Сотунун Презимиму менен Пленумунун чечимдери (токтомдору) болуп эсептелет.

Изилдөөнүн тарыхый булактык базасына архивдик документтер, аталган мезгилдеги өкмөттүн документтери, мыйзамдар жана нормативдик-укуктук актылар, мезгилдүү басма сөз, мемуардык адабияттар, изилдөө иши боюнча окуяларга катышкандар менен анын күбөлөрүнүн маектери, эскерүүлөрү кирет. Ошондой эле, изилдөөнүн предмети жана объектиси боюнча фактылык негиздеги материалдар С.Ибраимовдун ишмердигине байланышкан мезгилдүү

⁴⁰ Данилевский И.И., Кабанов В.В., Медушевская О.М., Румянцева М.Ф. Источниковедение: Теория. История. Метод... - С. 19.

⁴¹ Данилевский И.И., Кабанов В.В., Медушевская О.М., Румянцева М.Ф. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники Российской истории – М., 1998. – 702 с. Раздел 3. – С. 526.

басма сөздөрдөгү, мамлекеттик деңгээлдеги жыйындардагы материалдар жана өкмөттүн чечимдери менен токтойдору болуп эсептелет.

Тарыхый булактар негизги, кошумча жана көмөкчү квалификацияларга бөлүү менен изилдөөгө алынды. Ошондой эле айрым жазуу булактары эки түргө: расмий жана расмий эмес деп бөлүнүп каралды. Расмий булактын түрлөрүнө: мыйзам актылары, летописер, иш кагаздарынын документтери, статистикалык-экономикалык жыйнактар кирди. Ал эми расмий эмес түрүнө мемуар, эскерүү, күндөлүк, жеке каттар жана жеке өздүк мүнөздөгү башка документтер кирди.

Илимий изилдөөнүн өзөгүн ар кыл тарыхый булактар түздү. Аларды жалпы жонунан эки топко, мурда жарыяланбаган жана жарыяланган тарыхый булактарга бөлүүгө болот.

Биринчи топко тиешелүү булактарга негизинен архивдик документтер кирет. Архивдик материалдардын бир кыйла бөлүгү Кыргыз Республикасынын Борбордук мамлекеттик архивинин фондунан иргелип алынды. Аталган архивдин фондунда: Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун токтойдорунда (ф. 1445), Суу чарбасы жана ирригациялык иштер министринин буйруктарында (ф. 1402), Кыргыз ССРнин Айыл чарба министирлигинин расмий чечимдеринде (ф. 1642), “Кыргыз жеңил өнөр жай” мамлекеттик концернин материалдарынданда (ф. 2540) топтолгон. Ошондой эле Кыргыз ССРнин Билим берүү министирлигинин (ф. 1725) жана Кыргыз ССРнин маданият министирлигинин фондунда (ф. 2582) республиканын агартуу системасы менен маданиятынын ар кайсы жылдардагы абалына байланыштуу көптөгөн кызыктуу жана так маалыматтар бар.

Архивдик булактардын маанилүү тобу Кыргыз Республикасынын Борбордук мамлекеттик коомдук - саясий документтер архивинин негизги фондунан кездешет. Алсак, аталган архивдин 56 - фонду Кыргызстан Компартиясынын Борбордук комитетинин расмий документтеринен турат. Кыргыз Республикасы Ош шаарындагы түштүк аймактар аралык мамлекеттик коомдук - саясий документтер архивинин 2 – фонду ар кайсы жылдардагы

отчеттор колдонулду. Мында ККП БКнин бюросунун, пленумдарынын караган маселелери, кабыл алган чечимдери, жогорку жана төмөнкү партиялык органдарга жөнөткөн каттары, билдирүүлөрү, көрсөтмөлөрү, сунуштары, партиялык кызматкерлерге карата мүнөздөмөлөр, бөлүмдөрдүн ишин чагылдырган документтер жыйналган. Ошондой эле 1960 – 1980-жылдарда өткөрүлгөн пленумдардын жана ар бир беш жылда өтүүчү ККП съездеринин материалдарында ошол мезгилдеги республиканын жалпы абалына байланыштуу маалыматтар арбын. Булардан тышкары райондук, областтык партиялык комитеттерден жыл сайын жөнөтүлүүчү жер – жерлердеги аткарылган иш чаралар жөнүндө отчеттордон, каттар көптөгөн кызыктуу кабарлар бар. Дагы бир жагымдуу жагдай - бул архивде түздөн түз Султан Ибраимовдун 1957 – 1980 - жылдардагы ишмердигине байланыштуу документтердин – өздүк ишинин сакталгандыгы.

Экинчи топтогу тарыхий булактар ар кайсы жылдары жарыяланган маалыматтардан турат. Алардын катарына Кыргызстан Компартиясынын 1960 – 1980 - жылдардагы съездеринин, конференцияларынын материалдары, Кыргыз ССРнин эл чарбасынын көрсөткүчтөрү боюнча статистикалык жыйнактар, республиканын эл чарбасын өнүктүрүүнүн беш жылдык пландары, алардын аткарылышы, жыйынтыктары жөнүндө партиялык жетекчиликтин отчеттук докладдары, мезгилдүү басма сөз каражаттарына жарыяланган расмий докладдар менен макалалардагы маалыматтар ж.б. даректер кирет. Ошондой эле, С. Ибраимов менен бирге иштешкен замандаштарынын, аны көргөн – билгендердин, үй – бүлөсүнүн, кыздарынын эскерүүлөрү баа жеткис тарыхий булак катары колдонулду. Анткени аларда С. Ибраимовдун жаш чагы, кулк-мүнөзү, адамгерчилик асыл сапаттары, артыкча касиеттери, мамлекеттик ишмердиги тууралуу так маалыматтар өтө көп.

Бөтөнчө, С. Ибраимовдун мамлекеттик (советтердин) жана партиялык органдардын ар кандай деңгээлдеги жыйындарында жасаган расмий докладдары менен сүйлөгөн сөздөрү, мезгилдүү басма сөз каражаттарына жарыяланган макалалары анын жетекчи кызматкер катары келбетин калыбына

келтирүү үчүн өтө керектүү тарыхый материалдарга бай. Ушуга байланыштуу С. Ибраимовдун Кыргызстан Компартиясынын Ош обкомунун биринчи катчысы кезинде жасаган отчеттук докладдарын баса белгилөөгө болот. Андай отчеттордо ал өзү жетектеген областтагы абалга абдан кылдаттык менен объективдүү анализ жасай алган. Докладдарда областын көп улуттуу калкынын ар кыл катмарларынын социалдык абалы, жаш кадрлардын, жалпы эле жаштардын арасында жүргүзүлгөн иш чаралар, улуттар аралык мамилелер, аймактагы экономикалык өнүгү, коомдук – саясий кырдаал калыс жана таамай баяндалган.

Султан Ибраимов тарыхка, өзгөчө Ата Журт тарыхына абдан кызыккан мекенчил жетекчи болуптур. Анын “Кыргызстандын Ош облусу” (“Ошская область Кыргызстана”) деген энциклопедиялык мүнөздөгү чакан китеби 1979 - жылы жарык көргөн. Китепте аймактын чарбалык, маданий турмушундагы, билим берүү менен илимдеги жана калктын социалдык абалындагы ал жетектеген жылдардагы жетишкен ийгиликтер архивдик ж.б. документтердин негизинде элестүү баяндалат.

Тарыхый инсандардын ишмердүүлүгүн изилдөөдө мемуар жана эскерүү түрүндөгү булактык базанын дагы мааниси чоң. Бул туурасында советтик тарых илиминдеги булак таануу боюнча көрүнүктүү адис Ключевский мемуарлар менен каттар изилдөө иши боюнча архивдик материалдардын тартыштыгын толуктаарын белгилеген.⁴²

Султан Ибраимовдун өткөн кылымдын 1960 – 1980-жылдарындагы коомдук-саясий жана мамлекеттик ишмердүүлүгүн изилдөөдө таанып билүүнүн диалектикалык-материалисттик ыкмасы менен объективдүүлүк, историзм принциптерине таянуу аркылуу изилдөөнүн бир катар тарыхый методдору жардам берди. Маселени изилдөөдө негизги орунда тарыхый объективдүүлүк негизиндеги историзм принциби негизги ролду ойноду. Историзм принциби окуянын мурунку, кийинки жана учурдагы абалын таанып билүүдө доорлор ортосундагы байланышты түзүү аркылуу ар бир

⁴² Ключевский ... - С. 81.

доорду өзүнүн тарыхый өзгөчөлүгүнө жараша анализдөө мүмкүнчүлүгүн камсыз кылат.⁴³

Тарыхый өнүгүүнүн бардык этаптарын изилдөөдө ири алдыда историзм принциби эске алынды. Айрыкча, Султан Ибраимов жашап, ишмердүүлүк кылаган совет мезгили, анын ичинен бир эле учурда «өнүккөн» же «сенек» деп бааланып келген 1970–1980-жылдарды изилдөөгө алууда, айрыкча комунисттик партиянын ишмердүүлүгүн, анын жетекчи кызматтарында иштеп, мамлекет үчүн кызмат кылган инсандардын ишмердүүлүктөрүнө баа берүүдө объективдүүлүк, историзм принциптерине таянуубуз абзел.

Изилдөө ишинде кеңири колдонулган тарыхый (тарыхый-генетикалык) метод – бул бир эле тарых илиминде эмес, илимдин башка тармактарында дагы кеңири колдонулган ыкмалардан. Бул методдун артыкчылыгы универсалдуулугунда, ийкемдүүлүгүндө⁴⁴, ошондуктан бул ыкма менен иштөө изилдөө ишинин алда канча жеңилдетти. Аталган ыкманы колдонуу аркылуу С.Ибраимов жашап, иштеген социалисттик системанын (Кыргызстандын мисалында) коомдук, саясий, социалдык, экономикалык жана маданий өнүгүүсүндөгү өзгөчөлүктөр менен бирге социалисттик системанын башкаруу, жетектөө күчтөрүнүн ишмердүүлүктөрүнө баа берилди. Советтик Кыргызстандын мисалында башкаруу, жетектөө ыкмалары комунисттик партиянын жетекчилиги астында жүргүзүлүп келинген. Султан Ибраимовдун дагы мамлекеттик ишмердүүлүгү, ага ишеним көрсөтүлгөн партиялык кызматтарда (алгач Аламүдүн районунун КП 1-катчысы, кийин 10 жылга чукул Ош обкомунун 1-катчысы болуп иштеген жылдары) такшалган.

Тарыхый изилдөөнүн ыкмасында көпчүлүк учурда болуп өткөн окуяны логикалык таризде реконструкциялоо колдонулат. Изилдөө ишинде, тарыхый-биографиялык тарыхый булактардын негизинде биз ойлойбуз С. Ибраимовдун

⁴³ Теория и методология истории. Учебник для вузов. Волгоград: Учитель, 2014. – 504 с. – С. 388.

⁴⁴ Ковалченко Методы исторического исследования. – С. 184.

ишмердүүлүгү колдон келишинче илимий негизде кайрадан каралып, баа берилди.

Тарых илиминде ар бир окуянын өнүгүү этаптары бар. Диссертациянын максатына жана милдети С.Ибраимовдун коомдук-саясий жана мамлекеттик ишмердүүлүгү тарых илиминдеги мезгилдештирүү ыкмасына карай бир нече этаптарга бөлүнүп каралды. Алсак, «Султан Ибраимовдун чөйрөсү, эр жетилиши», «Мамлекеттик, партиялык кызматтарды такшалуусу (1957-1968)», «Султан Ибраимов Ош областынын жетекчиси (1968-1978)», «Султан Ибраимовдун Республикалык деңгээлдеги жетекчилиги (1978-1980)». Мамлекеттик ишмердин өмүр жолундагы ишмердүүлүгүн анализдеп баа берүүдө ири алдыда тарыхый методдун негизиндеги принциптер эске алынды.

Тарых илиминдеги изилдөөлөрдө кеңири колдонулган ыкмалардын бири тарыхый-салыштырмалуулук метод⁴⁵ диссертацияны жазууда, айрыкча тарыхый булактарды илимий айлампага киргизүүдө жана тарыхнаамалык эмгектерди пайдаланууда чоң роль ойноду. Салыштыруу ыкмасы аркылуу изилдөө ишинин алдына коюулган максаты менен милдеттери аткарылмакчы. Тарыхый-салыштырмалуу ыкмасы аркылуу С.Ибраимов жашаган мезгилдин коомдук-саясий түзүлүшүнө, инсандардын андагы ролуна тарыхый булактарды, тарыхнаамалык эмгектердеги, айрыкча өмүр баянына, жеке турмушуна, мамлекеттик ишмердүүлүгүнө байланышкан материалдар салыштырып анализ кылынып, жыйынтыктар чыгарылды. С.Ибраимовдун ишмердүүлүгүнүн аталган мезгилдеги коомун ар кандай багыттардагы өнүгүшүндөгү жалпылыктары менен өзгөчөлүктөрү аныкталды.

Диссертация боюнча тарыхнаамалык эмгектерди жана изилдөөнүн объектиси менен предметине карата тарыхый булактарды талдоодо хронологиялык ыкма колдонулду.

Изилдөө ишинде кеңири колдонулган илимий методдун бири тарыхый «ретроспективдик» метод болду. Ретроспективдик ыкманын негизинде Султан Ибраимовдун коомдук-саясий жана мамлекеттик ишмердүүлүгүнүн этаптарын

⁴⁵ Ковалченко Методы исторического исследования. – С. 186.

хронологиялык методдун негизинде ирээти менен төмөндөн жогору карай изилденип, анын өмүр баяны менен ишмердүүлүгү тең каралды. Айрыкча, ретроспективалык ыкма расмий эмес жазуу булактарынын мазмунун чечмелөөдө адамзат коому менен байланышта болгон авторлордун ой-жүгүртүүсүнүн өнүгүшүн дагы эске алыш керек. Бардык учурда адамдар окуялардын, процесстердин жүрүшүн азыркыдай ойлонушкан эмес. Адамдардын ой-жүгүртүүсү хронологиялык мезгил менен эле айырмаланбастан, коомдон алган социалдык абалына байланыштуу өзгөчөлүктөргө ээ. Ошондуктан автордун билдирген маалыматын аныкташ үчүн анын кайсы мезгилде жашаганын, коомдогу кайсы социалдык топко таандык экендигин, көз карашынын өнүгүшүн билүү маанилүү. Султан Ибраимовдун массалык маалымат каражаттарына чыккан, мамлекеттик маанилүү чечимдерди кабыл алуу үчүн жасалган докладдарын анализдөөдө ретроспективалык ыкма колдонулду.

Изилдөө ишинде системалык метод (тутумдук ыкма) чоң роль ойноду. Бири-бири менен тыгыз байланышта болгон бир нече элементтердин тутумун изилдөөдөгү бул ыкма С.Ибраимовдун илимий портретин түзүүдө ал жашаган доордун коомдук-саясий, экономикалык жагдайларындагы өзгөчөлүктөр менен бирге анын коомдук-саясий жана мамлекеттик ишмердүүлүгүнө таасир эткен ички жана тышкы факторлорду бир бүтүн көрүнүш (явление) байланыштырып кароого өбөлгө түздү. Системалык методдун негизинде изилдөө ишинде жеке эле С.Ибраимовдун өзүнө таандык эмес, ал жашаган доордун абалына, өнүгүсүнө дагы көңүл бурулуп, анализ кылынды.

Султан Ибраимов өзүнүн пансионардуу инсандык касиети менен өзү жашашкан мезгилдин сынынан өтүп, элге, мамлекетке кылган кызматы менен Кыргызстандын тарыхында из калтырды. Бирок, ошол эле учурда биз эстен чыгарбашыбыз керек, анын жигердүү ишмердүүлүгүнө таасир эткен факторлорду. С.Ибраимовдун туубаса, табигый жөндөмдүү анын белгилүү коомдук-саясий, мамлекеттик ишмер болуп чыга келишине жетишсиздик кылмак, эгерде анын ошол шык-жөндөмүн С.Табышалиев, И.К.Ахунбаев,

А.Каниметов, Т.У.Усубалиев сыяктуу жетекчилер учурунда байкашпаса.⁴⁶ Тубаса шык-жөндөм демекчи, С. Ибраимовдун мүнөзүндөгү жакшы сапаттардын калыптануусуна албетте биринчи кезекте бала чагында үй-бүлөсүнөн алган талим-тарбиясы менен өзүнүн инсандык калыптануусундагы тынымсыз өжөрлүгү, иштермандыгы жана жаратмандыгы салым кошкон. Белгилүү инсандын мамлекеттик, саясий ишмердүүлүгү элдин көз жаздымында болуу менен, тарыхый барактардан өзүнүн ордун татыктуу алууга шарт түздү. Ал эми аны ишмердүүлүгүнүн баштапкы мезгилиндеги илимий ишмердүүлүгү толук ачылган эмес. Эгерде С.Ибраимовдун кол жазмасына таандык «Гидротехника жана мелиорация терминдеринин сөздүгү» аттуу терминологиялык сөздүгүн жана кийин мал чарбачылыгынын багыттары боюнча илимий негизге тетээрлик берген сунуштарын эске алсак, эгерде мамлекеттик, саясий, партиялык иштерге өтүп, республиканы жетектөөнүн жүгүн көтөрбөгөндө Кыргызстандын илими үчүн зор пайда алып келээрлик ачылыштарды, эмгектерди жаратуусуна толук даремети жетмек экен десек жаңылышпайбыз.

Инсан таануу багытындагы изилдөө иштеринде мурунтадан эле тарыхый-биографиялык ыкма чоң роль ойнойт. Н.И. Смоленский мына ушул биографиялык ыкманын зарылдыгын ачып берүүдө «Улуу инсандардын чыгышы бул кокустукпу же доорго, коомдогу, чөйрөдөгү шарттарга байланыштуубу?» деген суроону коюп, ага мындайча жооп берет: «Талашсыз, бирок тарыхый инсандын аракеттерин жана анын пайда болушунун себептерин тарыхый шарттардын мүнөзүн эсепке алуу менен түшүнүүгө болот. Тарыхый инсандын пайда болушунда ал жеке өзүнүн тырышчаактыгы, эрки, таланттына гана милдеттүү болбостон, ошондой эле ал өз чөйрөсүнө да милдеттүү»⁴⁷ - деп белгилеген. Белгилей кетчү нерсе Н.И. Смоленский инсандык сапаты боюнча бир канча атактуу адамдар белгисиз бойдон унутулуп калганын көрсөтөт. Ал

⁴⁶ Диссертациянын 1.3 параграфынан

⁴⁷ Смоленский, Н.И. Теория и методология истории [Текст] : учеб. пособие для студ.высш. учеб. заведений. - 2-е изд. / Н.И.Смоленский. – М.: «Академия», 2008. - 272 с. – С. 129.

инсандардын учуру, убакыт сааты чыккан жок. Аларга өздөрү жашап жаткан доор тоскоолдук кылды. Демек, Улуу инсандын пайда болушу үчүн коомдук өзгөрүүлөрдү бышып жетилткен шарт, жагдай зарыл. Мына ушул өзгөрүүлөр инсанды өзүнө тартып, миллиондогон адамдарды түшүнүп, алардын өзгөрүүлөргө аракеттенген зарылдыгын ишке ашырган, окуялардын жүрүшүнө таасир эткен Улуу инсанга айланат. Демек, Султан Ибраимовдун инсан катары таанылышына совет мезгилиндеги тоталитардык системанын, союздук республикаларга болгон Борбордун катуу көзөмөлү, коммунисттик партиянын идеологиясына карабастан элдин жашоо-турмушунун жакшырышына, республиканын экономикасынын өнүгүшүнө карата чарбалык, саясий жана социалдык маселелерди көтөрүп, анын ишке ашырылышына жетекчилик кылуусу кокустук эмес экен. Ал заман, мезгил талап кылган тарыхый инсан болгондугунда.

III БАП. СУЛТАН ИБРАИМОВ ЖАШАГАН МЕЗГИЛ

3.1. Кыргызстандын 1960 – 1980 – жылдардагы социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүүсү

Бул мезгилде Кыргызстан мурдагыдай эле Советтик социалисттик республикалардын союзунун курамындагы 15 союздук республиканын бири эле. Сөз жүзүндө өз тагдырын өзү чечүүгө чейинки кенири укуктары бар өз алдынча республика деп эсептелгени менен иш жүзүндө союздук борбордун катуу көзөмөлдүгү астында турган. СССРдин саясий борбору Москвада орун алган КПСС БК нин саясий бюросунун, бөлүмдөрүнүн жана СССР министрлер совети менен союздук министрликтердин, ведомстволордун колдоосу, макулдугусуз Кыргызстандын партиялык, советтик жетекчилиги эч кандай маанилүү маселелерди чече алчу эмес. 20-жылдардын аягы – 50 – жылдардын башында калыптанган татаал тоталитардык саясий системадан, жеке адамга сыйынуу адатынан 1953 – жылы И.В. Сталин көз жумгандан кийин арылуу, коомду демократиялаштыруу сыяктуу “Хрущевдук желаргы” жүргөнүнө карабастан, көп өтпөй командалык-административдик салт жана волюнтаристтик ыкмалар чыңдала баштаганы белгилүү. Ал аңгыча Совет мамлекетинин саясий аренасында жана коомдук турмушунда айрым оошкыйыштуу окуялар болуп өттү: 1964 – жылы КПСС БК нин Октябрь пленумунда Н.С. Хрущев кызматтан алынып, Л.И. Брежнев анын ордун ээледи⁴⁸.

Бирок өлкөдө партиялык жана мамлекеттик жетекчилик алмашканы менен небак эскирген жалгыз партиялуу саясий система өзгөргөн жок. Айтмакчы, партиялык жетекчилик тарабынан 1950 –жылдардын аягы – 1960 жылдардын башында СССР социализмдин толук жана биротолө жеңишине, андан соң коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндө анын жетилген формаларына жетишти деген аша чапма теориялык тыянак чыгарылганы маалым. Анан калса КПСС БК нин Башкы катчысы Л.И.Брежневдин 1967 –

⁴⁸КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898 - 1986) / Т. 10. - М.: Политиздат, -1986. 418-б.

жылы Октябрь революциясынын 50 жылдыгына арналган докладында СССРде өнүккөн социалисттик коомдун курулгандыгы тууралуу жыйынтык чыгарылган болчу⁴⁹.

Арадан 20 жыл өтүп – өтпөй ал мезгил (1964 – 1985-жж.) М.С. Горбачевдун баш аламан кайра курууларынын учурунда “сенектик доору” деп сынга алынды. Бирок мындай сын биздин оюбузча тарыхый чындыкка анчейин дал келбейт. Себеби, кандай айткан күндө да дал ошол 1960 – 1980-жылдардын биринчи жарымында ага чейинки жана андан кийинки жылдарга салыштырганда жалпы совет мамлекетинде, айрыкча Кыргыз ССРнин экономикалык өнүгүүсүндө, калктын социалдык абалында, маданияты менен илим-билиминде жакшы жышаандар, кубанычтуу көрүнүштөр көзгө көрүнгөнү, алга жылуулар даана байкалганы анык.

Ошондой оомалуу – төкмөлүү оор заманда республиканы дээрлик 25 жыл бою кыргыздын чыгаан уулдарынын бири Т.У. Усубалиев башкарып турду. Албетте ага Кыргызстанга партиялык жетекчилик кылуу оңой болгон эмес: республиканын келечеги, түпкү кызыкчылыктарына ылайык иштеш үчүн союздук борбордун тилин таба билген, тиешелүү мамлекеттик жана партиялык жетекчилерди кепке – эпке келтирип, керектүү чечимдерди чыгартуу үчүн ийкемдүү иш жүргүзүүгө туура келди. Асыресе, ага күтүүсүздөн өтө ыкчамдык менен кызматтан четтетилген ККП БКнин мурдагы 1-катчысы (1950 – 1961) И.Р.Раззаковдун тагдыры да чоң сабак болгону ырас. Калкына тоодой баркы бар И.Р. Раззаковдун көбүнэсе түпкү улуттун кызыкчылыгын көздөгөн алгылыктуу аракеттери, кээ бир маанилүү маселелерди өз бетинче чечкени, чечкиндүү саясий эрки Москвадагы борбордук бийликти абдан чочуткан. Ошондуктан оңой-олтоң баш бербеген жергиликтүү жетекчиден кутулуу үчүн И.Р. Раззаковду 1961 –жылы майда Кыргызстан Компартиясынын пленумунда кызматан алып, аны элинен обочо кармоо максатында Москванын жанындагы Кунцевого алып кетишкен.

⁴⁹История СССР (эпоха социализма). Под ред. М.П. Кима. Учебник. – М.: Высшая школа, 1974. 447 б.

Дагы бир жагдай – Т.У. Усубалиев 1945 – 1955-жылдарда он жылдан ашуун узак убакыт КПСС БК нин агитация жана пропаганда бөлүмүндө инструктор болуп иштеп жүргөн учурда партиялык жетекчиликтин накта табияты, иш стили, улуттарга жана союздук республикаларга карата анык көз караштары, мамилеси, чыныгы жүзү менен жакындан таанышкан. Кыргызстандын кызыкчылыгын натыйжалуу коргош үчүн союздук борбордогу жетекчилердин “көңүлүн оорутпоо”, аларга маал – маалы менен жагымдуу жылуу сөздөрдү айтып ийитүү зарыл экендигине көзү жеткен. Бекеринен аны айрым адис окумуштуулар “ал иш билги, кадрларды даярдап, тарбиялай алган, жеке кызыкчылыктан алыс болгон, кыргызстандыктардын алдында кадыр – баркка ээ жетекчи болгон” – деп баса белгилешпесе керек⁵⁰.

Чындыгында эле анын туура нукта жүргүзгөн кадрларды камдоо боюнча камкордугунун аркасында 1960 – 1980-жылдардын биринчи жарымында таланттуу партиялык жана советтик жетекчи кызматкерлердин жоон тобу: А.С. Сүйүмбаев, Т. Кошоев, А.Дүйшеев, А. Масалиев, С. Ибраимов, К. Кулматов, К. Молдобаев, М. Шеримкулов, Ж. Соодонбеков, М.Сыдыков, К. Акназаров, ж.б. ишмерлер өсүп чыккан. Айрыкча баса белгилей кете турган нерсе – Султан Ибраимовдун партиялык жана мамлекеттик ишмерге айланышында, бийликтин жогорку тепкичтерине өйдөлөп көтөрүлүшүндө 1950 – жылдардын аягында ал кездеги Кыргызстан КП БК нин 1-катчысы И. Раззаковдун салымы зор. Ал эми 1960 – 1970-жылдарда аны алга сүрөгөн Т. Усубалиев болгон.

Демек, 1961 – 1985-жылдардагы б.а. С. Ибраимов мамлекеттик жана партиялык иштерге активдүү аралашып, акыры мыкты жетекчиге айланган мезгилдеги Кыргыз советтик социалисттик республикасынын жетишкендиктерин ал кездеги башкы жетекчи Т. Усубалиевдин ийкемдүү, чебер ишмердигисиз элестетүү мүмкүн эмес. Анын алысты көздөгөн, узак убакытка жана кыска мөөнөткө эсептелген стратегиялык максат-милдеттерди аныктай алгандыгынын, аларды турмушка ашыруу үчүн чечкиндүү аракеттерди

⁵⁰Кыргызстандын тарыхы. Байыркы мезгилден бүгүнкү күнгө чейин. 3 томдук. Үчүнчү том. – Б.: “Кут-Бер”, 2016. 342-б.

жасагандыгынын натыйжасында Кыргызстан анык индустриалдык – агрардык республикага айланган. Маселен, 1966 – 1971-жылдарда эле республикада жаңы 40 өнөр жай ишканалары, 66 ири цех, 1971 – 1975-жылдарда 31 өнөр жай ишканалары, 39 цех, 1976 – 1980-жылдарда 16 завод-фабрика, 37 цех ишке киргизилген⁵¹.

1965 – 1985-жылдарда республиканын улуттук кирешеси 2,7 эсе, өнөр жай продукциясы 4,4 эсе өскөн. Алардын ичинен машина куруу жана металдарды иштетүү 8 эсеге, электр энергиясын өндүрүү – 5 эсеге жогорулайт. Ошол жылдарда республиканын улуттук кирешесинин жарымынан ашыгы, жалпы өндүрүлгөн продукциянын 60% өнөр жай өндүрүшүнө таандык эле. Жалпысынан алганда 150 жаңы өнөр жай ишканалары курулуптур⁵².

Эгерде мындан да конкреттүү фактыларга, тагыраак маалыматтарга таяна турган болсок, 1960 – жылдардын биринчи жарымында Кыргызстанда комволдук – нооту өндүрүшү алгачкы жолу түптөлүп, андай атайын комбинат белгиленген мөөнөттө курулуп бүтөт. Кыргыз ССРнин жетекчилиги 1963-жылы СССР Министрлер Советине жана СССР Эл чарба Советине кайрылган катта: «Комбинатты курууда 1963-жылдын 1-июлунда 8739 миң сом, ал эми курулушту монтаждоо ишине 6510 миң сомдон сарпталды. Комбинатта биринчи кезекте нооту өндүрүшү ишке толук кубаттуулукта киргизилди. Жип ийирүү боюнча 6840 ийик жана 21 түйүүчү станок иштей баштаган. Проект боюнча жалпысынан 110 станокту ишке киргизүү каралса, калган 89 станок жылдын аягына чейин ишке кириши керек эле. Мындан тышкары комбинаттын толук ишке киришишине сууну химиялык жол менен даярдоо, электр энергия, суу, жылуулук, канализация, турмуш-тиричилик корпус, аспаптарды ремонттоочу мастерской, жер алды менен жүрүүчү темир жол ж.б. көптөгөн жардамчы объектилер менен камсыз кылуу керек болчу. Эгерде технологиялык жактан керектүү жабдуулар кечиктирилбей убагында берилсе комволдук-нооту комбинаты 1964-жылы толук ишке киришээрин билдиришип, жогорудагы

⁵¹Народное хозяйство Киргизской ССР за годы Советской власти: Стат. Сборник. – Ф., 1987. 140-б.

⁵²Осмонов О.Дж. История Кыргызстана (с древн.времен до наших дней). Учебник для вузов. – Б.: “Мезгил”, 2008. 412-б.

маселелерди чечип берүүсү жөнүндө суранышкан»⁵³. Комбинаттын ачылышы калкты 5000 жумуш оруну менен гана камсыз кылбастан, комбинаттын алдында жумушчу кадрларды даярдоочу кесиптик-техникалык окуу жайдын ачылышына түрткү болгон.

Кыргызстан КП БК нин өтүнүчү боюнча СССР эл чарба Совети керектүү каражаттарды, техникалык жабдууларды кечеңдетпей өз убагында жөнөтүп тургандыктан Фрунзедеги комволдук – нооту комбинаты 1965 –жылдын аягында ишке берилет. Жаңыдан курулуп жаткан ишканада иштей алгыдай кадрлар жокко эсе болгондуктан алар алдын ала Брянск, Минск, Краснодардагы ж.б. калаалардагы комволдук – нооту комбинаттарында даярдалган экен. Ошол эле ишканалардан Кыргызстандагы комволдук - нооту комбинатында иштөө үчүн адистердин тобу чакыртылыптыр⁵⁴.

Комбинаттын кубаттуулугу жылдан жылга өсүп отуруп, 1970 – жылы мында 5000 ге жакын киши эмгектенген. Тез арада республикадагы ири ишканалардын бирине айланган комбинат 1971 – жылдан тартып 1980 –жылга чейин 105, 3 млн. чарчы метр жүндөн токулган кездеме чыгарууга үлгүргөн эле.

Ал мезгилдеги Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсүнө зор салым катары авторемонттук заводдун ишке киришин белгилеп кетсек болот. Жаңыдан курулуп жаткан ишканаларда өндүрүлүп жаткан продукциялардын сапатын арттыруу жана жаңы технологиялык жабдуулар менен камсыз кылуу максатында ККП БК жана Кыргыз ССР Министрлер Совети 1968-жылы 24-сентябрда “Ишканалардын ишинин натыйжалуулугун арттыруу жана илим менен техниканын жетишкендиктерин эл чарбасында колдонуу, иш-чаралары жөнүндө” токтом кабыл алган⁵⁵. Ушунун негизинде, жеңил өнөр жай министрлиги жергиликтүү жеңил өнөр жайын техникалык жактан жабдууга 57 млн.сомдук капитал өлчөмүндөгү мезгил талабына жооп бере турган 23 миң даана жабдуу жиберген. Мындай жабдуу менен уяң жүндөн кездеме токуу өнөр жайлары 77,2ден 89%, бут кийим өндүрүү өнөр жайлары 82,7ден, 90,7%

⁵³ КР КСД БМА. Ф. 56. Оп. 5, д. 1527. Л. 15.

⁵⁴ Ошондо эле, Л. 15.

⁵⁵ КР КСД БМА. Ф. 56. Оп.168, д. 17. Л. 37.

жабдылган. Кездеме токуу тармагы боюнча жаңы жабдыктар 95,4%, кийим тигүүдө 92,3% түзгөн. Ушундай техникалык жабдуунун негизинде жаңы курулуштар ишке аша баштаган.

1960-жылдары республикада 3087 миң жуп бут кийим өндүрүлсө да, калктын бут кийимге болгон талабы чоң болгон. Ошондуктан, республикада бут кийим өндүрүшүн кеңейтүү жөнүндөгү Кыргызстандын жетекчилеринин өтүнүчүн СССР Жеңил өнөр жай министрлиги колдоого алып, 1964-жылы булгаары заводу өндүрүшкө киришет. Көптөгөн өндүрүш процесстери механизацияланып, заманбап жаңы өндүрүштүк жабдуулар орнотулган. Бут кийим өндүрүшүнүн материалдык-техникалык базасын чыңдоо үчүн ири өлчөмдөгү каражат жумшалган жана ал кездеги бош эмгек ресурстарынын жарамдуулугун көтөрүүгө мүмкүнчүлүк түзүлгөн⁵⁶. 1966-жылы «Чолпон» бут кийим фирмасы тери сыяктуу материал бут кийимдерди өндүрүүнү жогорулаткан план боюнча 100 миң болсо, 105 миң жуп чыгарылган⁵⁷.

Албетте ийгиликтер менен бирге кээ бир кемчиликтер да кетирилгени белгилүү. Алсак, “Чолпон” фирмасынан чыккан бут кийимдер мамлекеттик стандартка сапаты жана жарашыгы жагынан жооп берген эмес, бут кийимди өндүрүү жана жеткирүү сатып алуучу компаниялардын талабына туура келбеген. Ар бир текшерилген төртүнчү бут кийим жараксыз болуп тогуз айдын ичинде гана 223 миңге 196 рекламация жарыялашкан. Ошол себептен, калк арасында бул бут кийимге болгон суроо-талап начар жана чекене жана дүң баада сатууда калдыктардын көп калуусу катталган⁵⁸.

Жеңил өнөр жай министрлигинин ишканалары эл чарбасынын кеңеши уюшулганга чейин чоң ассортименттеги кийимдерди - эркектер менен аялдардын кышкы, күзгү пальтолорун тигип чыгарышкан. Эл чарбасынын кеңешинин уюшулушу менен жана Орто Азия боюнча ишканалардын адистештирилүүсү боюнча алардын өндүрүшү Өзбекстандын өндүрүшүнө өткөрүп берилген, ал эми Фрунзедеги (Бишкек) Октябрьдин 40 жылдыгы

⁵⁶КР КСД БМА. Ф. 56. Оп.4, д. 1448. Л. 4.

⁵⁷КР БМА.Ф. 2540. Оп. 4, д. Л. 4.

⁵⁸КР БМА.Ф. 1445. Оп.17, д. 398. Л. 24.

атындагы фабрика жаш балдардын пальтолорун тигип чыгарууга адистештирилген. Республикада калктын чоңдор үчүн тигилген пальтого болгон талабы канаатандырарлык эмес болгондуктан соода уюмдары аларды Белоруссия, Прибалтика жана Өзбекстандан импорттоого аргасыз болушкан⁵⁹.

Кыргызстандын партиялык жетекчилигинин союздук борборго улам-улам кайрылууларынын, бөтөнчө КПСС БК нын Баш катчысы, СССР министрлер советинин Төрагасы Н.С. Хрущевди ийге келтирип, ынандыра алуусунун аркасында Фрунзеде автомобиль жыйноочу завод куруу жөнүндө маселе биротолө чечилген. Аталган заводдун курулушу 1964 – жылы башталып, 1966 – жылы аяктайт. Ишканада ГАЗ-52, ГАЗ-53, ЗИЛ-130 түрүндөгү автомобилдер чыгарылмак⁶⁰. Бул сыяктуу орто жана ири ишканалардын курулуштары республиканын баардык аймактарында, шаарларында жылдан жылга кеңири кулач жайганы жакшы маалым.

1964-жылы Кыргызстандын пахта заводу менен Өзбекстандын пахта заводундагы жумушчулардын өз ара тажрыйба алмашуусу болгон. Кошуна республика менен тажрыйба алмашуу экономикага бир топ пайда алып келген. Кыргызстанда желдетүү системаларын дагы иштеп чыгышкан, бул 2-3 эсеге чыгымдарды азайткан. Ошондой эле кыргыз нефт чыгаруучулары өзбек нефт чыгаруучулар менен тажрыйба алмашкан. Борбордук агрегатты башкаруу жана тейлөө персоналдарды азайтуу, нефти чыгашаларын азайтуу негизги максат болгон. Ушул эле жылы бир топ куруучулар Казакстандын Алма-Ата шаарындагы куруучулар менен курулуш ыкмаларын алмашкан. Кыргыз шаар куруучулары Алма-Ата шаарындагы курулуштарды көрүп чыгышкан. Андагы тажрыйба алмашуу Фрунзе шаарына кичи шаарчаларды курууга чоң жардам болгон⁶¹.

Жогоруда айтылган жеңил өнөр-жай ишканаларынын салынышынын натыйжасында республиканын калкын жумушчу орундары, өнөр-жай продукциялары менен камсыз кылуу боюнча бир топ ийгиликтер жаралган. Бул

⁵⁹КР БМА.Ф. 1445. Оп.17, д.398. Л. 23.

⁶⁰КР КСД БМА. Ф. 56. Оп. 5, д. 1505. Л. 28

⁶¹Усубалиев Т.У. Избранные: Речи и статьи: -Б.: Учкун, 2008. 184-б.

жылдары элдин күнүмдүк турмуш-тиричилигине керектүү эмеректерди өндүрүү колго алынып, 1966-жылы “Кыргыз мебель” өндүрүштүк бирикмеси уюшулган. 1975 – 1990-жылдары республикада эмерек өндүрүшүнүн өнүгүшүнө кыйла өлчөмдө каражат бөлүнүп, “Кыргыз мебель” өндүрүш участогунда 20 автоматташтырылган, механизацияланган линиялар иштейт жана турак жайларга жарактуу эмеректин түрлөрү чыгарылган. 1975-жылы 22,4 млн. сомдук, 1982-жылы 27 млн. сомдук, 1985-жылы 33,5 млн. сомдук продукция өндүрүлгөн⁶².

1960-жылдары турак-жай курулуштарынын материалдык-техникалык базасын түзүү, үй куруучу комбинаттардын кубаттуулугун чыңдоо, цемент, кирпич ж.б. курулуш материалдарды өндүрүүнү көбөйтүү талаптары турган. Аталган зарылдыктан улам 1963 – 1964-жылдары цемент чыгаруучу өндүрүш иштей баштап, жылына 380 миң тонна цемент чыгарган⁶³.

1966-жылы Кеминдеги Жел-Арыкта акиташ заводу курулса, Токмокто терезе айнектерин жасоочу завод курулган. Республикада 958 миң м./куб темир-бетон буюмдары, 495 млн. даана дубалдык курулуш материалдары чыгарылган. 1985-жылы республиканын облустарында турак жай куруучу комбинаттар курулуп, жалпы кубаттуулугу жылына 529 миң кв. метр турак жай курушкан экен⁶⁴.

Өнөр жайдын өнүгүшү өлкөнүн экономикасын бир кыйла жогорулаткан. Алсак, республиканын экономикасынын өнүгүү деңгээлин аныктоочу негизги чен-өлчөм болгон улуттук киреше 25 жылдын(1961 – 1985-жж.) ичинде 68 млрд. 133 млн. сомду түзгөн. Ушул улуттук кирешенин төрттөн үч бөлүгү калктын керектөөсүнө, негизинен турак жай курууга, коммуналдык чарба объектилерине, калкты турмуш-тиричилик жактан тейлөөнү, саламаттыкты сактоону өнүктүрүүгө ж.б. жумшалган. Ири турак жай жана социалдык-маданий, турмуш-тиричилик объектилери курулган. Жалпы аянты 26 млн. 976

⁶²Усубалиев Т.У. Как меня преследовали Горбачевцы. Моральный и политический террор: -Кн.3. –Б.: Шам, 1997. 312 – 313 – беттер.

⁶³ Ошондо эле, 313-б.

⁶⁴ Асанканов А. А., Беделбаев А. ж.б.. Кыргыз республикасынын тарыхы. -Б.: Кыргызстан, 2000. 282 – бет.

чарчы м. же 511,3 миң квартиралуу турак үйлөр кезекте турган эмгекчилерге берилген. 1960-жылы республиканын беш шаарында жанаайрым айыл – кыштактарда гана суу түтүктөрү болгон. Ал эми газдаштыруу тууралуу айтсак, буга чейин бир дагы айылдык үй газдаштырылган эмес. Алгылыктуу аракеттин аркасында 1985- жылдын аягына карата шаарда жана шаар тибиндеги кыштактарда 340 миң турак үй, айылдык пункттарда 417 миң турак жай газдаштырылган⁶⁵.

Республикада 1960-жылдардын башында оор өнөр жай комплекстерин куруу ылдам темп менен жүргүзүлө баштаган. Кыргызстан машина куруу өнөр жайы боюнча Борбордук Азия республикаларынын ичинен алдыңкы орунда турган. Он биринчи беш жылдыкта (1981 - 1985-жж.) республиканын дүң продукциясынын 50% ашыгын машина куруу жана металл иштетүү тармактары өндүргөн.

1960-жылдары республикадагы негизги көйгөйлүү маселелердин бири көмүр кендеринин өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу эле. Республикада көмүрчүлөрдүн төрт шаарчасы: Кызыл-Кыя, Таш-Көмүр, Көк-Жаңгак, Сүлүктү болгон. Бул шаарчаларда көмүр гана өндүрүлүп, шахтадан башка ишкана болгон эмес. Улуу Ата Мекендик согушка чейин жана согуштан кийинки жылдары Кыргызстан Борбордук Азиянын кочегары деп аталган. Ал мезгилде республикада 5 млн. т. чейин көмүр казылса, 1962-жылдан кийин жылына 3,5 млн. т. казылып алынган, көмүр өнөр жайында 8 миң шахтер эмгектенген. Республикада көмүр ачык иштетилбей, жер астынан казылып алынган, ал эми Казакстанда Экибастуз эң бай көмүр кени ачык иштетиле баштаган. Ушул себептен биздин республикадан көмүр казып алуу кымбатка түшүп, көмүр казуу азайтылган, кенде иштешкен шахтерлордун жумушсуз калуу коркунучу туулган. Ушул маселе боюнча, Кыргызстандын жетекчилери тарабынан көмүр өндүрүшүнүн абалын жакшыртуу чаралары көрүлгөн. Натыйжада СССР

⁶⁵ Усубалиев Т. У. Как меня преследовали Горбачевцы. Моральный и политический террор: -Кн.3. –Б.: Шам, 1997. 187-188-бб.

Мампланы жана союздук көмүр өнөр жай министрлиги тарабынан белгиленген көмүр казып алуунун өлчөмү кыскартылган эмес⁶⁶.

Кыргызстандагы көмүр казуу иштериндеги бир топ проблемаларды эске албаганда, Кадамжайдагы сурьма комбинаты алгачкы продукциясын 1936-жылы бергени белгилүү. Ошондон бери комбинаттын жамааты жылдан жылга жаңы технологияларды өздөштүрүп, чыгарылган продукция 40тан ашык өлкөгө өзүндө өндүрүлгөн нерсени экспорттошу, 1967-жылы ири тоо-кен металлургиякомбинатынын ишке кириши, республиканын көп жерлеринен дүйнөлүк мааниси терең алтын, күмүш кендеринин ачылышы, 1967-жылдагы Майлы-Сай шаарында кубаттуулугу 300 млн. даана электр лампасын чыгаруучу заводдун ишке кириши ошол жылдардагы өндүрүштүн жогорулагандыгын тастыктап турат.

Өнөр жайдын өнүгүшүндө жакшы жөрөлгөлөр болбой койгон эмес. Маселен, 1966 – 1970 – жылдары өнөр-жай өндүрүшүнүн көлөмү 1,8 эсеге жогорулаган, беш жылдык план ашыгы менен аткарылган. Бул беш жылдыкта ылдам темп менен түстүү металлургия, машина куруу, темир иштетүү, жеңил өнөр жайы, андан ары электро энергетика, курулуш өнөр жайы материалдары, жыгач иштетүү, тамак-аш жана жергиликтүү өнөр-жайы өнүккөн. Аталган беш жылдыкта өнөр жай продукциясынын өсүшүнүн жогорку темпи республиканын өндүрүшүнүн бардык тармактарына техникалык прогрессти ырааттуу киргизүүнүн эсебинен ишке ашкан⁶⁷. Оунчу беш жылдыктын (1976 - 1980)жылдарында эле республикада 50 дөн ашык ири өнөр жай ишканалары менен цехтери курулуптур⁶⁸.

Арийне жетишкендиктер кээде кемчиликтер менен да коштолуп турду. Алсак, айрым ишканаларда эмгекти начар уюштуруу жана эмгек тартибинин канааттандыруу эместигинен иш убактысын текке кетирүү дагы деле

⁶⁶Өмүрова Ж. О. “Т.У. Усубалиев – Кыргызстандын көрүнүктүү мамлекеттик жана коомдук ишмери” // Тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертация.

-Бишкек. 2002. 51-52-беттер.

⁶⁷ КР БМА Ф.1445. Оп. 17, д. 327. Л. 4.

⁶⁸ Депутат С. Ибраимовдун сөзү / Кант шайлоо округу, Кыргыз ССРи // Советтик Кыргызстан 1980. № 247. 25-ноябрь. 2-бет.

жогору болгон. Мисалы, үч министрликтин ишканаларында гана (тамак-аш, жеңил, эт жана сүт өнөр жайы) 1970-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы иш убактысынын текке кетүүсү толук иш күндүк, ички смен алмашуу, ишке келбей коюулар 67,9 миң с/күн б.а. 1,2 % иштеген сааты же тагыраак айтканда күн сайын 616 киши ишти калтырган. Курулуш материалдарын өндүрүү ишканалары өндүрүштүк кубаттулукту начар колдонушкан. 1966 – 1967 – жылдары пландан тышкары кошумча 110 млн. даана кирпич чыгаруу тууралуу чечим кабыл алынган. Бирок 1968-жылы кирпич чыгаруу 1966-жылга караганда 8,7 млн. даанага гана жогорулаган, ал эми 1969-жылы кирпич чыгаруу 1966-жылга карганда 12,5 млн. даанага төмөндөгөн⁶⁹.

Албетте мындай артка кетүүлөр айрым гана ишканаларга мүнөздүү эле. Республиканын экономикасынын маанилүү тармактарынын бири болгон энергетика тармагында дагы 1960 – 1970 - жылдарда ири долбоорлор ишке ашкан. Бул тууралуу А. Термечиков: “Токтогул ГЭСинин курулушу республиканы энергия менен камсыз кылуудагы чыныгы революциялык кайра куруунун башталышы болгон. 1963-жылы 50 миң квт. кубаттуулуктагы Ош ГЭСи курула баштаган. Ушул эле жылы Нарын шаарынан 35 км аралыктагы Ат-Башы суусунун Нарын дарыясына куйган жерине чукул Ат – Башы ГЭСи курулган. Ар бири 10 миң квт. түзгөн 4 агрегаттуу, жалпы кубаттуулугу 40 миң квт. Ат-Башы ГЭСи Советтер Союзунда биринчи жолу дарыянын эң кууш жеринде курула баштайт. 1971-жылы январда ал ГЭС бүтүрүлүп ишке киргизилген. Ат-Башы ГЭСи бийик тоолуу Нарын облусунун кеңири аймагын электр энергиясы менен камсыз кылат”⁷⁰ - деп жазган.

Кыргыз ССРинин территориясында Орто Азияда эң ири курулуштардан болгон Токтогул суу сактагычы жана Токтогул ГЭСи азыркы учурда эл үчүн кызмат кылууда. Буларды курууда биздин республиканын эмгекчилерине ал кезде совет өлкөсүндөгү бардык элдер жардам көрсөткөн. Керектүү трубиналар, зарыл болгон техникалык тетиктер – Москва, Ленинград (Санкт -

⁶⁹ КР БМА Ф.1445. Оп. 17, д. 327. Л. 6.

⁷⁰ Термечиков А. Дж. Развитие и размещение промышленности Киргизии. - Ф.: Кыргызстан, 1982. 50-бет.

Петербург), Свердлов (Екатеринбург) жана башка шаарлардан, Казакстан, Грузия, Белоруссия, Татар АССР, Украина ж.б. алынып келинген. ГЭСтин курулушу үчүн цементтин өзгөчө эң бекем жана сапатуу маркасы өндүрүшкө киргизилип, Өзбекстандын Ахан-Гаран жана Кува-Сай шаарлары Кыргызстанды жабдып турган. Цементтин мындай жаңы маркасы Өзбек ССРинин илимдер Академиясынын Химия институтунун кызматкерлери тарабынан иштелип чыккан. Токтогул ГЭСинин суу сактагычына 19 миллиард кубдан ашуун суу жыйналат. Өкүнүчтүүсү өз кезегинде Кыргызстандын 27 миң гектардан ашуун иштөөгө мүмкүн болгон айдоо аянттары, жайыттар ушул суу сактагычтын алдында калып калды⁷¹.

Экономиканын ар кыл тармактарындагы ийгиликтер транспортто да даана байкалган. Алсак, 1970-жылы жүргүнчү ташуу автобустар 303,5 млн. адам ташуу менен планды 103 % га аткарган. 1969-жылдын январь - ноябрь айлары менен салыштырганда жүк айлантуу 17 % га, жүк ташуу 11 % га, жүргүнчү ташуу 10 % га көбөйгөн. Ал эми план боюнча суу транспорту менен жүк ташуу 102 % га аткарылган. 1970-жылы планды аткаруу жол транспортунун жүк айлантуу көлөмү 102 % га жана жүргүнчү ташуу 100,5 % га ал эми суу транспорту менен жүк айлантуу 100,8 % га аткарылган.

1971-жылы 1970-жылга карата жүк ташуучу автомобилдик транспорттордун жалпы колдонуу 98 % көбөйтүү пландалган жана жүк айлантуу 10,8 % га, жүк ташуучу автопарктын өндүрүмдүүлүгү 3,1 % га жогорулоосу керек болчу. Жүргүнчү ташуубул жылы 344 млн. киши жана жүргүнчү жүгүртүү 2757 млн., жүргүнчү чакырымдык же 3,6 % жана 4,5 % га дал келүү менен жогоруламак. Суу транспорту боюнча жүк жөнөтүү 9,7 % га жогорулатууну камсыз кылуу каралган. 1970-жылга салыштырмалуу жүк айлантууну 10,8 % га аткарылган. 1971-жылы 67 км автомобиль жолдору жана Тюп – Каркыра – 11,8 км, Торкент – Толук – 5,4 км, Совет – Алайкуу – 2 км. жолдорун катуу катмар менен каптоо пландаштырылган⁷².

⁷¹Эралиев З. Идеологиялык күрөштүн майданында. - Ф.: Кыргызстан, 1983. 147-148-беттер.

⁷²КР БМА. Ф.1445. Оп. 17, д. 327. Л. 28-29.

1960 – 1980-жылдарда Кыргызстандын айыл чарбасында, айыл-кыштактар менен шаарлардын калкынын турмуш-тиричилигинде, маданиятында жана билим-илиминде ири ийгиликтер жаралганы белгилүү. Андай жетишкендиктер тууралуу төмөндө кеп болот. Албетте, баардыгы эле жипке тизгендей шыдыр кеткен эмес, коомдук турмуштун баардык чөйрөлөрүндөгү: экономикадагы, саясий, социалдык, руханий өңүттөгү жетишкендиктер ар дайым кыйынчылыктар менен айкалышып тургандыктан, көптөгөн мүчүлүштүктөр болгонун, билинип же билинбей кээ бир кемчиликтер кетирилгенин да тана албайбыз. Арийне алар жөнүндө кеп башка.

Айтмакчы, Совет өлкөсү ар бир советтик жарандын эмгектенүүгө, акысыз билим алууга, бекер медициналык дарыланууга, саламаттыгын чыңдоого, турак-жайга ээ болууга жана социалдык жактан камсыздандырылууга укугу бар экендигин иш жүзүндө көрсөтө алган. Советтер Союзунун калкынын жашоо ыңгайы өнүккөн өлкөлөрдүн жашоо деңгээлинен төмөн болсо дагы, бул көп улуттуу өлкөдө коомдук аң-сезимдеги оптимизмдин үстөмдүгү, келечекке болгон зор ишеним-үмүт, улуттар аралык мамилелердеги өз ара ынтымак - ымала гана бейкуттукту камсыз кыла алган. Социализмди куруунун фонунда өзгөчөлөнгөн советтик жашоо ыңгайы, адамдын өзгөчө тиби, маданияттын өзгөчө түрү, элдердин арасындагы тилектештиктин өзгөчө көрүнүшү пайда болгон. Советтик өлкө анда жашаган көптөгөн улуттардын каада-нарктары менен салт-санааларынын негизинде курулуп жана алардын арасынан жакшылары иргелип, социализмге ылайыкталган салттардын негизине айланган. Ошондуктан советтик коомдун атмосферасы соңку мезгилдеги көптөгөн сыноолорго карабастан, бүгүнкү күндө да элдин аң-сезиминде жашап келүүдө⁷³.

Мындай көрүнүштөрдүн СССРдин курамына кирген ар бир республикага тиешелүү экендигин тана албайбыз. Ошону менен бирге Россияда 1917-жылы Октябрь революциясы жеңип, улуттук автономиялар түзүлгөн соң,

⁷³ Джунушалиева Д.Д. Агония партии: взгляд изнутри. // Кыргызы и Кыргызстан. Опыт нового исторического осмысления. –Б.: Илим, 1994. 185-186-беттер.

«интернационалисттик» көз карашта иш жүргүзүү керектиги айтылып, талап кылынып, ар бир улуттун «улуттук» аң-сезиминин, көз карашынын өнүгүүсүнө бөгөттөр коюлгандыгы жашыруун эмес. Ошол себептен, ар бир Союздук республика ички башкарууда өз алдынча иш алып барганы менен маанилүү маселелер Москванын макулдугу аркылуу гана чечилчү. Кыргызстан Компартиясы КПССтин Кыргызстанда жүргүзгөн иштеринин саясий таянычы катары кызмат кылгандыгы, бул жогорку партиялык уюмдун өз алдынча иш жүргүзүүсүнө чек коюлуп, республиканын эл чарбасын өнүктүрүү өнүгүндө түпкү улуттун кызыкчылыктарын толук көздөй албагандыгы, КПССтин гана саясатын иш жүзүнө ашырууга мажбур марионет катары жашагандыгы бир катар тарыхчылардын эмгегинде айтылган.

Ошондой болсо да республикада көптөгөн алгылыктуу иштер аткарылган. Анткени союздук борбордун улуттук саясатынын негизги багыты жалпы Совет элинин жаркын келечегин көздөгөнү шексиз. Ж.Малабаев өз эмгегинде: «Кыргызстан калкынын согуштан кийинки маданий жана билим деңгээли олуттуу түрдө көтөрүлө баштаган. Мындай өзгөрүүлөр ошол мезгилде шайланган жергиликтүү Советтердин жогорку билимдүү депутаттарынын саны 1948-жылы 4,9 % ды түзсө, 1961-жылы 16,8% га чейин жогорулагандыгынан көрүнөт. Республикада 1961 – 1970-жылдары 500дөй жергиликтүү Советтердин аткаруу комитеттери иштеген. Алардын жогорку билимдүү кызматкерлеринин саны 1948-жылы 40%ти түзсө, 1961-жылы 54,6%ти түзгөн. Ошол эле убакта орто билимдүүлөрү 18,1%тен, 45,4%ке жогорулаган. 1970-жылдары республиканын жергиликтүү Советтеринин аткаруу комитеттеринин кызматкерлеринин көпчүлүгү (70%) жогорку жана орто билимдүүлөр болгон»⁷⁴ - деп жазган.

Кыргыз ССРин дээрлик чейрек кылым жетектеген (1961 – 1985-жж.) Т.Усубалиевдин эмгегинде алтынчы беш жылдыкта жети партиялык пленум өткөрүлүп, ар бир пленумда эл чарбасынын өнүгүшү жөнүндөгү пландарды ишке ашыруу үчүн аракеттер болгондугу, партия менен өкмөт эл чарбасын эң

⁷⁴ Малабаев Ж.М. Кыргыз мамлекетинин тарыхы. –Б.: Илим, 1999. 172-бет.

кыска мөөнөттүн ичинде калыбына келтирүү, экономика менен маданияттын андан аркы прогрессин камсыз кылуу жана ошонун негизинде эмгекчилердин материалдык жыргалчылыгын арттыруу, согуштан кийинки мезгилдин негизги милдеттери деп эсептелгендиги, согуштан кийинки беш жылдыктар, анан жети жылдык пландын аткарылышы Кыргызстандын көркүн мурункуга караганда бир кыйла өзгөрткөн өнөр жайын, айыл чарбасын жана маданиятын өнүктүрүүдө жаңы кадамдар жасалгандыгы тууралуу сөз болот⁷⁵.

Ошол жылдардагы өлкөнүн ар тараптан өнүгүүсүнө социалисттик мелдеш дагы өз таасирин тийгизип турган. Ал тургай сарамжалдуулук талап кылынып, ар бир чыгым текшерилип, тиешелүү бийлик органдары тарабынан көзөмөлдөнүп турган. Ошону менен катар ишканалардын экономикалык стимулдаштыруу фонддорунун материалдык чыгымдарына болгон көз карандылыгы түзүлгөн. Үнөмдөлгөн сырьё, материалдардын, отундардын жана энергиянын наркынын эсебинен которулган үлүш жогорулаган. Жумушчулардын, мастерлердин, технологдордун, конструкторлордун жана башка инженердик-техникалык жумушчулардын фондун кеңейтүү жана материалдык ресурстардын конкреттүү түрлөрүн белгиленген чыгым нормасынан үнөмдөгөндүгү үчүн сыйлыктардын өлчөмүн жогорулатуу каралган.

Муну менен катар, материалдык ресурстарды чыгымдоодо каражат-каржылык тартипти чындоо боюнча, экономикалык чектөөлөрдү күчөтүү боюнча ченемдер аныкталган, анын ичинде чектен ашык чыгымдалган материалдар, отун жана энергия жогорулатылган баа жана тарифтер менен бекитилген тартипте төлөнсүн деген эрежелер кабыл алынган. Чыгымдын нормадан ашык болуусу байкалган убакта жоопкерчиликтүү министерство жана ведомстволор создуктурбай чара колдонуусу керек эле. Сапатсыз продукциянын өндүрүлүүсү, анын начар сакталышына жоопкерчилик

⁷⁵Усубалиев Т. У. Ленинизм – элдердин достугунун жана туугандаштыгынын улуу булагы. –Ф.: Кыргызстан, 1975. 292-бет.

байкаларлык жогорулайт. Бул максатта стандарттын жана техникалык шарттардын бузулушуна экономикалык санкциялар күчөтүлөт.

Айыл чарба өндүрүшү 1970-жылы план боюнча так аткарылып, бул жылы абыдан арбын түшүм жыйналган. Дан эгиндери республикада кайрак жерде ар бир гектардан 17,3 центнер алынган, ал эми сугат жерлерде 22,2 ге жеткен. Ак алтын болгон пахта 187 миң тонна өкмөткө өткөрүлгөн. Республиканын түндүгүндө аба ырайынын катаалдыгынан жазгы үшүктөн жабыркаган коон жана жүзүмдөн башкасы мамлекеттик планды аткаруу боюнча дан эгиндери 163%, пахта 107 % , жашылчалар 117 % , опийим 112 % , жумуртка 113 % , жүн 110 % , сүт 103 % сыяктуу айыл чарба продуктуларын алууда план ашыгы менен аткарылган⁷⁶.

Кыргызстанда эмгекти баалоо, анын натыйжасы – башка адамдардын да кубанычы сыяктуу түшүнүктөрдүн калың эл массасына сиңиши, буларды айрыкча советтик жаштардын өздөштүрүшү, даңктуу эмгекти улантуу, ата мурасын байытуу, жаңы баскычка көтөрүү маанилүү максаттарга айланат. Алсак, Талас областындагы Ленинполь районуна караштуу “Бейшеке” колхозунун чабаны Айтбаев Базылбек үзүрлүү эмгектенүүнүн натыйжасында бир нече жылар жүз тубар койдон 170 – 175тен козу алууга жетишкен. Чабандын түйшүктүү эмгеги жогору бааланып, ага Социалисттик Эмгектин Баатыры деген наам ыйгарылган, СССР Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, СССР Жогорку Советинин депутаты болуп шайланган. Ал кайраты ташыган эмгекчил гана адам болбостон, он баланын үлгүлүү атасы да эле. Аялы Бегимбүбү ага таяныч жардамчы болуп, кийин уулдары ата кесибин улантышкан⁷⁷.

Жумушчулар негизги өндүрүүчү күч болуп эсептелгендиктен алардын деңгээлин өстүрүү, билим берүү, алардын маданиятын өнүктүрүү- өлкөнүн негизги максаттарынан болгон. ККП БК менен Кыргызстандын Билим берүү министрлиги 1970- жылы 17 - мартта атайын буйрук (№ 92/2) чыгарган. Ал

⁷⁶ КР БМА. Ф.1445. Оп. 17, д. 327. Л. 179.

⁷⁷ Эралиев З. Идеологиялык күрөштүн майданында. Ф.: Кыргызстан, 1983. 130-бет.

буйруктун негизинде республикадагы 15 айылдын орто мектептеринде сөзсүз түрдө окуучуларга трактор, комбайн жана башка айыл чарба техникаларын колдонууну үйрөтүү маслеси коюлган. Бул программанын ийгиликтүү ишке ашуусу боюнча айыл чарба техникасы жана автомашина менен камсыз кылуу максатында 1971- жылга 30 (отуз) трактор (маркасы МТЗ – 50 жана ДТ-75) заказ берилген. Ал эми 1972-жылы дагы 15 айылдык орто мектептерге айыл чарба техникасы менен иштөө үйрөтүлүп отуруп, булсаамалык 1975 – жылы 150 мектепке жетет.1969-жылы талааларда жана колхоз совхоздордун фермаларда 426 студенттик командаларды камтуу менен андай жаштардын саны 15 миңди түзсө, 1970 – жылы ушундай эле бригада 560 ка жетип, ошонун ичинде иштегендер 23 миң окуучу болгон⁷⁸.

Ошондой эле Республикада мал чарбачылыгы негизги киреше булагынан болгондуктан малчылардын санын көбөйтүү, аларга шарт түзүп берүү маселелери турган. Бирок, эмгек шарты начар болгондуктан көпчүлүгү малчы болууну каалаган эмес.Республиканын айыл чарба министрлиги 1970-жылы мамлекеттик капиталдык салымдарды совхоздордо 95 % өздөштүргөн. Турак жай жана маданий турмуш-тиричилик курулуштары колхоз жана совхоздордо жетиштүү өлчөмдө курулган эмес. Айыл чарба адистердин айыл – кыштактарда туруктуу иштеп калбоосунун дагы бир себеби турак жай менен камсыз кылынбагандыгы эле⁷⁹.

Кыргызстан эле эмес коңшу республикалар үчүн дагы ушул маселе курч маселелерден болгон. Маселен, Казакстандык тарыхчы Р.Тюлегенованын маалыматы боюнча 1980 – жылдарда жүргүзүлгөн сурамжылоодо совхоз жумушчулары болгон 1366 ата-эненин 3 эле пайызы балдарын малчы болууга үндөйт. 5 пайызы-зоотехник, 14 пайызы-агроном, 19 пайызы-инженер болууларын каалайт экен⁸⁰.

⁷⁸ КР БМА. Ф. 1725. Оп. 2, д. 2737. Л. 64.

⁷⁹ КР БМА. Ф. 1445. Оп. 17, д. 327. Л. 185.

⁸⁰ Тюлегенова Р. А. Вклад рабочего класса в развитие культуры села в 70-е-середины 80-х годов: (на материалах Каз ССР) : Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. –М., 1986. 128-бет.

Албетте, мындай мамиленин негизги себеби, малчынын эмгек жана жашоошарттарынын начардыгы болгон. Көпчүлүк жаш муундун малчылыктан башка кесиптерге кетип, мал багууда жаштардын жетишсиздиги улуу муунга бир топ кыйынчылыктарды жараткан. Себеби, малчылылыктын түйшүгү кары адамдарга жеңил болгон эмес. Мамлекеттин алдында жаштарды малчылыкка тартуу милдети жогорулаган. Ошол себептен, жаштар үчүн эмгек шарттарын жакшыртуу, мал багуучу жаштарга эс алууну уюштуруу, жашоо шарттарын жакшыртып, заманбап үйлөрдү куруп берүү иштери колго алына баштаган. Ал тургай кесиптик орто окуу жайлар-училищалар ачылып, малчыларга атайын билим бериле баштаган. Бардык советтик республикаларда бул маселе колго алынган. Алсак, коңшу Казакстанда дагы бул маселе өз деңгээлинде көтөрүлүп, аны чечүү чаралары көрүлгөн. Мал чарбачылыгынын кадрларын даярдоо үчүн республиканын кесиптик - техникалык билим берүү системасы ишке ашырылган. Алсак, Түндүк Казакстан обласында мал чарбачылыгынын базасы менен 10 училищага бирөөндө гана сүттү биринчи иштетип чыгуу боюнча операторлорду даярдачу, ал эми башка филиалда чабан – механизаторлорду даярдаган. Целиноград областында 11 орто кесиптик- техникалык училищанын үчөөндө гана малчыларды даярдачу, мал чарбачылык комплекстердин базасы орто айылдык билим берүүчү мектептер тарабынан мал багуучу кесиптерге окутуу үчүн начар пайдаланылган»⁸¹.

Товар айлантуунун өсүшү менен калктын санына карата эт жана эт азыктары, сүт жана сүт азыктары, жумуртка, балык, шекер, жашылча-жемиштерге болгон суроо-талап жогорулаган. Алсак, 1965 – жылы киши башына болгон талап 34 кг. эт, 158 кг. сүт жана сүт азыктары, 67 даана жумуртка, 5,1 кг. балык, 25,3 кг. шекер, 45 кг. жашылча жемиштер, ал эми 1970 – жылды 1965 – жылга салыштырганда эт 38 кг., сүт 172 кг., жумуртка 81 даана, балык 6,3 кг., шекер 29,8 кг., жашылча жемиштер 60 кг.ды түзгөн⁸².

⁸¹ Ошондо эле, 120-б.

⁸² КР БМА. Ф.1445. Оп. 17, д. 398. Л. 20.

Фрунзе, Кара - Суу, Сокулукта канаттуулар чарбасы 100 миң тооктон жылына 20 млн. жумуртка ала турган долбоорлук кубаттуулуктарга ээ болчу. Фрунзе тоок фермасы 1968 – жылы 17.3 млн. жумуртка жана 3217 центнер тоок этин алса, Сокулук канатуулар фабрикасы 1969 – жылында 10.0 млн. жумуртка өндүргөн. Ошондой эле биринчи орунда Кара - Суу канатуулар фабрикасы эксплуатацияга киргизилген жана бул фабрика дагы аталган жылы ушундай эле көлөмдөгү продукцияны берген⁸³.

Пржевальский атындагы аары совхозу 1967 – жылдын февраль айында Түп районунун Николаевка айылында “Маяк” атындагы 4 – ферманын негизинде уюшулган жана өз алдынча чарба эсебине ээ ишкана болуп эсептелчү.

1968 – жылы бал өндүрүү 52,8 % га гана аткарылган. Буга катаал климаттык шарттар, бригадир жана балчы кадрлардын алмашуусу, бал чогултуу убагындагы совхоздун жетекчилери жана адистери тарабынан көзөмөлдүн жоктугу негизги себеп болгон. Ал эми продукцияны мамлекетке сатуу милдети дан эгиндерин 113 % га, эт 112 % га, сүт 100 % га, бал 100 % га ишке ашырылган⁸⁴.

Эмгекчилердин турмуш тиричилигинин жогорулашынын чоң көрсөткүчү болуп улуттук киреше эсептелинет. 1977 – жылы республикада улуттук киреше 403 миллиард сомду түзүп, анын 293,4 миллиард сомун калктын керектөөлөрүнө жумшалган. 1977-жылы калк башына эсептелген реалдуу киреше 1965-жылга салыштырганда 1,78 эсеге өстү. Жумушчу жана кызматчыларга айлык акы төлөө тогузунчу гана беш жылдыкта (1971 - 1975) 20 пайызга, ал эми колхозчулардын эмгек акысы 25 пайызга жогорулаган. 1960 – 1977-жылдары жалпы Советтер өлкөсү боюнча 187 миллиондон ашуун жарандар турак-жайын жакшыртышты⁸⁵.

Ошол жылдарда башка багыттагы курулуш иштери да күчөтүлүп, борбор шаарыбызда көптөгөн коомдук имараттар салынган. 1974-жылы 3000 орундуу

⁸³ КР БМА. Ф.1642. Оп. 11, д. 4131. Л. 2.

⁸⁴ КР БМА. Ф.1642. Оп. 11, д. 4131. Л. 322.

⁸⁵ Эралиев З. Идеологиялык күрөштүн майданында. -Ф.: Кыргызстан, 1983. 124-125-беттер .

В.И. Ленин атындагы Спорт сарайы курулган, бул курулушка 1,3 млн. сом сарпталган ⁸⁶. Борбордо коомдук имараттардын архитектурасы кыйла жакшырып, 1961-жылы «Соң- Көл» кафесинин курулушу башталат. Андан соң 1962-жылы Кыргыз ССРнин Н. Г. Чернышевский атындагы республикалык китепканасы, 1969-жылы элдик көркөм өнөрүнүн «Кыял» бирикмеси, 1970-жылы 800 орундуу Кыргыз мамлекеттик академиялык драма театры, 1974-жылы көркөм сүрөт өнөрү музейинин жаңы имараты курула баштап, Опера жана балет театры оңдолуп, 1972-жылы «Кыргызстан» мейманканасы, 1975-жылы «Пишпек» мейманканасы курулган.

Жалпысынан, 1980-жылдардын биринчи жарымында жалпы борбор шаар боюнча маданий-агартуу мекемелеринин кеңири тармагы түзүлгөн. Бардыгы болуп 87 китепкана, 25 маданият үйү, 16 кинотеатр, 4 театр курулган ⁸⁷. Мамлекеттик Цирктин 2000 орундуу имараты 1976-жылы курулган. 1972-жылы орус драма театрынын жаңы имараты да ишке киргизилген. 1500 орундуу Т.Сатылганов атындагы Кыргыз мамлекеттик филормониясы 1976-жылы салына баштап, 1980-жылы ишке берилген ⁸⁸. 1980-жылы азыркы кездеги эң ири аба лайнерлерин тейлөөчү «Манас» аэропорту, ушул эле жылдарда Фрунзе шаарында батыш жана чыгыш автобекеттери бүтүрүлүп ишке киргизилген ⁸⁹.

Кыргызстан КП БКнын жана Кыргыз ССР Министрлер кеңешинин 1961 – жылдын 10 – ноябрдагы чечимине ылайык жалпы билим берүүчү мектептерди мугалимдик кадрлар менен камсыз кылуу” тууралуу токтом кабыл алынган. Андыктан Кыргыз айыл-чарба институтунда агроном-педагогдор, зоотехник-педагогдор жана инженер-механизатордук педагогдор даярдала баштап, ар жылы бүтүрүүчүлөрдүн саны такталган. Маселен, 1964-жылы 50, 1965-жылы 50, 1966-жылы 50, 1967-жылы 50, 1968-жылы 50, 1969-жылы 50, 1970-жылы 50 гө жеткен, анын ичинен 50% кыргыз мектептеринде иштеп калышкан ⁹⁰.

⁸⁶Фрунзе (энциклопедия). – Ф.: Кыргызстан, 1986. 49-бет.

⁸⁷Малабаев Ж. М. Бишкек - столица Кыргызстана. - Б.: Эркин - Тоо, 1999. 8 – бет.

⁸⁸Усубалиев Т. У. Эпоха. Созидание. Судьбы. - Кн.1. - Б.: Шам, 1995.198- бет.

⁸⁹Малабаев Ж. М. Бишкек - столица Кыргызстана. - Б.: Эркин- Тоо, 1999. 129 – бет.

⁹⁰ КР БМА. Ф. 1642. Оп. 11, д. 3728. Л. 22.

1980-жылы СССРде окуунун ар кандай түрлөрү менен 100,2 млн. адам камтылып, алардын 44,4 млн. жалпы билим берүү мектептеринде, 2,2 млн. профессионалдык-техникалык окуу жайларында, 5,2 млн. жогорку окуу жайларында билим алып жатышкан болсо, ушул эле мезгилде СССРдин эл чарбасынын бардык тармактарында иштөө үчүн 2,1 млн. адис даярдалып, алардын 0,8 млн. жогорку жана 1,3 млн. атайын орто билимдүүлөр эле.

Советтик Кыргызстан да илим менен билимди өркүндөтүүдө ири ийгиликтерге жетишкен. Кыргызстандын жогорку жана атайын орто окуу жайларында ал мезгилде 207ден ашуун кесип боюнча адистер даярдалчу. Онуну (1976-1980) беш жылдык пландын соңку жылында Кыргызстанда 8 миңден ашуун илимий кызматкерлер эмгектенсе, алардын 2,7 миңи илимдин доктору жана кандидаттары болушкан⁹¹.

Башка союздук республикалардай эле Кыргызстанда да жалпы билим берүүчү орто мектептерде жана айрым жогорку окуу жайларда өз эне тилинде окуу- тарбия иштери жүргүзүлчү. Кыргыз тили боюнча көптөгөн илимий эмгектер, түшүндүрмө жана орфографиялык сөздүктөр түзүлгөн. Кыргыз тилинин сөздүк запасы алда канча байыган. Эгерде 1940-жылы чыгарылган кыргызча-орусча сөздүктө 25 миң сөз болсо, 1965-жылы басылган ушундай эле сөздүктө 40 миңден ашуун сөздөр камтылган. 1969-жылы биринчи жолу басылып чыккан кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө 30 миңден ашуун сөз бар. Кыргыз тилинин кубаттуу өнүгүшүнүн жаркыраган бир далили көп томдуу кыргыз совет энциклопедиясынын басылып чыгышы болуп саналган⁹².

1980-жылдары кыргыздар О. Бальзак менен А. Фирдоусинин, В. Гюго менен О. Хаямдын, Ж. Верн менен Р. Тагордун, Джек Лондон менен Лу Синдин, Ч. Диккенс менен А. Жаминин ж.б. чыгармаларын өз эне тилиндеги котормолорун окутуучу. Ал убакта кыргыз тилине орус жана чет өлкөлүк жазуучулардын 100 дөн ашуун чыгармалары которулган. Кыргыз тилинде чет элдик көркөм адабияттарды басып чыгарууда “Мектеп” жана “Кыргызстан”

⁹¹Кулматов К.Н. Деятельность парторганизаций Киргизии по повышению качества и эффективности идеологической работы. Ф., 1981. 49-50-беттер.

⁹²Эралиев З. Идеологиялык күрөштүн майданында. - Ф.: Кыргызстан, 1983. 115-бет.

басмаларынын ролдору эң чоң. Бул басмалар көркөм адабияттан башка окуу жана көргөзмө куралдар, саясий, социалдык экономикалык, өндүрүштүн техникалык адабияттарды да басып чыгарчу. Эгерде, 1954-жылы 185 наамдагы китеп 1 млн. 601 миң тираж менен басылып чыкса, ал эми 1977-жылы үч жүздөн ашуун наамдагы китеп 5 миллиондон ашуун тираж менен жарык көргөн⁹³.

1979 – жылы композиторлор К. Молдобасанов жана Н. Давлесовдун 50 жылдык юбилейин өткөрүүдө даярдыктар, чыгармачыл союздардын пленумдары жана съезддери республикалык деңгээлде болуп өткөн. Башка союздук республикалар менен салыштырганда композиторлор, обончулар менен жакшы иш жүргүзүлгөн. Республиканын областтарында 80 - жылдарда 50 дөн ашык элге белгилүү ырчы жана обончулар бар эле. Бир жылда төрт жолу аларды угуу үчүн он кишиден турган комиссия түзүлгөн. Алар үчүн областтарда семинарлар өтүп турчу. Мисалы, 1979 - жылы 15-декабрдан 18-декабрга чейин Ош шаарында ошондой чыгармачыл иш чара болуп өткөн.

1978-жылы III Республикалык көркөм чыгармачылык мелдеш жогорку деңгээлде болуп өтүп, кыргыз искусствосунун жаш аткаруучулары биринчи жолу Бүткүл союздук жана 5 өлкөгө Глинкалык кароого, Таллинге, Минскиге, Новосибирскиге, Ленинградга жолдомо алышкан⁹⁴.

Жыйынтыктап айтканда, 1960 – жылдардын башынан тартып 1980 – жылдардын орто ченине чейин Советтер Союзунун курамындагы Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүүсү андан ары тездеп, калкынын жашоо деңгээли кыйла жакшырган. 1960 – 1980-жылдардын биринчи жарымында ага чейинки жана андан кийинки жылдарга салыштырганда жалпы совет мамлекетинде, айрыкча Кыргыз ССР нин экономикалык өнүгүүсүндө, калктын социалдык абалында, маданияты менен илим-билиминде жакшы жышаандар, кубанычтуу көрүнүштөр даана көрүнгөн көптөгөн алга жылуулар

⁹³ Образ жизни – советский. - Ф., 1979. 51-51-бетер.

⁹⁴ КР БМА. Ф. 2582. Оп. 3, д. 949. Л. 16.

болгон. Ошондой эле, 1960 – 1980- жылдарда таланттуу партиялык жана советтик жетекчи кызматкерлердин жоон тобу өсүп чыккан.

Алардын ичинен С. Ибраимов 1960 – 1980 - жылдарда мамлекеттик жана партиялык иштерге активдүү аралашып, өзүнүн иш билгичтиги, иштермандыгы, тубаса шык – жөндөмүнүн ж.б. артыкча касиеттеринин аркасында акыры мыкты мамлекеттик, партиялык жетекчиге айланган. Андыктан республиканын экономикасынын негизги тармактарында, маданий өнүгүүсүндө, билим берүү системасында жаралган ийгиликтерде С. Ибраимовдун да салмактуу салымы бар экени шексиз.

3.2. Султан Ибраимовдун чөйрөсү, эр жетиши

Жогоруда айтылгандай, Советтик доордо Кыргызстандын өсүп-өнүгүшүнө өз салымын кошкон чыгаан инсандардын бири, адеп илимий кызматкер, андан соң Кыргызстан КП БК нин катардагы кызматкери, райкомдун катчысынан, кийинчерээк суу чарба министринен Кыргыз ССР Жогорку Советинин Төрагасы, андан соң Министрлер Советинин Төрагасына чейин көтөрүлгөн Султан Ибраимов 1927-жылы 20-сентябрда Сары-Өзөн Чүйдүн Алчалуу айылында дыйкандын үй-бүлөсүндө туулган. Адамгерчилик артыкча касиеттери, асыл сапаттары эл арасында небак аңыз кепке айланган атак-даңктуу, даңазалуу улуу инсан, чыныгы улут сыймыгы Султан Ибраимовдун өтөлгөлүү өмүрү менен жемиштүү, көп кырдуу жаратмандык ишмердигин ар башка мезгилдеги өзгөчөлүктөрүнө жараша айрым бир баскычтарга бөлүп иликтөөнү эп көрдүк.

1. Биринчи баскыч - алсак анын ата-теги, балалык чагындагы ата-энесинен алган тарбиясы, өспүрүм кезиндеги айлана–чөйрөнүн таасири, айылындагы акылман карыялардын, агайын-туугандар менен айылдаштардын акыл-насааттары, замандаштардын таасири - таалими, өзүнүн тубаса дилгирлиги, шык-жөндөмү, эмгек чыйырынын башаты өзүнчө баскыч катары изилдөөгө арзыйт (1927-1943/44-жж.).

2. Кийинки баскыч – эр жеткен мезгили, жигердүү эмгектенген жаш чагы, эмгекчи эл ичинде такшалуусу, кесиптик атайын жана жогорку билим алган жылдары (1944–1958-жж.). Бул мезгилде ал кайратман, күжүрмөн эмгеги, чечкиндүү аракеттери жана ар дайым адамдарга кичи пейил сылык мамиле кылуусу, боорукерлиги, көмөк көрсөтүүгө такай даярдыгы менен бирге иштегендердин ишенимине ээ болот, улуу-кичүү замандаштарынын алкоосуна урмат-сыйына татыйт. Натыйжада аны кайда жүрсө да жакшы сөз ээрчийт, алыс-жакындагы айылдарга аты чыгат, аймактагы советтик - партиялык жетекчилердин көзүнө көрүнө баштайт. Бир нече жыл илимий иш менен ийгиликтүү алектенет. Көп өтпөй 1957-жылы ал партиялык ишке, болгондо да Кыргызстан КП БКнын чоң бөлүмүнө ишке тартылат.
3. Үчүнчү баскыч - Султан Ибраимов адегенде (1959 – 1961-жж.) Кыргызстан Компартиясынын Аламүдүн райкомунун экинчи катчысы кызматын, андан соң (1961–1966-жж.) Кыргыз ССРинин мелиорация жана суу чарба министри кызматын аркалаган жылдар. Ушул мезгилде ал Сары-Өзөн Чүй өрөөнүндөгү Аламүдүн районунун өнүгүүсүнө салмактуу салымын кошо алды. Бекеринен үч жыл өтүп - өтпөй аны республикалык деңгээлдеги министрлик жогорку кызматка көтөрүп, өтө жооптуу жана маанилүү милдетти жүктөшпөсө керек. Асыресе, ал аталган мамлекеттик кызматта абийирдүүлүк менен эмгектенип, тапшырылган ишти такай так аткарды. Аз убакытта абдан такшалган таланттуу, талылуу маселелерди чечүүнүн жолдорун таба алган, өтө жигердүү жаш ишмер ал кызматта да кынтыксыз иштеп, мыктылыгын дагы бир ирет элге далилдеди. Оболу аны 1966 - жылы Кыргызстан Компартиясынын экинчи секретары кызматына шайлашат. Ошондон көп өтпөй (1968-жылы) Султан Ибраимовго зор ишеним көрсөтүлүп, Ош областынын партиялык жетекчиси кызматына дайындалат. Бул маанилүү кызматта жаш советтик - партиялык жетекчи үчүн чоң сыноо болгону шексиз.
4. Төртүнчү баскыч - ошентип Султан Ибраимовдун жаратмандык эмгек жолунда, өрнөктүү өмүрүндө жаңы баскыч - төртүнчү мезгил башталат.

Дээрлик он жыл Ош областын жетектеп турган мезгилде (1968–1978-жж.) Султан Ибраимов көптү билген көсөм жетекчи катарында айтылуу чоң аймактын көйгөйлүү маселелеринин көбүн тез арада чечип, социалдык-экономикалык жана маданий жактан облустун кескин өнүгүшү үчүн өбөлгө түзгөн. Ал жылдарда аймактын чарбасынын бардык тармактарында: оор, жеңил, тоо-кен өнөр жайы, айыл чарбасында, ГЭС, жол, турак жай курулушунда, соода-сатыкта ж.б. багыттарда ири ийгиликтер жаралып, жергиликтүү калктын жашоосу, турмуш-тиричилиги жакшырган, маданий деңгээли жогорулаган, илим-билими өскөн.

5. Бешинчи баскыч – Султан Ибраимовдун коомдук-саясий, мамлекеттик ишмердигинин туу чокусу, т.а. Кыргыз советтик социалисттик республикасынын Жогорку Советин, кийин Өкмөтүн жетектеп, Министрлер советинин төрагасы кызматын аркалаган мезгили (1978–1980-жж.) жана кайгылуу тагдырга кабылышы...

Султан Ибраимов ата-энесинин кыйла жыл эңсеген, мурдагы балдары көпкө токтобой жүрүп 1927 - жылы төрөлгөн баласы. Буга чейинки балдары токтобогондуктан, эски каада-салтка, ырым-жырымга ылайык ырымдап, баланы башка бирөөнө бермек болушат. Ибраимдин алысыраак тууганы Сулаймандын аялы бир жума мурун төрөгөнү менен эч кимге айтпай Ибраимдин балалуу болушун күтүшөт. Бала төрөлгөндөн кийин Сулайман эгиз уулдуу болду деп сүйүнчүлөшөт. Андан соң, кыргыздын ырымын жасап Султанды атасы Ибраим Сулаймандан Султанды сатып алат. Аябай эрке өстүрүшүп, аялы экөө Султанды атынан чакырбай “бала” дешчү экен.

Атасы Ибраим жоош, момун, кең пейил, колу эптүү уста, темир, жыгач иштете билген өз чөлкөмүнө таанымал уста киши болгон. Уз мээнеткеч энеси кийин да балдары токтобой жүрүп Мария (1939-ж. туулган) аттуу кыздуу болот. Ата-энеси балдары жетиле электе эле бул дүйнөдөн кайтыш болуп кетишет. Султан Ибраимовдун бала чагынан табыгый эс – тутуму күчтүү болгондуктан ата – бабалардан калган салтты улап, ата – тегин, айрыкча жети атасын жакшы билчү. Андыктан ал “Менин атам Ибраим, Ибраимдин атасы

Абыке, Абыкенин атасы Мамбет, Мамбеттин атасы Жаамбай, Жаамбайдын атасы Солтоной, Солтонойдун атасы Атаке, Атакенин атасы Тынай” деп жети атасын эч адашпай - жаңылбай санап берчү экен⁹⁵.

Султан Ибраимов бала кезинде эле илберинки, идиректүү - тирикарак, зээндүү, сергек, боорукер болгон. Комуз да чертүүчү экен. Мектепте алдыңкы окуучу гана эмес, активист катары бир кыйла коомдук иштерди да уюштуруп, керек болгон учурда өздүк-көркөм чыгармачылык кружогуна да үзбөй катышыптыр⁹⁶.

Ал талыкпаган эмгегин эң алгач 1943 – 1944-жылдары 8-классты бүтөөрү менен Ленин атындагы колхоздо колхозчу, 1944 – 1946-жылдары Дөң-Арык МТСинде тракторист болуп иштөө менен баштаган. Ал жылдары кара жумуш кылуу менен гана чектелбестен, окууга болгон ынтызарлыгыда күч алат.

Айылдаш карыялардын айтканына, улуулардан укканына караганда атасы Ибраим суунун баркын жакшы билген киши болуптур. Ал дагы абдан мээнеткеч, таман акы, маңдай тери менен жан баккан “баба дыйкан” – өтө чарбачыл адам экен. Суу жетпеген кайракы жерлерге суу чыгаруу үчүн кериле кетмен чаап, ойдогу сайдан жондогу дөнсөөнү көздөй кыйгачтата кыр ашыра арык казып суу чыгарып, аштык айдаганын айыл аксакалдары азыр да аңыз кеп кылып айтып жүрүшөт. “Эл башы болгуча, суу башы бол” – дегендей, анын андай мурабчылык өнөрү даалай жолу агайын – туугандарын, айыл элин кургакчылыктан куткарыптыр. Кызыгы, эрте жазда кош чыккандан тартып, саратан жайдагы акыркы сугат аяктагыча бел чечпеген эмгекчил камбыл атасынын сугатчылык шыгы баласына өткөн окшобойбу.

Ата – теги тектүү тукумдан экендигине карабастан Ибраим адамгерчилик сапаттары арбын, боорукер, ак ниет, адилеттикти жана калыстыкты жактырган, жалган айткандардан “жаа бою качкан”, бирөөгө эч качан жамандык каалабаган, адамдарды ардактай алган, жакшылык кылуудан, кыйналып –

⁹⁵Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов: Саясий-документалдуу, көркөм - публицистикалык топтом. - Бишкек: 1998. 26-бет.

⁹⁶Редколлегия: Джангарачева М.К., Исаков К.И., Урмамбетов Т. //Султан Ибраимов. Султан Ибраимов атындагы республикалык фонд. -Бишкек. 1997. 8-бет.

кысталгандарга, кырсыкка учурагандарга жардам берүүдөн баш тартпаган, айкөл жана жоомарт адам экенин аны көргөн, билгендер алигиче эскеришет. Жан дүйнөсү таза, ак пейил ата көзү өткүчө жалгыз уулуна жакшы тарбия берүүгө умтулган, аны эмгекти сүйүүгө, жаман адаттардан алыс, акыйкат, чынчыл адам болууга, улууларды урматтоого, элди – жерди сүйүүгө, элге ак кызмат кылуудан аянбоого үйрөтүптүр.

Апасы да айыл арасындагы ардактуу, ата – бабалардан калган адат – нарктарды, каада – салттарды катуу сактаган асылзат зайыптардан эле. Куйма кулак энеси дүйнөдөн эртерээк өтөөрүн сезгендей өзү билген жакшы жөрөлгөлөрдү, уккан уламыштары менен накыл кептерди, олуя чалыш улуу карылардан калган осуят – насыяттарды, санжыргалуу баяндарды баласынын кулагына кумдай куя берчү тура. Анын баары акырындап тубаса сезими күчтүү баланын жан дүйнөсүн байытса керек. Ошондуктан опол тоодой таянаар тоосу – ата – энесинен эртелеп айрылганда кыйынчылыктарга моюн сунбай, али “балтыр эти ката элек” бала чагынан тартып эмгектен баар табуу, өз бактысын издөө үчүн алдыда далай оор сыноолор менен коштолчу өмүр – эмгек жолуна чыйыр салууга эч нерседен заарканбай киришет. Кажыбас кайраттын, табыгый шык – жөндөмдүн аркасында катардагы колхозчу, тракторчудан кадимки өкмөт башчыга чейин өсүп, акыры алтынчы бабасы Атаке баатырдай атагы чыгып, өлкө – эл башкарды. Анан кантип “аккан арыктан суу агат” – деген накыл кепке ынанбай коё аласың.

Султан Ибраимов 1946 – 1949-жылдары Фрунзедеги (азыркы Бишкек шаарындагы) гидромелиоративдик техникумда окуйт жана аны артыкчылык диплому менен ийгиликтүү аяктайт. Атайын орто билимдүү кесипке ээ болгон соң, дароо эле Чүй сугат тармагынын башкармалыгынын №2 Шамшы аймагында системалык гидротехник болуп иштейт. Өзүн мыкты адис катары көргөзө алган жаш адис көп өтпөй КПССке мүчөлүккө кандидат катары кабыл алынат. Мекеме жетекчилери үч жыл өтүп-өтпөй жигердүү жана өз ишине берилген жөндөмдүү, жигитти Ташкенттеги айыл чарбасын ирригациялоонун жана механизациялоонун инженерлер институтуна жогорку кесиптик билим

алуу үчүн жөнөтүшкөн. Аталган жогорку окуу жайда 1952 - 1955-жылдары окуп, аны ийгиликтүү аяктайт.

Ташкенттеги окуусун аяктагандан кийин, 1955 – 1957-жылдары Кыргыз ССР Илимдер Академиясынын суу чарбасы жана энергетика илим изилдөө институтунун кенже илимий кызматкери болуп ишке орношот. Өзүнүн таланттуулугун, билимдүүлүгүн жана кесиптештери менен тил табыша билген ийкемдүүлүгүн көргөзө алган Султан Ибраимов Институттун профсоюздук уюмуна төрага болуп шайланат. Айта кете турган нерсе 1954 – жылы аны – 27 жаштагы жаш жигитти КПССтин катарына кабыл алышыптыр⁹⁷. Илимдер академиясында өткөн чоң чогулуштардын биринде жалындуу сөз сүйлөп, көпчүлүктүн көңүлүнө толгон жигердүү жаш кызматкер Султан Ибраимовду Кыргызстан компартиясынын Борбордук Комитетинин илим, мектептер жана маданият бөлүмүнүн ал кездеги башчысы С. Табышалиев кызматка чакырат. Анткени дал ошол чоң жыйынга С. Табышалиев өзү катышыптыр. Албетте, келечектен көптү үмүттөндүргөн демилгелүү, иш билги жана өткүр, чечкиндүү жаш илимий кызматкердин өгөчө сапаттарынан С. Табышалиевдин ж.б. партиялык жетекчилердин мурдатан жакшы кабары бар болчу.

1955-жылдын 24-январынан тартып 1957-жылга чейин Султан Ибраимов Кыргыз ССР ИАсынын суу чарбасы жана энергетика институтунун кенже илимий кызматкери болуп иштеп турганда ошол илимий институттун директорунун орун басары Артамонов К. Ф. ал тууралуу төмөндөгүдөй өз пикирин билдириптир: «Институтта иштеп жүргөн убагында жолдош Султан Ибраимов өзүн өсүп келе жаткан адис жана илимий кызматкер катары көргөзгөн. Тапшырылган ишке ак ниет мамиле кылып, аны аткарууда так. Институтта иштеген эки жылда жолдош Султан Ибраимов Чумыш плотинасынын 20 жылдык эксплуатациясынын маалыматтарын жыйынтыктады жана суу алуучу дубалды куруу, аны ишке киргизүү перспективдүү долборлоо практикасы үчүн баалуу корутундуларды жасады. Институтта эмгектенген

⁹⁷Кыргыз ССРинин тогузунчу шайланган Жогорку Советинин сессиясы // Советтик Кыргызстан 1978. 26 – август. №197. 1-бет.

кыска убакыттын ичинде жолдош Султан Ибраимов жогоруда көрсөтүлгөн корутундулар боюнча отчет, макала жазган жана анын активдүү катышуусу менен Чумыш плотинасын эксплуатациялоо боюнча инструкция жазылган.

Азыркы убакта жолдош Ибраимов жергиликтүү аска таштардан чагылып алынган материалдар колдонулуучу курулуш иштеринде андай имаратты өз алдынча изилдөөнү өткөрүүгө даярданууда. Бул изилдөөлөрдүн материалдары жолдош Султан Ибраимовдун диссертациялык ишинин негизин түзмөкчү⁹⁸.

Ал эми Кыргыз ССРинин Илимдер Академиясынын ал кездеги президенти, атактуу академик окумуштуу профессор И.К. Ахунбаев ага мындайча мүнөздөмө берген: “Султан Ибраимов тоодогу сууларды атайын нукка буруп, агымын ирээтке келтирүү үчүн курулган имараттардагы иштелип бүтпөгөн таштардын деформациясын үйрөөнүүдө. Ошондой эле “Чумыш плотинасындагы суунун нугун оңдоо тажрыйбасын” иштеп чыккан. Кыргыз Республикасынын Илимдер Академиясы менен Институттун партиялык жана коомдук иштерине активдүү катышат. Жолдош Султан Ибраимов ишке жоопкерчиликтүү мамиле кылат, саясий жактан сабаттуу, демилгелүү кызматкер, азыркы убакта суу чарба жана энергетика институтунун жергиликтүү (профсоюздук – авт.) комитетинин төрагасы”⁹⁹.

Жыйынтыктап айтсак, Султан Ибраимовдун балалык чагы, ата – энесинен алган таалим - тарбиясы, кесиптик орто жана жогорку билим алуусу, өзү сүйгөнөнүттө эмгек жолунун башталышы кийинки чыгаан инсандын өмүрүндөгү урунттуу учурлар болуп калганы анык. Бала кезинен эле зээндүү, сергек, боорукер болуп чоңойгондугу, мектепте коомдук иштерди да уюштуруп, алдыңкы активист окуучулардан болгондугу, акылман карылардын акыл – насааттарына сугарылып чоңойгондугу, дилгирлиги, табыгый шык – жөндөмү анын мыкты кызматкер жана чыныгы адис болуп жетилишин шарттаган. Эр жеткен мезгилиндеги, студенттик кездеги турмуштук тажрыйбасынын арбышы, илимий жана коомдук иштердеги алгачкы

⁹⁸ КР КСД БМА. Ф.56. Оп. 207, д. 198. Л. 10.

⁹⁹ Ошондо эле, л. 11.

ийгиликтери, абдан такшалуусу анын, партиялык ишке - Кыргызстан КП БКнын чоң бөлүмүнө ишке тартылышына өбөлгө түздү.

3.3. Мамлекеттик, партиялык кызматтарда алгачкы такшалуусу (1957 – 1968)

Султан Ибраимов 1955 – 1957-жылдары Кыргыз ССР ИАсынын суу чарбасы жана энергетика институтунун кенже илимий кызматкери болуп иштеп турганда иштермандыгы, эмгекчилдиги менен башка кесиптештерине үлгү болуп, өзүн улам өйдөлөп өсүп келе жаткан эрки бекем иш билги кызматкер катары көрсөтө алган. Анын мындай артыкчылыктарын байкаган ал кездеги С. Табышалиев сыяктуу партиялык ишмер аны 1957-жылы Кыргызстан КП БКнын илим, мектептер жана маданият бөлүмүнө инструктор кызматына сунуштаган. Ошондон тартып 1959-жылга чейин Султан Ибраимов Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин илим, мектептер жана маданият бөлүмүнүн инструктору болуп эмгектенет.

Эгерде, Кыргыз ИАда кенже илимий кызматкер болуп иштеп жүргөн учурда Чумыш суу сактагычы боюнча изилдөөлөрдү жүргүзүү менен чектелсе, партиялык борбордук органда, болгондо да Кыргызстан КП БКнын ири идеологиялык бөлүмүнө инструктор кызматына дайындалгандан кийин иши абдан арбыган эле. Башынан ар бир ишке баш – оту менен киришип көнгөн жаш кызматкер эми жалпы республикалык масштабда жогорку жана орто билим берүү, маданий – агартуу, мааниси терең таалим – тарбия иштеринин көйгөйлөрүн чечүүгө жан дили менен киришет. Мектеп окуучулары үчүн окуу китептеринин кыргыз жана орус тилинде жарык көрүшүнө, мектептер менен маданий мекемелердин курулушуна, алардын ремонт иштерине, балдардын эс алуусун уюштурууга талыкпастан такай кам көрүп, илимий мекемелердин көйгөйлүү маселелерин чечүү иштери менен да тынымсыз алектенет. Султан Ибраимов Кыргызстан КП БКнын чоң бөлүмүндө эмгектенген эки жылдык иш тажрыйбасында өзүнүн теориялык жактан даярдыгын жакшыртууга, өзүнө тапшырылган иштерди так аткаруучулугун арттырууга, демилгелүүлүгүн

күчөтүүгө, иштеген ишине өтө жооптуу мамиле кылууга басым жасап, ар бир маселеге жоопкерчиликтүү мамиле кылган.

Буга Кыргызстан Коммунисттик партиясынын Борбордук комитетинин 1960 - жылдын 6 - февралындагы жыйыны КПСС БКнын аппаратынын секретарынын орун басары Лисовскийдин Султан Ибраимовго берген төмөндөгүдөй мүнөздөмөсү далил боло алат: “Институттун өсүп келе жаткан кызматкери катары 1957 – жылдан тартып Кыргызстандын комунисттик партиясынын борбордук комитетинде иштеген эки жылда жолдош Султан Ибраимов өзүн теориялык жактан даярдыгы тетик, элпек, сергек, демилгелүү жана бирге иштешкендердин ишине терең түшүнүү менен мамиле кылган кызматкер катары көргөзө алды. Тапшырылган ишке жоопкерчиликти сезип турат. Жолдош Ибраимов Султан коомдук иштерге активдүү катышкан, эки жолу биринчи (первичный) партиялык уюмдун бюросунун составына шайланган, алгач катчынын орун басары болгон, кийин Кыргызстандын коммунисттик партиясынын Борбордук комитетинин мектеп, маданият, илим, үгүттөө жана пропаганда бөлүмдөрүнүн алгачкы (первичный) партиялык уюмунун катчысы болгон. Жамаат ичинде кадыр баркка ээ¹⁰⁰” - деп мүнөздөмө берген ага жогоруда аталган партиялашы.

Ушуга окшош ой - пикирди кезинде КПСС БКнын жооптуу уюштуруучусу И.Синокин да билдиргени маалым. Анда Султан Ибраимовдун артыкча касиеттери мындайча баса белгилениптир: “Жолдош А. Каниметов жолдош Султан Ибраимовду 1958 – жылдан бери Кыргызстан КП БКнин аппаратында чогуу иштеген убактан бери оң жагынан, теориялык даярдыгы жогору кызматкер катары билет. Өзүнүн жолдошторун ынтаа коюп угат жана туура пикир айта алат, баштаган ишин аягына чейин көшөрүп бүтүрөт, сынды туура кабыл алат, сергек, моралдык жактан туруктуу”.

Ошондой эле жолдош А. Глоба дагы жолдош Султан Ибраимовду жакшы билет. Кыргызстандын КП БК нин аппаратында бирге иштешкенден бери аны оң тарабынан өсүп келе жаткан, айыл чарбасынын сабаттуу адиси катары,

¹⁰⁰ КР КСД БМА. Ф.56. Оп. 207, д. 198. Л. 17.

мүнөзү токтоо жана демилгелүү, бирге иштегендердин баардыгына бирдей кичи пейил мамиле кылган кызматкер катары билет. Өзгөчө анын тапшырылган ишке жоопкерчиликтүүлүгү мактоого татырлык. КП БК нин бөлүмүндө биринчи (первичный партиячейка) партиялык уюмунун катчысы болуп иштеген кезде маселелерди туура жана принципалдуу коё алган¹⁰¹” - деген мүнөздөмө берген.

Кийинчерээк Султан Ибраимовду 1959 - жылы Кыргызстан Компартиясынын Аламүдүн райкомунун экинчи катчылык кызматына дайындалган. Бул тууралуу инженер-гидротехник Осип Билик бир чети кубанып, бир чети өкүнүп: “Биз ирригаторлор, бир жагынан белгилүү өлчөмдө биздин кесиптеш бир туугандарыбыз советтик жана партиялык органдардын курамына чакырылгандыгына (тандалганына) сыймыктанабыз, башка жагынан суу чарба системасы үчүн жогорку квалификациялуу адистерден айрылабыз¹⁰²” - деген оюн айтат. Ооба, суу чарбасын өнүктүрүү үчүн Султан Ибраимовго окшогон мыкты адистердин зарылдыгы талашсыз маселе болгон. Бирок, партиянын райондук комитетинин экинчи катчысы аткара турган иштер да аз эмес эле. Ал Чүй өрөөнүндөгү эң ири райондун аймагында, болгондо дагы көптөгөн айыл чарба иштеринин ирээтке келишине, дегеле өрөөндүн экономикалык өнүгүүсүнө зор салым кошкон.

Ошол убактагы башка советтик, партиялык жетекчи кызматкерлер сыяктуу эле анын ишиндеги ийгиликтер оңой – олтоң ишке ашкан - жаралган эмес. Үй - бүлөсүндө дагы көптөгөн материалдык кыйынчылыктар өкүм сүрүп турган. Ошондой кыйынчылыктарга карабастан ал төрт түлүк мал төлдөгөн маалда колхоздор менен совхоздордогу көйгөйлөр, аларды чечүү жолдору сыяктуу көптөгөн айыл маселелерине баш - оту менен киришип, аларды өз убагында чечүүгө умтулчу.

¹⁰¹Ошондо эле, Л. 19.

¹⁰²Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов: Саясий-документалдуу, көркөм-публицистикалык топтом. -Б., 1998. 44-бет.

1961-1966 –жылдары Кыргыз ССР мелиорация жана суу чарба министри кызматтарын аркалаган жылдарда эмгекчилдиги, жигердүүлүгү ого беттер күчөгөн.

Жубайы Рева Телтаевна бул өңүттө мындай деп эскерген экен:

«Султан кийин суу чарба министри болуп калды. Ошондо даана үй бетин көрбөс болгон. Анын үстүнө өзүнүн кесиби да ирригатор эле. Он беш күн республиканын түндүгүндө жүрсө, калган жарым ай Ош тарапта болчу. Жайында отпуска алып эс алганын көргөн жокмун. Чолосу тийбей сугаттын артынан түшүп, катуу контролдукка алганын сезээр элем. Түнкү сугатты да Султан уюштургандай болгон. Күздө түшүм жакшы болгондо кадимкидей барпалаңдап сүйүнүп калаар эле. Жүгүргөн эмгектин акталганына эмне жетсин деп көп айтчу.¹⁰³

Республикада суу чарбасын өнүктүрүү Султан Ибраимовдун бала кезинен эле кыялындагы эңсеген тилеги эле. Бул тууралуу зайыбына бир ирет: «Укчу Рева, качандыр бир бала кезимде өзүмө кайсы бир убакта республикамдын бүт талааларын сугарам деп сөз бергем! Мага ийгилик каалачы, жана мен муну аткарам! Мен билем, мен муну аткара алам!»¹⁰⁴ - дегени бар.

Чындыгында эле ал суу чарба министри болуп турган мезгилде өлкөбүздө көптөгөн каналдар казылган, адырлуу талааларга, кайрак жерлерге арыктар тартылып, далай дың жерлер өздөштүрүлгөн. Орто жана чакан суу сактагычтар, ГЭСтер курулган. Эки темирбетон заводу ишке кирип, атайын бетон арыктар (лоток) жасала баштаган. Натыйжада сугат иштери өтө тездик менен өнүккөн жана айдоо аянттары кыйла кеңейген. Жубайы Рева Касымованын эскерүүсү боюнча: «Султан Ибраимович суу чарба министрлигине келгенде, ал сугат ишин жана жалпы эле айыл чарба чөйрөсүнө активдүү киришкен. Ал мурда суу жетпеген талааларды сугарган, ал эми сугат өсүмдүк өстүрүүнүн өнүгүүсүндө чечүүчү роль ойнойт да. Лотокторду даярдоочу заводдорду курган. Бир темир – бетон буюмдар ишканасы Чүйдүн Кең – Булуңунда, бирөө Ошто курулуп, бүт

¹⁰³Бакеева А. Султан Ибраимов // Аалам. 2008. 8-апрель. 12-бет.

¹⁰⁴Ибраимова Г. Аталган китеби. 74-бет.

түндүк менен түштүктү лотоктор менен толук камсыз кылган. Сууну текке кетирбей сарамжал пайдалануу максатында өлкөнүн көп чарбаларында каналдарды, лотокторду курдурган. Суу сактагычтарды кура башташкан. Таластагы Киров суу сактагычын бүтүрүшкөн. Ошто Төрт-Күл, Араванда, Базар-Коргондо каналдарды курушкан. Ошто жаңы жерлерди өздөштүрүү боюнча интенсивдүү иштер жүргүзүлгөн, ал үчүн каналдар курулган»¹⁰⁵.

Султан Ибраимовду 1961-жылы Кыргыз ССР мелиорация жана суу чарба министри кызматына дайындоо жана бекитүү үчүн Кыргызстан КП БК биринчи секретары Т.Усубалиев Москвага КПСС БК менен СССР Министрлер Советине жөнөткөн сунуштамасында ага төмөндөгүдөй мүнөздөмө бериптир: “Жолдош Султан Ибраимов партиянын райкомунун экинчи секретары болуп иштеп жатып өзүн ирээтүү - тартиптүү, саясий жактан сабаттуу, принципалдуу жана эмгекчил кызматкер катары көргөзө алды. Жолдош Султан Ибраимовду жакындан жакшы билген кесиптеш жолдошторунун пикири боюнча ал, ыкчам жана күжүрмөн, моралдык жактан туруктуу, башкалар менен тил табыша алган адам катары мүнөздөлөт. Барган жерлеринде зарыл практикалык жардамды көргөзөт.

Кыргызстандын КП БК ти жолдош Султан Ибраимовду Кыргыз ССРинин суу чарба министри кылып дайындоо жөнүндө чечим кабыл алды жана КПСС БК нен аны бул кызматка бекитип берүүнү өтүнөт¹⁰⁶”.

Ошондой эле Кыргызстан КПБКнин экинчи секретары М.Гаврилов баса көрсөткөндөй: Султан Ибраимов 1961–жылдан тартып Кыргыз ССР мелиорация жана суу чарба министри болуп иштеп турган убакта ал өзүн терең ойлонуу менен өз ишине олуттуу мамиле кылган ишкер катары көрсөтө алган¹⁰⁷”.

Анын алгачкы партиялык ишке тартылышына кайрадан кайрылсак, 1957-жылы 30 жаштагы болуп – толуп турган курагында аны Исхак Раззаков Кыргызстан КП Борбордук Комитетинин аппаратына инструкторлук кызматка

¹⁰⁵Ибраимова Г. Аталган китеби. 75-бет.

¹⁰⁶КР КСД БМА. Ф.56. Оп. 207, д. 198. Л. 24.

¹⁰⁷ Ошондо эле, Л. 25.

көтөргөн. Анда да БКтеги кайнаган иште кайратмандык менен талыкпай мээнеттенип, өзүнүн уюштургуч жөндөмүн көрсөткөн. С.И. Ибраимов аздан соң партиянын Аламүдүн райкомуна 2-катчылык кызматка жиберилгени белгилүү. Мына ушул мезгилде кыргыздын кыраан уулдарынын бири, Кыргыз ССР Министрлер Советинин ал кездеги төрагасы Болот Мамбетов Кыргызстан КП БКнын бюросуна Султан Ибраимовичтин кандидатурасын сунуш кылат. И.Р. Раззаков башында турган бюро мүчөлөрү ал сунушту колдошот.

Кыргызстандын кадрлар саясатынын тарыхында буга чейин мындай практика болгон эмес экен. Бул биринчиден, инсандын ички потенциалынын өтө күчтүүлүгү, реалдуу баа, адилеттик, экинчиден И.Раззаковдун кадр саясатында жаштардын ролуна туура баа берүү, анын тарбиялык мааниси, үчүнчүдөн Кыргызстан КП Борбордук Комитетинин бюросунун көсөмдүгү десек жарашат.

Албетте мындай зор ишеним – болгондо да партиянын борбордук органынын эң бийик сересине аралашуу али жаш партиялык кызматкердин шык – жөндөмүн ого бетер күчөттү, саясий тажрыйбасын байытты. Султан Ибраимов 34 жашында, 1961-жылы Кыргызстандын мелиорация жана суу чарба министри кызматына дайындалат.

Ошентип, ал Кыргызстандын мелиорация жана суу чарба министри болуп иштеп турган жылдарда (1961 - 1966) республиканын бардык аймактарын түрө кыдырып, жер-жерлердеги дарыя, канал, агын суулар гана эмес, тоо этектериндеги булактар менен, өзөндөрдүн да аталышын жатка билгенин замандаштары алигиче айтып жүрүшөт.

Советтер Союзунун мезгилинде Кыргызстандын айыл чарбасы экономикалык өнүгүүнүн өзөгүн түзгөндүктөн, өкмөттүн ишинде суу чарба министрлигинин орду өзгөчө болгон. Иштин көзүн көрө билген С.Ибраимовдун иштиктүү аракеттеринин аркасында республиканын аймагындагы мурда иштетилбей жаткан миңдеген гектар дың жана кайрак жерлерге жасалма

арыктар (лотоктор) менен суу түтүктөрү орнотулуп суу чыгарылып, айыл чарбасында кыйла өсүш камсыз кылынган¹⁰⁸.

С. Ибраимов кийинки учурлардагы кабинетинен чыкпаган текебер министрлерден кескин айырмаланып, такай эл арасында жүргөн өтө жөнөкөй жана жупуну жашаган министр болгон. Республикабыздын түштүгүндө он беш күн болсо, калган күндөрүн түндүгүндө өткөргөн. Тигил же бул областка, районго бараарын айтып жарыялабай эле аймактарды түрө кыдырып, жасалып жаткан иштерди жакындан көрүп чыкчу. Керек болсо тиешелүү чарбалык кызматчылардын кемчилдигин бетине айтып, одоно тартип бузгандарын жумуштан дароо алчу. Андайлардын изин жашырып, эч качан башка кызматка коё койгон эмес, мыйзамды бузганды мыйзамдын негизинде жазага тарттырган. Ошентип калыстыктан тайбай катуу талап коюу аркылуу министрликте тартипти катуу сактаган.

Өзүнө жүктөлгөн маанилүү ишти – милдетти абийирдүүлүк менен аткаруу үчүн суу чарба министри катары ал республиканын суу-сугат маселелерине байланыштуу көйгөйлөрдү кечиктирбей, келечектүү жана тереңден тез арада чечкенге тынбай аракеттенген. Алсак, 1962-жылы «Сугат системасынын Башкармалыгы өндүрүштөрдө жана коммуналдык ишканаларда сууну тазалоону жана колдонууну көзөмөлдөөнү күчөтүү жөнүндө» буйругунда тиешелүү ишканалар менен мекемелерде колдонулуучу суулардын, айрыкча агын суулардын булганышына жол бербөө үчүн суу кудуктарын, булактарын тазалоо иштерине көзөмөлдү күчөтүү, бузулгандарын кыска убакытта калыбына келтирүү, алардын эксплуатациясынын эффективдүүлүгүнө жетишүү боюнча атайын көрсөтмө берилиптир. КР Борбордук Мамлекеттик архивинде сакталган документтердин биринде Сугат системасынын Башкармалыгынын жылдык отчетунун макети берилген. Анын киришүүсүндө жергиликтүү партиялык жана советтик органдар тарабынан кабыл алынган чечимдердин, токтомдордун тизмеси берилсин, ал токтомдордун, чечимдердин ишке ашырылышынын көзөмөлдөнүшүн, суу кудуктарынын тазалыгы үчүн кайсы

¹⁰⁸ Турсунова Э. С.Ибраимов // Заманадаш. Элдик журнал. -2012. №6. 16-17-беттер.

ишканалардын жамааттары, жаштардын жана башка коомдук уюмдар өз салымдарын кошуп жаткандыгы тууралуу так жана кенен маалымат берилүүсү керек деген талаптар коюлган.

Ошондой эле ал документте суулардын булганышын алдын-алуу үчүн табигый сууларды булгап жаткан негизги нерселердин саны жана тизмесинин берилиши, тактап айтканда, райондордогу ишкана, мекемелердин тизмесин берүүнүн зарылдыгы тууралуу сөз болот. Ошону менен бирге «Сууга ташталган өндүрүштүк калдыктардын жана зыяндуу нерселердин саны тууралуу маалымат берүү, мүмкүнчүлүккө жараша суу ресурстарын үнөмдүү эмес пайдалануунун, булганышынын, кирдеген суулардын райондун эл чарбачылыгына тийгизген терс таасирлери, алардан тарткан чыгымдын өлчөмүн тактоо, суу ресурстарын коромжусуз колдонуу жана коргоону жакшыртуу боюнча иш-чараларды уюштуруудан улам болгон экономикалык эффективдүүлүктү көргөзүү»¹⁰⁹ маселелери коюлган.

Мындан тышкары, С.Ибраимов суу чарба министри болуп турганда ага чейин көп жылдардан бери чечилбей келе жаткан алыскы Баткен районундагы суу жетпеген тогуз миң гектер дың жерди сугаруу үчүн Исфара суусундагы Төрт-Күл суу сактагычын куруу маселеси көтөрүлгөн. Коңшулаш Тажикстандын суу чарба министринин орун басары баш болгон делегация менен Кыргыз ССРинин суу чарба министри С.Ибраимов жетектеген топтун ортосунда Ленинабад шаарында 1962-жылдын 17 – 18-майында эки тараптуу талкуу өткөн. Бирок, ошол убакта эки тараптын макулдашуусунун негизинде бир катар маанилүү чечимдер кабыл алынганына карабастан Баткен облусундагы айдоо жерлерин сугаруу маселеси аягына чейин чечилбей актуалдуу бойдон кала берген.

С.Ибраимовдун суу чарбачылыгын өнүктүрүү өнүтүндөгү чымырканган эмгегинин аркасында жер-жерлерде сугат жерлерин өздөштүрүү жылдан-жылга кеңири кулач жаят. Ошондон улам бул маселе республиканын борбордук бийлик органдарынын көзөмөлүнө алынып, ирригациялык иштерге 33 миллион

¹⁰⁹ КР БМА Ф. 1402. Оп. 6, д. 1551. Л. 296.

рубль сарпталып, 32000 гектар сугат жерлерин сугаруу иштери жакшырган. Мындан тышкары 73000гектар туздуу, шор жерлер иштетиле баштайт. Ошондой эле 485 километр коллектордук дренаждар орнотулган, 850 километр коллектордук дренаждар тазаланып, техникалык жактан түзөтүлгөн¹¹⁰. Арийне анын мындай үзүрлүү эмгеги, уюштуруучулук жөндөмү, эркинин бекемдиги жогорку мамлекеттик, партиялык жетекчилердин көз жаздымында калмак эмес.

Айткандай эле дээрлик беш жылдан ашуун убакыт министр болуп тургандагы алгылыктуу жана үзүрлүү иштеринен улам Султан Ибраимов 1966-жылы Кыргызстан Коммунисттик партиясынын Борбордук комитетинин катчысы кызматына көтөрүлөт. Аталган кызмат ал кезде идеологиялык майдандагы өтө жооптуу жана маанилүү мансап эле. Арийне, аны мындай жогорку кызматка бекеринен көтөрүп, өтө оор милдетти жүктөшкөн эмес. Асыресе ага чындыгында зор ишеним көрсөтүлгөнү да анык.

Кыргызстан КП БКнын ошол мезгилдеги биринчи секретары Т.Усубалиевдин төмөндөгү ага берген мүнөздөмөсү менен сунуштамасы муну тастыктап турат: “Жолдош С.Ибраимов өзүн эмгекчил жана күжүрмөн кызматкер, жөндөмдүү жана принципалдуу жетекчи катары көргөздү. Тартиптүү жана башкалар - бирге иштегендер менен тил табыша алат, республикадагы коомдук жана саясий иштерге активдүү катышат. Кыргыз ССРнин Жогорку Советинин депутаты.

1966-жылдын 4-мартында Кыргызстандын КПБКинин уюштуруу пленумунда жолдош Ибраимов Кыргызстандын КПБКинин катчысы болуп шайланган. Пленумдун чечими КПСС БК ине бекитүү үчүн сунушталган .

Мүнөздөмө Кыргызстандын КПБКинин Президиумунда бекитилген¹¹¹ - деп жазылыптыр ал катта т.а. сунуштамада.

Албетте, КПСС БКнин кызматкерлери мурдатан анын артыкча сапаттарынан, жетекчилик шык-жөндөмүнөн жакшы кабардар болгондуктан

¹¹⁰ КР КСД БМА. Ф.56. Оп. 202, д. 213. Л.14-15.

¹¹¹ Ошондо эле, Оп. 207, д. 198. Л. 28.

Кыргызстандын партиялык жетекчилигинин жогорудагыдай чечимин кош колдоп колдогону талашсыз.

Кайратман эмгеги менен элге да жогорку партиялык жетекчиликке да жаккан Султан Ибраимов 1966 – 1968-жылдары Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин катчысы болуп ийгиликтүү иштеп, тубаса талантын, чыныгы мыкты жетекчи, ийкемдүү уюштургуч лидер экендигин көрсөтө алды¹¹².

Ошонтп 1968-жылы Кыргызстан Компартиясынын Ош обкомунун биринчи катчысы кызматына дайындалат. Республикадагы эң чоң областын партиялык жетекчиси мансабына дайындаларда Султан Ибраимовго Кыргызстан КП БКнин экинчи секретары А. Чубаров төмөндөгүдөй мүнөздөмө бериптир: “Советтик жана партиялык иштерде жолдош Султан Ибраимов жетекчиликке өзүн саясий сабаттуу, принципалдуу жана эмгекчил кызматкер катары көргөзө алды. Ал коммунисттик партиянын кадрларды тандоо жана жайгаштыруу маселелерине көп көңүл бурат, коомдук иштерге активдүү катышат, калк арасында доклад, лекцияларды окуп, аңгемелешүүлөрдү жүргүзөт, республикалык партиялык уюмда кадыр - баркка ээ¹¹³”.

Дал ошол 1960-жылдарда Султан Ибраимов Кыргыз ССРинин Жогорку Советинин эки жолку чакырылышында депутаттыкка шайланган, Кыргызстан КПнын XII, XIII, XIV съезддеринде делегат болгон, КП БКнин мүчөлүгүнө да шайланган. Буга чейинки өлкөгө өтөгөн жемиштүү эмгеги жогору бааланып, мамлекеттик сыйлыктар: «Эмгек Кызыл Туу ордени», «Эмгектеги каармандыгы үчүн» медалы менен сыйланган.

Кезинде партиянын Аламүдүн райкомунун биринчи секретары Ибраим Умаров ал тууралуу мындайча эскерүүсүн айтыптыр:

- Султандын бир сүйүктүү макалы бар эле: “Бакыт– жылмакайжанатоголок кармап калуу кыйын, түйшүктөр жалпак, эгерде акылың менен болбосоң тез чөгүп кетет.” Ал дайыма анын кыжырын келтирген үч жаман сапатты баса

¹¹² Ошондо эле, л. 8.

¹¹³ Ошондо эле, д. 198. Л. 31.

белгилечү: ичкилик ичүү, аялдарга карата ыпыластык жана паракорлук. Анын принциптери болуп; иштин сапаты боюнча баалоо; ар биринин реалдуу мүмкүнчүлүгүн эске алуу; тапшырмаларды өз убагында аткарууну көзөмөлдөө. Жыл сайын жаз келгенде тапшырма берип, жайында иштин жүрүшүн текшерчү, күзүндө жыйынтыгын укчу»¹¹⁴.

Партиялык аппараттын чогулушунда же өкмөттүн кеңешмесинде болобу бөлөк терс кыял жетекчилердей башкаларды кагып-силкип катуу айтуу, бой көтөрүү, текеберлик кылуу, бирөөгө орой сөз айтып кейитүү, же тилдөө, көпчүлүктүн көзүнчө шагын сындырып, көңүл калтырып кагуу жана какшыктоо же бирөөнү жазалоо, келекелеп кемсинтүү ал киши үчүн такыр жат эле. Эгер чындап эле бирөө жазалоого татыктуу болсо, анын күнөөсүн бир нече жолу башкалардан сураштырып анализдеп, аныгына жеткенден кийин гана чара көрүүгө макулдугун берүүчү. Ал эми жаш кадрларды жазалап же аларга катуу сөз айтканын бир топ жыл бирге иштеп жүрүп угуп же көрө алганым жок¹¹⁵ - деп айткан ошол убакта Совет жана Өзгөн райондук Айыл чарба техника бирикмелеринде башкаруучу болуп иштеген замандашы Эсенбек Дүйшеев.

Айтмакчы, Кыргыз Илимдер Академиясында илимий кызматкер болуп иштеп жүргөндө диссертациялык иши дээрлик даяр болуп калган эле. Ошол кезде жазган суу чарбасына байланыштуу илимий макалалары, келечектеги ирригациялык иштер тууралуу китептери азыркы учурда да маанисин жоготпой китепканаларда сакталуу. Алсак, алардын ичинен 1960 - жылы Кыргыз Республикасынын Илимдер Академиясынын басмаканасында басылган «Гидротехника жана мелиорация терминдеринин сөздүгүн» бөлүп көргөзсөк болот. Себеби, ошол жылдарда айыл чарбаны өнүктүрүү максатында жер-жерлерде гидротехникалык жана мелиорациялык иштер көбөйүп, ага байланыштуу көптөгөн илимий иштер жалаң орусча жазылгандыктан, кыргыз

¹¹⁴Шарипова С. Белые лебеди в черный день. (Художественно-публицистическое эссе). -Бишкек: “Кыргызстан” -1996. 55-бет.

¹¹⁵Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов: Саясий-документалдуу, көркөм-публицистикалык топтом. - Бишкек: 1998. 52 - бет.

тилинде сөздүк даярдоо муктаждыгы келип чыккан. Андай сөздүк аталган өңүттө өз кесибин мыкты билген, эки тилде эркин ой жүгүртө алган окумуштуу тарабынан түзүлүшү керек эле. Бул ишке дал ошондой адис катары Султан Ибраимов белсенип киришкен болчу. Сөздүк айыл чарбасындагы мелиорциялык, ирригациялык иштерди жүргүзгөн жумушчулар менен инженер-техникалык кызматкерлерге, бул багытта билим алган студенттерге жана илимий иштерге, басма сөздө колдонууга арналып, өз пайдасын тийгизген. Сөздүк 125 беттен туруп, 2000 ден ашуун сөздү камтыган¹¹⁶.

Султан Ибраимов регионго, жердешчиликке, уруучулукка, тууганчылыкка караган эмес, пара да албай таза иштеген. Буга дагы бир мисал келтире кетсек: Султан Ибраимов Ош обкомуна биринчи катчы болуп жаңыдан барган жылдардын биринде эс алууга чыкмак болуп калат. Ошол учурдагы 3 колхоздун төрагалары аны узатуу үчүн ортодон акча чыгарышып, “отпусмага чыгыпсыз, чай ичип коюңуз” – деп кабинетине алып киришет. Ал төрагаларды Султан Ибраимов өтө кичи пейилдик менен кабыл алат да, өзүнүн айлык акысы өзүнө жетээрлигин түшүндүрүп, алар сунуштаган акча эгер ашыкча болсо өз айылдарындагы жетим – жесирлерге берип коюусун сунуш этет да, келгендери үчүн рахмат айтып, жылуу-жумшак узатып коёт.

Кирген аксакалдардын бири немистер менен болгон согушта майыпболгон киши экен. Ошол киши алып келген парасы өтпөй көчөгө чыккан соң:

- Менин бир бутумду согуш талаасында фашисттер кыркып калды эле, экинчисин Султан кыркып калбадыбы?.. Аттиң ай, кирбей эле койсок болмок экен – деп өтө өкүнгөн экен¹¹⁷.

Жыйынтыктап айтканда, кыргыздын XX кылымдагы чыгаан инсандарынын бири Султан Ибраимовдун бүт өмүрү эмгекчилдиктин, темирдей эрки бекемдиктин, иш билгиликтин, улам жаңы бийик максаттарды коё билүүнүн үлгүсү. Эң башкысы, ал элин, ата-бабадан мураска калган Ала

¹¹⁶Ибраимов С. Гидротехника жана мелиорация терминдеринин сөздүгү. – Фрунзе. 1960. 125 бет.

¹¹⁷Өсөрөв М. Ак-Буура асыл уулун сагынат [Текст]/ Эркин тоо. 2010. 12 - январь. №1. 6-бет.

Тоолуу ыйык жерин сүйгөн өтө мекенчил, өз элине эш тутка болууга, өлкөсүнө эч аянбай ар дайым ак кызмат кылууга, эмгек өтөөгө даяр уңгулуу улуттун уулу болгон. Ошондуктан ал уламдан-улам өр тартып өйдөлөп, өрүшү кеңейген өлкөбүздүн улуттук деңгээлдеги чыгаан инсанына, элибиздин чыныгы сыймыгына айланды. Демек, анын мамлекеттик, партиялык кызматтарда ырааттуу түрдө барган сайын бийиктеп өсүшү, акыр аягында Кыргыз ССРиндеги эң жогорку даражадагы экинчи мансапка – Министрлер Советинин төрагалыгына чейин көтөрүлүшү кокусунан болгон окуя эмес, мыйзам ченемдүү көрүнүш болгон.

**IV БАП. СУЛТАН ИБРАИМОВДУН ОБЛАСТТЫК ЖАНА
РЕСПУБЛИКАЛЫК ДЕНГЭЭЛДЕГИ ЖЕТЕКЧИ КАТАРЫ
ИШМЕРДИГИ (1968 – 1978)**

4.1. Ош областынын социалдык - экономикалык өнүгүүсүнө С.

Ибраимовдун кошкон салымы

Султан Ибраимов акыл- билим көрөңгөсү ар тараптан оргуштап турганда, турмуштук тажрыйбасы абдан байыган, эл башкаруунун татаал сырларына толук каныгып калган кырк бир жаштагы (1968-ж.) толкуп-ташыган, тоо томкороор курагында Кыргызстан КП Ош обкомуна биринчи секретарь болуп келет. Буга чейин деле ар бир ээлеген чарбалык, партиялык жетекчи кызматтардаанык лидерлик касиеттерди көрсөтө алса, республикадагы эң зор областка жетекчи болуп келгени анын тубаса талантынын дагы көптөгөн адам таң калаарлык ачыла элек жактары ачылып, мамлекеттик деңгээлдеги көрүнүктүү ишмер экендигин көрсөтө алды. Анан калса түмөн түйшүктүү түштүккө ага чейин не деген инсандар жетекчи болуп барбады. Асыресе, алардын эмгегин эч качан жокко чыгарууга болбойт. Адегенде эле айта кете турган нерсе, Ош областы Султан Ибраимов биринчи секретарь болуп баргандан кийин гана кыргыз жергеси эле эмес, бүтүндөй Советтер өлкөсүнө даңаза болуп, оозго алынгандыгы айныксыз чындык. Ош областынын ошол мезгилде Бүткүл союздук мелдештерде катары менен сегиз жолу жеңүүчү болуп чыгышы буга ынанымдуу далил.

Ош областына жаңыдан барганда партиялык жетекчи сыпатында Султан Ибраимовдун алдында кыйла милдеттер турган. Эң биринчиси – адамдар, жергиликтүү жетекчилер менен ыкчам тил табышып, ийкемдүү ишмер катарында иштешүү эле. Табиятынан ийкемдүү илбериңки, жупуну, жөнөкөй болуп өскөн Султан Ибраимов бул ирет да дал ошол калыбынан жазбай, адегенде областын кызматкерлеринин ой-пикирлерин угуп, алардын көз карашын, жөндөмүн толук түшүнгөндөн, потенциалдык мүмкүнчүлүктөрүнө көзү жеткенден кийин гана иш билги өңчөй адистерди тиешелүү кызматтарга дайындап турду. Аны менен бир кезде бирге иштешкен адамдардын көпчүлүгү

ал жөнүндө минтип айтышат: “Султан Ибраимов адамдын көнүлүн калтырбаган, башка жетекчилердей болуп кагып-силкпеген адам эле. Ошондон улам аны менен сүйлөшүп жаткан учурда кысынбай, тартынбай ар бирибиз өз оюбузду толук айтууга жетишер элек. Ал гана турсун ар кимибиздин үй-бүлөбүзгө дейре сурап жиберчү”¹¹⁸.

Көптөгөн замандаштарынын, кесиптештеринин айткандары, жазгандары боюнча Султан Ибраимов өтө жөнөкөй, сылык-сыпаа жана кичи пейил адам болгон. Мейли компартиянын Ош обкомунун бюросунун кеңешмеси учурундабы же жалпы чогулуштабы, чарбаларды кыдырып жүргөндөбү же кабинетиндеби жогорку кызматына чиренип сүр көрсөтүп, адамдарды эч качан коркутуп-үркүтүүчү эмес. Айрым адамдар сүрдөп, сүйлөй албай турса, күлүп-жайнап, кээде тамаша кылып, айтоор аны дароо эле өзүнө тартып, анын оюндагысын билип алаар эле. “Султан Ибраимов ашкере жумшак, ак көнүл адам болгон экен” – деп бир жактуу жыйынтык чыгаруу туура эмес. Ал адамдарга жумшак мамиле кылуу менен бирге эле иштин шартына, жагдайга жараша талапты катуу коё билген, берилген тапшырманын аткарылышын такай көзөмөлдүккө алган жетекчи болгон. Кокус кимдир бирөө анын ишеничин аткара албай калса, кыйла убактарга чейин капаланып, анын себебин билмейинче жаны жай албаган адам болчу.

Ош облусунун эмгекчилери С. Ибраимов башында турган партиялык уюмдардын туура жетекчилигинин аркасында айыл чарба продукцияларынын негизги түрлөрү боюнча мамлекеттик сатып алуунун беш жылдык планын ашыгы менен аткарганы маалым. Сегизинчи беш жылдыктын (1966-1970) жылдарында Ош областынын чарбалары тарабынан мамлекетке 45 миң т. буудай, 19 миң тоннадан ашык чигиттүү пахта, 20 миң тоннадай тамеки сатылган. Койдун жана бодо малдын башы көбөйүп, мал чарбасынын өндүрүмдүүлүгү жогорулаган. Областта жүндү даярдоонун беш жылдык планы 112%га, сүт менен эттики – 130 % га, жумуртканыкы – 105 % га, косек даярдоо

¹¹⁸ Султан Ибраимов // Редколлегия: Джангарачева М.К., Исаков К.И., Урмамбетов Т. -Бишкек. 1997. 10-11-беттер.

108%га аткарылган. Жашылча - жемиш, жүзүмдү сатуу көлөмү жогорулаган. Жылдан жылга колхоз, совхоздордун кирешеси жогорулап отурду. Эгерде 1966 – жылы Ош областындагы чарбалардын айыл чарба продукциясын сатуудан түшкөн кирешеси болгону 255 млн. рублду гана түзсө, 1970-жылы ал 320 млн. рублга өскөн. Аталган беш жылдыкта жумушчулар менен колхозчулардын айлык акысы бир кыйла жогорулаган”¹¹⁹.

Тогузунчу беш жылдык планды аткарууда област боюнча эт 63,1 миң тонна - 38,8 пайызга көп, сүт 120 миң тонна - 27,7 пайызга, жүн 8,3 миң тонна – 24,3 пайызга, жумуртка 16,7 млн. даана 1970-жылга салыштырганда көп пландан ашыкча аткарылган¹²⁰.

Кийинки беш жылдыкта Ош областынын эмгекчилери күжүрмөн эмгектин жана С. Ибраимовдун мыкты уюштургучтугунун, иш билгилигинин натыйжасында көптөгөн жаңы ийгиликтер жаралды. Маселен, областтын пахтачылары 1975 – жылы 24 - сентябрда мамлекетке пахта сатуунун беш жылдык планын орундатышты. Мамлекетке беш жылдык пландан тышкары 140 миң тонна пахта сатылган. Өлкө үчүн мааниси терең мындай көрсөткүч областта буга чейин болгон эмес.

Ал мезгилде пахта өндүрүшүн көбөйтүү эбегейсиз зор экономикалык мааниге ээ болгон. Анткени бир тонна пахтадан 5 миң метр кездеме, 112 килограмм өсүмдүк майы, 250 килограмм жмых, ондогон килограмм самын, кебез, пластмасса, спирт, алиф, фотоплёнка, жасалма тери, глицерин, картон жана башка бир топ керектүү химиялык заттар алынчу¹²¹.

Тогузунчу беш жылдыктын аяктоочу жылы болгон 1975-жылы пахта жыйноо компаниясынын мүнөздүү өзгөчөлүгү пахта жыйноо жумуштарын мындан ары механизациялоо жана пахта даярдоонун жогорку темптери болуп эсептелет. Пахта жыйноо ошондо чыныгы жалпы элдик ишке айланган. Бул өңүттөгү айыл калкынын эпкинүү эмгегин эртерээк мурда болуп көрбөгөндөй кыска мөөнөттө аяктоого шаарда жашаган жарандардын жардамы, окуучу

¹¹⁹ Ошондо эле, 107-бет.

¹²⁰ Ф. 2. Оп. 94. Д. 59. Л. 70.

¹²¹ Ибраимов С. Август-түшүм топтоонун чечүүчү айы // Ленин жолу. 1971. 5-август. 2-бет.

жаштардын, Оштогу педагогика институтунун студенттеринин жана атайын орто окуу жайларынын окуучуларынын активдүү катышуусу шарт түзгөн¹²².

С. Ибраимов өзгөчө жаштарды пахта талаасына көбүрөөк тартууга, аларды ишке болгон кызыгуусун арттырууга көп аракет жумшаган.

Алсак, ошондо “Он алты кыз” комсомолдук кыздар бригадасын жаңыдан демилге деми, үлгүсү катары түзүлүп Асылкан Акматова жетектеген. Он алты кыз комсомолдук кыздар бригадасы Бүткүл Союздук теледен көрсөтүлүп, радиодон атайын программа даярдалып, газеталарга алардын аткарган иштери, ийгиликтери жарыяланган¹²³.

С.Ибраимов айыл чарбасы үчүн сугат суунун мааниси зор экендигин эң жакшы билчү. Ошондуктан анын чечкиндүү аракеттеринин аркасында сугат тармагына мамлекеттик казынадан 72 млн.рубль бөлүнгөн. Ушунун эсебинен 10 миңдей га дың жана кайрак жерге суу чыгарылып, 10 миңдеген гектар айдоо жерлер менен жайыттарды сугаруу жакшыртылган. Онунчу беш жылдыктын (1976 – 1980-жж.) акыркы эки жылында 350 миңден ашык жумушчу менен колхозчу ошол беш жылдыктын тапшырмаларын мөөнөтүнөн мурда аткаруу үчүн мелдешке чыгышкан, өндүрүштүн 130 алдыңкысы он биринчи беш жылдыктын (1981 – 1985-жж.) эсебинен иштеген. Областын бийик тоолуу жана бөксө тоо этектериндеги аймактарында артта калган чарбаларда кой багуучу бир өңчөй 21 совхоз уюшулган¹²⁴.

1960-жылдардын аягы –1970-жылдардын башында айыл чарба өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгүнүн жогорулашы колхоз, совхоздордун экономикасын чыңдоого мүмкүндүк түзгөн. Эгер 1972-жылы айыл чарбасында 9751 трактор, 914 дан эгиндерин жыйноочу комбайн, 1450 пахта жыйноочу машина, 4058 жүк ташуучу машина 775 жүгөрү жана силос жыйноочу комбайн

¹²² Ибраимов С. Кайраттуу эмгектин жемиши / С. Ибраимов Кыргызстан Компартиясынын Ош обкомунун биринчи секретары // Советтик Кыргызстан. 1975. №260. 5 – ноябрь. 1-бет.

¹²³Калилов К. Өчпөс ысым. –Б.: “Бийиктик”, 2007. 76 - б.

¹²⁴Депутат С.И. Ибраимовдун доклады. Онунчу шайланган Кыргыз ССР Жогорку Советинин биринчи сессиясы. // Советтик Кыргызстан. 1980. 29-март. 2-бет.

болсо ¹²⁵. Ал эми 1965 – 1970 - жылдарда Ош областынын айыл чарба өндүрүшүндө капиталдык салымдардын көлөмү 1340 млн. рублдан ашкан. Он эки жыл ичинде область 14946 трактор, 2330 дан эгиндерин, 2449 жүгөрү жана силос жыйноочу комбайн, 4965 автомашина, 2096 пахта жыйноочу машина алган. Обласка 45,3 млн. сомдук тоютдаярдоочу техника жана 110 млн. сомдук ар түрдүү айыл чарба машиналары жана жабдуулар алынып келинген. Мындан тышкары жерди мелиорациялоонун жана айыл чарба өндүрүшүн химиялаштыруунун масштабы кеңейет. Областта ирригацияга жана мелиорацияга 288,4 млн. сом жумшалган. Айыл чарба оборотуна 35,6 миң гектар сугат жерлер киргизилген ¹²⁶. (сносканы текшер 12 жыл кайсы жылдар)

Дан эгиндеринин түшүмдүүлүгү 1965-жылга салыштырганда 5,9 центнерге, жашылчаныкы 11 центнерге жогорулаган. Ар бир саан уйдун орточо жылдык сүттүүлүгү 123 кгга көбөйгөн. X жылдыктын мезгилинде (1976 – 1980-жж.) өлкөнүн айыл чарбасын өнүктүрүүгө түрткү берүү үчүн айыл чарба продукциясын даярдоодо колхоз менен совхоздорго бир нече жылга стабилдүү мамлекеттик план белгиленген. Мамлекетке пландан ашык төгүлгөн эгин үчүн кошумча акы төлөө, чарбаларды техника жана жер семирткичтер менен жетиштүү өлчөмдө камсыз кылуу каралган. Капиталдык курулуштун көлөмү көбөйтүлгөн, жердин түшүмдүүлүгүн арттыруу боюнча бир катар иш-чаралар белгиленген.

Ош областында советтик мезгилде, анын ичинде 1960 – 1970 – жылдарда айыл чарба өндүрүшүнүн өсүшүнүн темптери жөнүндө төмөнкүдөй маалыматтарды келтирүүгө болот. Совет бийлиги орногонго чейинки 1913 – жылы областтын территориясындагы бүткүл айыл чарбасынын дүң продукциясы болгону 55 миллион сомду түзсө, кийинки 27 жылда дээрлик эки эседен ашуун өсүп, 1940 – жылы 119 миллион сомго көбөйгөн. Андан 25 жыл өткөн соң 1965 – жылы 255 миллион сомго, ал эми 1970 – жылы 362,3 миллион сомго жеткен. Бул өсүш 1913 – жылга салыштырганда 1940 – жылы 215

¹²⁵ Ф. 2. Оп. 94. Д. 59. Л. 101.

¹²⁶ Ибраимов С. Партиянын агрардык саясатын ишке ашырабыз. / Кыргызстан КП Ош Обкомунун пленуму // Ленин жолу. 1978. 2-август. 2-бет.

процентти, 1965 – жылы 460 процентти жана 1973 – жылы 653 процентти түзгөн¹²⁷. Демек, айрыкча С. Ибраимовдун заманында областтын айыл чарбасында буга чейин болуп көрбөгөндөй албан ийгиликтер жаралган.

Ал жылдарда айыл чарбасында электр кубатуулугунун кеңири колдонууга көбүрөөк басым жасалат. Маселен, областын колхоз, совхоздорунда электр энергиясы бир адамга эсептегенде 1965 – жылы 218,2 киловатт – саат керектелсе, 1973 – жылы мындай көрсөткүч жан башына 733 киловатт – саатка көбөйгөн. Айыл чарба өндүрүшү ошол жылы 237 миллион киловатт – саат электр энергиясын сарптаптыр¹²⁸.

Ошол жылдарда талаачылыктын тагдырын областтын айрым аймактарында жүгөрү өсүмдүгү чече тургандыгын эске алып, жүгөрү өстүрүү боюнча чарбалардын тажрыйба алмашуусу үчүн атайын семинар өткөрүүнү туура көргөн. Андай семинар анын көрсөтмөсү боюнча жүгөрү эгүү үчүн ыңгайлуу табыйгий - климаттык шарты бар Токтогул районунда өтөт. Андан соң пахта өстүрүү боюнча чарбалар арасындагы кеңеш - семинар Ленин (азыркы Ноокен) районунда уюштурулган. Ал эми сүт саап алуу жана уйларды жасалма уруктандырып, алардын асылдуулугун арттыруу максатында Өзгөн районунда, эт өндүрүүнү көбөйтүү боюнча Алай районунда, сапаттуу тоют - силосторду даярдоо жана аларды малга берүүнүн жаңы ыкмалары боюнча Лейлек районунда ушундай чарбалык жыйындар өткөрүлөт. Кайрак, дың жерлерди пайдалануу жана өздөштүрүү боюнча областын колхоз, совхоздорунун алдыңкы тажрыйбаларды үйрөнүү үчүн кеңешмеси Баткендеги Фрунзе (азыркы Кадамжай) районунда уюштурган. Ошондой эле, маданий мекемелер менен курулуш иштерин иретке келтирүү боюнча Жаңы-Жол (азыркы Аксы) районунда, ал эми көркөсүз эски дубалдарды бузуп, көркөмдүү жыгач кашааларды орнотуу боюнча Фрунзе (азыркы Кадамжай) районунун Үч-Коргон кыштагында чарба жетекчилеринин, айылдык эмгекчилердин өз ара пикир алышуусун уюштурат.

¹²⁷Ибраимов С. И. Жаштар, коммунизмдин улуу курулушунда алдыңкы катарда болуу // Ленин жолу. 1974. 18 – сентябрь. 2 – бет.

¹²⁸ Ошондо эле, 2 - бет.

Ал эми колдо атайын салынган сарайларда багылган майда жандык менен бодо малдарга жарма-аталаны ачытып, түтүк (труба) аркылуу берүү иши Ала-Бука районунда, чочко фермаларына жарма-атала берүү боюнча жана “Живпромдорду” механизациялоо тууралуу маселе Сузак районунда талкууланган. Чакан тоют цехтерди (кормоцех) уюштуруу, тамекини механикалык жол менен иштетүүнү жүргүзүүнүн эрежелери, аларды чарбалардын өзүндө ферментациялоонун жаңы усулдары боюнча Өзгөн жана Ноокат райондорунда көрсөтмө семинарлар өткөрүлгөн. Ушул сыяктуу иш-чараларды ырааттуу жүргүзүү аркылуу Султан Ибраимов айыл чарбасынын эффективдүүлүгүн, чарбалардын: колхоз, совхоздордун өз ара тажрыйба алмашуусу, рентабелдүүлүгүн жогорулатуу боюнча тынымсыз иш алып барып, жаңы ыкмаларды бири-бирине үйрөтүшүнө ыңгайлуу шарт түзгөн.

Чарбалык эсепке (хозрасчет) өтүүнүн жолдору жана бригадалык усулдардын алдыңкы ыкмалары тууралуу кеңешме Кара-Суу районунда, ал эми “Шербет сууларды” уюштуруунун жана пайдалануунун ыкмалары боюнча семинарлар Араван районунда өткөрүлгөн. Айыл чарбасы боюнча адис аалым А.Тилекеев ал мезгилдеги жетишкен ийгиликтер тууралуу төмөндөгүдөй маалыматты жазган: “Жылдан жылга Ош облусунун Ленин районунда сугат жерлердин аянты кеңейген. 1961-жылы алар 39,8 миңден ашык гектарга жеткен. Областта суу чарба курулуштарына бир далай каражат бөлүнө турган. Анын ичинде ирригацияга 6208 рубль сарпталган. Бул айыл чарба оборотуна 5425 га жаңы жер жана 28 миң га жайытты сугаруу мүмкүнчүлүгүн берген. 22 миң куб. метр көлөмдөгү, 4 миң гектар жерди суу менен камсыз кылуучу Базар - Коргон суу сактагычынын курулушу ишке киришкен. Кара - Дарыя каналынын курулушунун башталышы менен 21 гектар жер сугарыла баштаган¹²⁹.

С.Ибраимов өз макаласында баса белгилегендей 1940 – жылга салыштырганда 1973 - жылы кой - эчкинин саны 585 пайызга же дээрлик 6 эсеге, бодо мал - 207 пайызга же эки эсеге көбөйгөн. Төрт түлүк малдын: кой –

¹²⁹Тилекеев А. Аграрная политика КПСС в действии. –Фрунзе: “Кыргызстан”, 1983. 115-бет.

эчки, кара мал, жылкынын тукуму жакшырган, продуктуулугу жогорулаган. Айрыкча асыл тукум малдын санын арбытууга кам көрүлөт. Ал мезгилде республиканын мал чарбасында негизги орунду кой чарбасы ээлегени белгилүү. Андыктан областын чарбаларындагы койдун саны 1970-жылдарда республикадагы койдун жалпы санынын 30 пайызын түзүптүр. Түштүк Кыргызстандын өрүштөрүндө асыралып жаткан койдун 92 пайызы уяң жүндүү асыл тукум койлор эле.¹³⁰

Ошондой эле областын колхоз, совхоздорунда багылуучу бодо малдын саны менен сапатын арттырууга алгылыктуу аракеттер жасалат. Бир кезекте шаардык калкты сүт азыктары менен толук камсыз кылуу үчүн өнөр жай борборлоруна т.а. шаарларга жакын жерлерге адистештирилген ири уй фермалары жана комплекстери түзүлгөн. Малды тоют менен толугураак камсыз кылуу максатында Ош областынын Базар-Коргон, Араван, Баткен, Жаңы-Жол, Кара-Суу, Ленин, Лейлек, Ноокатжана Сузак райондорунда минералдык жана органикалык жер семирткичтерди даярдоо жана чачуу боюнча агрохимиялык бирикмелердин иши кыйла жакшырат. Мындай иш чаралар, айыл чарбасын өнөр жайлык негизде өнүктүрүү дыйканчылык менен мал чарбачылыгында продукция өндүрүүнү кескин жогорулатууга өбөлгө түзгөн.

Республикада мал чарбачылыгынын өнүгүүсүнө, жакшы жетишкендиктерге жетишине жетекчилердин мыкты уюштургучтугу, талыкпай эмгектенүүсү дагы өз таасирин тийгизген. Султан Ибраимов областтык отчетторунун биринде мал чарбачылыгына тийешелүү төмөнкүдөй маалыматтарды берген. 1971 – жылы област планды аткарууда бодо мал план боюнча 220 миң. - 225,4 миңге ашыгы, кой жана эчки план боюнча 2 млн. 634 миң. - 2 млн. 644,7 миңге, жылкы план боюнча 68,4 миң. – 70,4 миңге, чочко 15,5 миң. – 16,1 миңге план ашыгы менен аткарылган¹³¹. Малга тоют даярдоо максатында областта 1971-жылды 1970-жылга салыштырганда көп жылдык

¹³⁰ Ибраимов С. Түштүк Кыргызстан – гүлдөп өскөн өрөөн // Коммунист. 1974. № 10. 60 – бет.

¹³¹ Ф. 2. Оп. 94. Д. 59. Л. 71.

чөптөрдү эгүүдө 2056 гектарга, 1972-жылы 5957 гектарга көбөйгөн. Себилген чөптүн түшүмү ар гектардан 45,1 ц. түзгөн¹³².

Дагы бир расмий жыйында (Кыргыз ССР Жогорку Советинин сессиясында) ал Ош областынан шайланган депутат катары сөз сүйлөп, мал чарбасына байланыштуу маанилүү маселеге токтолот: “Мал чарбасын мындан ары да өнүктүрүү республикада айыл чарба продукциясын өндүрүүнү жогорулатуунун маанилүү булактарынын бири болуп эсептелет. Биздин республикабызда мал чарбасынын негизги тармагы болгон койдун саны жылдан жылга көбөйүп жатат. 1972-жылы 1-декабрга карата 8 900 миң баш кой болду, бул биздин республикабызда тоют базасын бир топ чындоону талап кылат. Тоолуу жерлерди өздөштүрүүнүн эсебинен тоют өндүрүүнү көбөйтүү үчүн бизде зор мүмкүнчүлүктөр бар. Ал эми колдо болгон айыл чарба техникасы мындай шарттарда иштөөгө жөндөмсүз. Бул жөнүндө мурда да көп эле айтылгандыгына карабастан, өлкөнүн илимий институттары тарабынан иштелип чыгып жаткан жантайма боорлордо жүрүүчү эгин чабуучу комбайндарды, кыйын жерлерде жүрө алуучу жана жогорулатылган кубаттуулуктагы тракторлорду, чөптү чаап жыйноо, жер семирткичтерди, гербициддерди чачуу, жайыттар менен чабынды жерлерди мелиорациялоо үчүн башка машиналарды иштеп чыгуу жана сериялык жасап чыгаруу өтө аябай кечиктирилип жатат¹³³ - деп Султан Ибраимов ошол республикалык деңгээлде өткөн жыйындагы өзүнүн докладында баса белгилеген болчу.

Ушул сыктуу кемчиликтерге карабастан талыбас эмгектин натыйжасында Ош областынын мал чарбачылыгында кыска убакытта көптөгөн ири ийгиликтер жаралган эле. 1975 - жылдардагы жетишкендиктер тууралуу кезинде анын мындайча маалыматтарды жазганы белгилүү: Жүн өндүрүү жана мамлекеттик сатуу, ошондой эле койдун башын өстүрүүнүн белгилүү санын сактоо менен бир катар кой этин реализациялоодо беш жылдыктын тапшырмаларынын ашыкча аткарылып жатышы, баарыдан мурда, кийинки

¹³²Ошондо эле Л.78.

¹³³Депутат С. Ибраимовдун сөзү // Советтик Кыргызстан. 1972. №299. 21 - декабрь. 2-бет.

жылдары көпчүлүк чарбаларда койду төл эсебинен көбөйтүү маселесинин жакшы жолго коюлгандыгы болуп олтурат. Тубар койлор туруучу бардык короолорду жылуулоо жана реконструкциялоо боюнча өтө зор иштер жүргүзүлдү. Кошумча түрдө кой чарбасы үчүн жүздөгөн короо – сарайлар курулду. Мына ошонун натыйжасында ар жүз тубарга эсептегенде 1973 – 1974 – 1975 – жылдары область боюнча 97 – 95 – 98 ден баш козу алууга жетишилди.

Бул ийгиликтерге жыл сайын кайталанып жаткан ыңгайсыз климаттык шарттарда, кийинки үч жылдын ичиндеги кургакчылыктын кесепетинен адыр жерлерде дан эгиндери куурап, тоют өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгү төмөндөп, ал эми суунун аздыгынан сугарылуучу участкаларда чөп чабындылардан жана жайыттардан алынган түшүм төмөндөп, айрым жерлерде чөп толук куурап жаткан учурда кездешилүүдө¹³⁴.

Султан Ибраимов Кыргыз Республикасынын мелиорация жана суу чарба министри болуп иштеп жүргөндө эле Кыргызстандын суу ресурстарын сарамжалдуу пайдаланууга түздөн-түз салымын кошуп, анын чордонунда кайнап келсе, кийинки кызматтарында да Кыргызстандагы бардык суу сактагычтар, каналдар ал кишинин катышуусу менен курулган. Айрыкча Ош облусун жетектеген мезгилде сугат курулушуна көп көңүл бөлөт. Алсак, Папан жана Төрткүл суу сактагычтарынын курулушу башталгандан тартып аяктаганга чейин Султан Ибраимовдун көзөмөлүндө болгон.

Кара-Суу жана Ноокат райондорунун аймактары аркылуу аккан чоң суу Ак–Буура кадимки Кара-Дарыянын сол куймасы. Ак – Бууранын узундугу 136 км, алабынын аянты 2540 км². Ал дарыя Алай кырка тоосунун түндүк капталынан башталып, Ак-Буура капчыгайы аркылуу агат да Ош шаарын суу менен камсыз кылат. Ортоңку агымында Папан суу сактагычы курулган¹³⁵.

Базар - Коргон суу сактагычы 1958-жылы курула баштап, 1962-жылы ишке киргизилген. Суу сактагычка Кара-Үңкүр (Тентек-Сай) суусу куят. Сыйымдуулугу 22,5 млн м³, анын 20,8 млн м³ көлөмү сугатка сарп кылынат.

¹³⁴ Ибраимов С. Кой чарбасын өнүктүрүүнүн ийгиликтерин бекемдөө менен арттыра берели // Ленин жолу. – 1975. 30-август. № 175. 1-б.

¹³⁵ Ош областы. Энциклопедия// –Фрунзе: 1989. 176-177-беттер.

Суунун жерге сиңип, коромжуга учуратбашы үчүн 1967-жылы суу сактагычтын таманына полиэтилен плёнкасы төшөлгөн¹³⁶.

Ошондой эле капиталдык салымдын натыйжасында Чаткал ГЭСи 1,7 эссе, Нарын дарыясынын куймасында курулган Уч – Коргон, Таш – Көмүр, Камбар – Ата ГЭСтери 2,2 эссе электр энергия бөлүп чыгарган¹³⁷.

С.Ибраимовдун союздук жана республикалык жетекчиликти ынандыра алгандыгынын аркасында тогузунчу беш (1971 - 1975) жылдыкта 97368 миң сом өлчөмдөгү ири капиталдык салым Ош областындагы суу чарба курулуштарына жумшалган. Бул планда көрсөтүлгөн өлчөмдөн бир кыйла көп эле. Натыйжада ошол жылдарда областта 18190 гектар кайрак жерге жаңы каналдар, лотоктор аркылуу суу чыгарылган. Жалпысынан алганда 59870 гектар аянтка суу жеткирилген, он миң гектарга жакын аянт тегизделген, 3 миңден ашык гектар жер мелиорацияланган¹³⁸.

С. Ибраимов 1972 – жылы колхоз, совхоздордун иш аракети жөнүндө берген отчетунда: “Сугат жана жерди кайра иштетүү боюнча колхоз жана совхоздор акыркы жылдары жер маданиятына көп көңүл бурууда. Буга мисал эгер 1969 – жылы пахта 2,5 миң гектарга тигилген болсо, 1971 – жылы 34,4 миң гектарга жеткен”¹³⁹ - деп баса белгилеген.

Жогорудагы такталган маалыматтарга таянсак 1960 – 1980 – жылдарда республиканын ар түрдүү аймактарында дың же кайрак жерлерди өздөштүрүү менен катар суу сактагычтардын санын көбөйтүү негизги максаттардан болгон. Ошондуктан, суу текке кетпеши үчүн полиэтилен төшөлгөн суу сактагычтар курулуп, сугат маселесин жөнгө салып, айыл чарбасын өнүктүрүү иштери колго алынган.

Кыргызстан КП БКнын биринчи секретары Т.Усубалиев Ош обкомунун биринчи секретары Султан Ибраимовдун ийгиликтүү иштегендигине, иш билги иштермандыгына кезинде мындай баа берген: «Республиканын партиялык

¹³⁶ Ошондо эле, 211-бет.

¹³⁷ Ф.2. Оп. 112. Д. 74. Л. 4.

¹³⁸ Ибраимов. С. И. Эпкин дүү эмгектин кубанычтуу жыйынтыктары // Коммунист. 1977. №12. 35 - бет.

¹³⁹ Ф. 2. Оп. 94. Д. 59. Л. 104.

жана чарбалык органдарында иштеген убагында жолдош Султан Ибраимов өзүн мыкты уюштуруучу, принципиалдуу жетекчи катары көргөздү. Ал өзүнүн өмүрүн партиянын жана өкмөттүн директивдүү көрсөтмөсү менен өткөрүү үчүн күрөшөт, областтын экономикасынын жана маданияттын көтөрүлүүсүнө, өзгөчө айыл чарба өндүрүшүнүн деңгээлинин көтөрүлүшүнө көп көңүл бурат. Бул Ош облусунун белгилүү бир оң жыйынтыктарга жетүүсүнө түрткү болгон¹⁴⁰.

“1976 – 1980-жылдарда СССР дин эл чарбасын өнүктүрүүнүн негизги багыттарында” көрсөтүлгөндөй Кыргызстандын айыл чарбасы продукция өндүрүүнү орто эсеп менен жылына 12 – 15 процентке көбөйтүүгө тийиш болчу. Ошол беш жылдыкта да Ош областы көптөгөн жакшы көрсөткүчтөрдү жаратканы статистикалык маалыматтардан жакшы дайын. Алсак, аталган беш жылдыктын акыркы бир жылында эле, т.а. 1980 – жылдын аягында пахтаны дүң өндүрүүнүн бир жылдык көлөмүн 210 миң тоннага, тамекини – 27 миң тоннага, мамлекетке сатылуучу этти – 71 миң тоннага, сүттү – 119 миң тоннага, жүндү 12,4 миң тоннага чейин, жумуртканы - 95 миллион даанага чейин жеткирүү республикалык планда каралган эле¹⁴¹. Асыресе ал милдеттенмелер ашыгы менен аткарылганы анык.

Султан Ибраимов эмгекчилердин күндөлүк муктаждыктары менен суроо–талаптарын тез арада чечүүгө далалаттанган. Бул өңүттөгү коммунисттик партиянын Ош обкомуна тиешелүүталылуу маселелерге көп көңүл бурган. Областын райондорун, айыл – кыштактарын кыдырып, коомдук иштерге ар дайым активдүү катышкан. Анын Ош областында сиңирген эмгеги жогору бааланып, СССРдин Жогорку Советинин депутаты болуп шайланган. 1978 – жылы 20 – августта С. Ибраимов Сүлүктү шаарындагы № 228 – Рудничный шайлоо округу боюнча Кыргыз ССР ЖС депутат болуп шайланган¹⁴². Ошону

¹⁴⁰ КР КСД БМА. Ф. 56. Оп. 207, д. 198. Л. 38-39.

¹⁴¹ Ибраимов С. Экономиканы жана маданиятты комплекстүү өнүктүрүү // Коммунист. 1976. № 6. 33 – бет.

¹⁴² Жолдош С.И. Ибраимовду Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун Председателдигине шайлоо жөнүндө Кыргыз ССР Жогорку Советинин Токтому. // Советтик Кыргызстан. 1978. № 197. 26 - август. 1 - бет.

менен бирге ал Кыргызстандын КП БК бюросунун мүчөсү болгон. Буга чейин (1978 – жылы август айына карата) С. Ибраимов эки жолу “Ленин ордени”, “Октябрь революциясы” жана дагы эки жолу “Эмгек Кызыл Туу ордендери” менен бир нече медалдар менен сыйланган.¹⁴³ СССР дин 8 – 9 шайланган Жогорку Советинин депутаты, Кыргыз ССР нин 6 – 7 – 9 шайланган Жогорку Советинин депутаты болгон.¹⁴⁴

Областа өнөр жай өндүрүшүн өнүктүрүү Султан Ибраимовдун такай көңүлүн өйүгөн орчундуу маселелердин бири болгон. Ошондуктан ал бул өңүттө да иштиктүү чараларды көргөн. Анын мүмкүнчүлүккө жараша чечкиндүү аракеттери республикалык жетекчилик тарабынан колдоого алынып, аз убакытта аймакта өнөр жайдын ар кыл тармактары калыптанып, ири ийгиликтер жаралат.

Өнөр жайдын өнүгүүсү айрыкча ар бир беш жылдыктын жыйынтыгында даанарак байкалган. Маселен, VIII беш жылдыктын мезгилинде (1966 – 1970-жж.) Ош областындагы өнөр жайдын негизги фондулары 600 млн сомго өскөн. Аталган беш жылдыктын жылдарында пландан ашык 308 миң тонна көмүр казылып, 114 млн м³ табигый газ, 25 миң тонна нефть чыгарылган. Өнөр жай өндүрүшүнүн дүң көлөмү беш жылдык пландагы 37 % дын ордуна 41,5 % ке көбөйгөн. Областын эл чарбасындагы капиталдык салымдын көлөмү 948 млн. сомду түзгөн же мурдагы беш жылдыкка караганда 1,5 эсе көп болгон.

Сегизинчи беш жылдыктын (1966-1970) алкагында гана областа 12 өнөр жай ишканасы, 26 ири цех жана участка, анын ичинде Оштогу жылуулулук электр станциясы, кебез кездеме токуу өндүрүштүк бирикмеси, ийрүү-токуу фабрикасы, асфальт-бетон заводу, автомобиль оңдоо заводу, Майлы-Сай электр лампа заводу, Кызыл-Кыядагы “Алай” бут кийим өндүрүш бирикмеси, “Абшыр” көмүр кени, Кара-Сууда үй канаттуулар фабрикасы, Өзгөндө май, кургак сүт заводдору ж.б. маанилүү эл чарба объектилери курулуп ишке киргизилген. С.Ибраимов областын жетекчиси катары өнөр жай курулушун

¹⁴³ Ошондо эле, 1-бет.

¹⁴⁴ Ошондо эле, 1-бет.

жана жаңыдан ишке киргизилген ишканаларда өндүрүштүн темпин тездетүүгө, тармактарын кеңейтүүгө айрыкча көңүл бурганы шексиз.

Бул тууралуу Султан Ибраимов «Коммунист» журналына жарыяланган макаласында төмөндөгүдөй көрсөткүчтөргө токтолгон: аймакта «1940 -жылга салыштырганда 1973 - жылы өнөр жай өндүрүшүнүн көлөмү 9,7 эсе, өнөр жай продукциясы 96,6 эсе өстү. Республиканын жалпы өнөр жайы чыгарган продукциянын үчтөн бири Ош областына тиешелүү. Областа электр энергиясын колдонуунун деңгээли өнөр жайында 50 пайызды, айыл чарбасында 21 пайызды, ал эми электр кубатын иштеп чыгаруу ошол эле мезгилде 733,5 эсе, өнөр жайындагы жумушчулардын эмгегинин электр жарыгы жана кубаттуулугу менен жабдылышы 1958 – жылга салыштырганда 1973 – жылы 182 пайызга өскөн»¹⁴⁵.

IX беш жылдыктын (1971 - 1975 - жж.) мезгилинде жылына 82 млн. м² кездеме чыгарган текстил комбинаты толугу менен ишке киргизилет. Токтогул ГЭСинин (Токтогул району ошол мезгилде Ош областына караган) бардык агрегаттары иштей баштаган. Султан Ибраимовдун докладдарынын биринде IX беш жылдыкта (1971 – 1975-жж.) Ош областында өнөр жай өндүрүшүнүн көлөмү 59 % өскөнү баса белгиленген. Ошондой эле жалпы Кыргызстанда жаңы 70 өнөр жай ишканасы жана ири цехтер пайдаланууга берилгени, бул ишканалардын бир нечеси Ош областынын аймагында жайгашканы баса көрсөтүлүп, КПССтин XXIV съездинин Директиваларында мерчемделген Токтогул ГЭСи жана Орто Азиядагы эң ири ишкана – Кыргыз текстиль комбинатынын экинчи кезектегиси курулуп бүтүп, ишке киргизилгени, ал жылына 82 миллион метр кездеме иштеп чыгараары ачык айтылган¹⁴⁶.

1976 – 1978-жылдары Ош областында өнөр жай өндүрүшүнүн көлөмү бир кыйла көлөмгө көбөйгөн. Бул мезгилде пландан тышкары өнөр жай продукциясыарбын өндүрүлөт. Жалпысынан онунчу беш жылдыкта (1976-1980) областын өнөр жай жумушчулары пландан бир кыйла ашык продукция

¹⁴⁵Ибраимов С. Түштүк Кыргызстан – гүлдөп өскөн өрөөн // Коммунист. 1974. № 10. 57 – бет.

¹⁴⁶Ибраимов С. Экономиканы жана маданиятты комплекстүү өнүктүрүү // Коммунист. 1976. № 6. 28 – бет.

чыгарган. Областта бүткүл Советтер Союзунун жана республиканын эл чарбасында маанилүү роль ойногон кубаттуу индустриялык-агрардык комплекс түзүлгөн. Кыргызстанда өнөр жай продукциясын өндүрүү үчүн өнөр жайдын ар кыл тармактарына таандык 126 ишкана иштеген. Мындан тышкары ошол беш жылдыктын жылдарында жаңы 11 өнөр жай ишканасы жана цехи ишке киргизилген. Өзгөчө Ош областында түстүү металлургия, металл иштетүү, насос жасоочу өнөр жай ишканалары тез темп менен өстү. Алсак, сурма өндүрүү 1960 – жылга салыштырганда 2,3 эсе көбөйүп, сапаты кыйла жакшырган. Бөтөнчө жеңил, тамак – аш өнөр жайы эбегейсиз ылдам өнүгөт. Башка тармактарда да олуттуу жетишкендиктер байкала баштаган. Маселен, 1940-жылга салыштырганда 1974-жылы жибек кездемелери 200 эсе, пахтадан токулган кездемелер 270 эсе, тигилген кийимдер 1958-жылга салыштырганда 4 эсе, бут кийимдерди ултаруу 49 эсе, эт продуктуларын даярдоо 22 эсе, сүт продуктуларын камдоо 7 эсе өскөн¹⁴⁷.

Кыргызстанда жана Ош областында өнөр-жайдын өнүгүшүнө башка союздук республикалардан көмөк көрсөтүү үчүн келген адистер дагы салмактуу салымдарын кошушкан. Алар жергиликтүү калктан чыккан жумушчулар өзөгүн түзгөн өнөр жайлуу региондордо кеп-кеңештерин берип, тажрыйбаларын бөлүшкөн. Ишканалардагы жумушчулардын арасында насаат иштерин жүргүзүшүп, жаңы техникаларды колдонуунун жана өздөштүрүүнүн татаал сырларын – ыкмаларын үйрөтүшчү.

Алсак, 1968-жылы СССРдеги эң ири электр лампа заводдорунун бири Майлы - Сай электр лампа заводу ишке киргизилет. Бул ишканада иштөө үчүн алдын ала 1967 - жылы Томск, Уфа, Москва, Саранск шаарларынын тиешелүү атайын кесипкөй адистер келген. Кыска мөөнөттүн ичинде аталган электр лампалар заводу курулуп бүтүп, заводдо жылына 300 миллион даана лампа

¹⁴⁷ Ибраимов С. Түштүк Кыргызстан – гүлдөп өскөн өрөөн // Коммунист. 1974. № 10. 58 – бет.

чыгарылчу. Мында жасалуучу лампанын 40 түрү боюнча ишкананын эмгек жамааты сапат белгисине арзыган¹⁴⁸.

1968-жылы “Кыргыз суу курулуш-индустрия” өндүрүштүк бирикмесинин Ош темир жасалмалар заводу, 1970-жылы Ош үй куруу комбинаты курулат. 1978- жылдан тартып калаада шагыл жана кум ылгоо заводу иштей баштады. 1979-жылы Ош курулуш материалдар комбинатынын базасында “Ош курулуш материалдар” өндүрүштүк бирикмеси түзүлгөн. Анын курамында 2 кирпич заводу, керамзит, акиташ, шагыл ылгоо заводдору барболчу¹⁴⁹.

Ошондой эле Кадамжайдагы М.В.Фрунзе атындагы сурьма комбинатынын эмгек жамаатында социалисттик мелдешти уюштуруунун башка ишканаларга үлгү болууга татыктуу тажрыйбасы топтолгон. IX беш жылдыкта (1971 – 1975-жж.) ишкананын алдына жумушчулардын санын көбөйтпөй туруп, техникалык прогресстин негизинде продукция чыгарууну 1,8 эсе көбөйтүү, эмгек өндүрүмдүүлүгүн 80 процентке жогорулатуу жана пайданы эки эсе ашыруу милдети коюлган. Комбинатта цехтер аралык социалисттик мелдештин шарттары иштелип чыккан. Алынган милдеттемелердин аткарылышынын жыйынтыктары ай сайын жана кварталда бир жолу чыгарылчу. Үч айдын б.а. ар бир кварталдын жыйынтыктары боюнча эмгектин алдыңкылары - мыктылары аныкталчу. Ишканада иштеген жумушчу ордунда алкоо, мактоо, көңүл көтөрө турган жана жумушчулардын жигердүүлүгүн арттыруучу жакшы сөздөрдү айтуу, алкыш жарыялоо, ардак грамоталары менен сыйлоо, ардак китебине жана тактасына жазуу сыяктуу моралдык сый-урмат көрсөтүүнүн көп сандаган формалары колдонулган. Арийне мындай жакшы жөрөлгөлөр жумушчулардын улам жаңы жетишкендиктерге умтулуусун ого бетер күчөткөнү талашсыз.

Комбинатта социалисттик мелдештин жайылтылышы жумушчуларды эмгекке коммунисттик мамиле кылуу духунда тарбиялоо маселеси менен ажырагыс байланыштуу эле. Ишканада жумушчулардын адистигин

¹⁴⁸Ибраимов С. И. Биздин жеңиштерибиздин булагы // Советтик Кыргызстан. 1974. 31 – август. 1 – бет.

¹⁴⁹Ош областы. Энциклопедия// - Фрунзе: 1989. 146-147-беттер.

жогорулатуу жана экономикалык билимин арттыруу үчүн коммунисттик эмгектин 35 мектеби түзүлгөн, адистикти жогорулатуу курстары иштеген, окутуунун жана тарбиялоонун дагы башка формалары колдонулган. Комбинатта жылына эки жолу коммунисттик эмгектин эпкиндуулөрүнүн (ударниктери) жана алдыңкы жумушчулардын слёттору өткөрүлүп турчу¹⁵⁰.

Ошол жылдары биздин эле республикада эмес баардык союздук республикаларда ири өнөр жайдын кескин өнүгүшүнүн натыйжасында өлкөнүн экономикасында терең өзгөрүүлөр болгон. Республиканын ал кездеги партиялык жетекчиси Т.Усубалиевдин бир китебинде: «Өзбекстанда биринчи беш жылдыктын аягында фабрика–заводдор аралык өндүрүштүн үлүшүнүн 70 пайызын түзгөн болсо, Тажикстанда мындай көрсөткүч 84 пайызга барабар, ал эми Кыргызстандыкы 82 пайызды түзгөн»¹⁵¹ - деген маалымат берилет. Ал кезде Кыргызстандын өнөр жай өндүрүшүндө завод-фабрикалардын саны жүздөн ашкан. Кыргыз ССР нин завод-фабрикаларында жасалган буюмдар башка союздук республикалардан тышкары дүйнөнүн ондогон мамлекеттерине дагы жөнөтүлүп - экспорттолуп турган. Дегеле союздук республикаларда болуп жаткан мындай жетишкендиктер КПСС тин, ККП нын бардык съезддериндедайым айтылып келген.

Ошол мезгилдеги Кыргыз ССР нин Министрлер Советинин төрагасы А.Сүйүмбаев дагы кезектеги өз докладында: 1970 - жылдары өнөр жай продукцияларын өндүрүү эки эсе өскөндүгүн, тактап айтканда калктын керектөөсү үчүн талап кылынуучу жеңил өнөр жай товарлардын өндүрүшү жогорулагандыгын баса белгилеген. Ошондой эле 70 – жылдарда 40 тан ашык ири өнөр жай ишканасы ишке киргизилиптир. Бирок, ошону менен бирге анын айткандарынын арасынан кайчы пикирге кабылабыз. Аталган докладында мамлекеттик ишмер: «1970-жылы 1967-жылга караганда республиканын өнөр жайында фонд кайтарымы 3 пайызга төмөндөгөн, анын ичинде жергиликтүү өнөр жайында 19 %, эт жана сүт өнөр жайында 19 %, жеңил өнөр жайында 23 %

¹⁵⁰ Ибраимов С. Социалисттик мелдешке партиялык жетекчиликти өркүндөтөлү. // Коммунист. 1973. - №6. -18-бет.

¹⁵¹ Усубалиев Т.Речи и статьи.-Б.: Учкун.2008.870-б.

га төмөндөгөн. Эгерде, сменалык коэффициент “Чолпон» бут кийим фабрикасында - 1,4кө, Жалал - Абад тигүү фабрикасында - 1,5ке, Фрунзе трикотаж жана Талас тигүү фабрикасында - 1,8, ВЛКСМ атындагы тигүү фабрикасында - 1,7 болсо, тери заводунун сменалык коэффициенти -1,5 болгон. Кыскасын айтканда, биздин ишканалар аз иштешет. Эң жакшысы - эки сменада иштешет. Булардын арасында кээ бирлери ал тургай бир сменада гана иштешет. Ошол себептен, өндүрүүнүн төмөндүгү басымдуулук кылууда»¹⁵² деген оюн айткан.

Комуникация-байланыш, турак жай куруу иши: С.Ибраимов областы башкарган мезгилде бул тармакта да ири жылыштар болбой койгон эмес. 1968-жылдын 20-январында Ош шаарында радио уктуруу (кыргыз тилинде) алгач ирет обого чыккан. 1970-жылы 9-сентябрда Ош телерадио студиясынын алгачкы телекөрсөтүүсү бериле баштайт. 1972-жылы Ошто жаңы радио телеберүүчү борбор түзүлгөн. Атайын борбордун уюшулушу областын аймактарына радиоуктуруу менен телекөрсөтүүнү кеңири жайылтуу, өнүктүрүү үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү түздү.

1967-жылы областа 10 миң телефон, анын ичинде 2000 квартира же өзүмдүк үй телефону жана 102 таксофон болгон. 1973-жылы Ошто автоматтык телефон байланышы ишке киргизилет. Почта, радио байланыш, телефон, телеграф өнүккөн. 1959 - жылы келечекте 1,8 млн номерлик кеңири мүмкүнчүлүгү бар автоматтык станция, ошондой эле шаарлар аралык телефон станциясы ишке киргизилген эле. Булардан тышкары Фрунзе шаары менен радиотеле байланышы түзүлгөн. 1968 - жылы Ошто телекөрсөтүү жана радио уктуруу боюнча областык редакция уюштурулган болчу. Жогоруда айтылгандай, 1970 - жылдан тартып Ош телекөрсөтүүсү калыптанат.

Султан Ибраимов жетекчилик кылган учурда областтын экономикасынын өнүгүшү жөнүндө бир жолку расмий жыйында сүйлөгөн сөзүндө: «Биздин

¹⁵²КР КСД БМА. Ф. 56. Оп. 179, д.9. Л. 45.

республикабыздын территориясы жогорку сейсмикалык зонада турат. Кийинки 10 жылдын ичинде гана бул жерде сегиз жолу олуттуу жер титирөө болуп, алар сейсмологиялык туруктуулугу жок курулуштардын аябай кыйрашына алып келди.

Кыргыз ССРинде жыгач үйлөрдү, сейсмологиялык туруштук берүүчү панель үйлөрүн чыгаруу боюнча үй куруучу комбинатты куруу зор мааниге ээ”¹⁵³ - деген пикирин билдирип, көптөгөн курулуштардын белгиленген мөөнөттө бүтүрүлүүсү үчүн керектүү каражаттардын кечиктирилбей бөлүнүүсүн көзөмөлгө алган. 1970 – жылдары Ош шаарында облусттук оорукана менен облусттук балдар ооруканасы, Кара-Суу, Кызыл-Кыя, Араванда оорукана комплекстери, Жалал-Абадда, Алай, Баткен, Базар-Коргон райондорунда типтүү оорукана имараттары, Исфанада оорукана, турак жайлар жана, мектептер, ондогон бала бакчалар менен бейтапкана - эмканалар ж.б. курулган.

1977 – жылы областтык бириккен “Межколхозстрой” менчик курулушу 2178 миң сом (рубль) өздөштүрүлгөн, ошондой эле темир – бетон жабдыктарын чогулткан завод жылына 58 миң м³ темир бетон чыгарган, 3 314 квадрат метр турак-жай үйлөрү курулган¹⁵⁴.

1978 – жылы Ошто жылына 400 миң м³ шагыл жана кум ылгоочу завод иштей баштап, турак жайлар үчүн блокторду (дубал такта) чыгаруучу үй куруу комбинатын (кубатуулугу жылына 75 миң м³) реконструкциялоо аяктаган. Ошол жылдары 378 миң чарчы метр турак үйлөр, 19,6 миң окуучу окуй турган мектептер, 2200 орундук мектеп жашына чейинки балдардын мекемелери бала бакчалар жана бир катар социалдык, маданий жана тиричилик объектилери курулган¹⁵⁵.

1978 – жылы Таш-Көмүр ЦМК трести менен Жалал – Абад сельстрой субподрядчылар менен биргеликте тамеки иштетүү заводун куруу боюнча 1978

¹⁵³ Депутат С.Ибраимовдун сөзү//Советтик Кыргызстан. 1979. 1-декабрь. 3-бет.

¹⁵⁴ Ф. 2. Оп 112. Д. 74. Л. 1.

¹⁵⁵ Ибраимов С. Социализмдин байрагы алдында // Кыргызстан маданияты. 1974. № 31 (395). 1-август. 3-бет.

– жылы мөөнөтүнөн мурда бүтүргөн. Биринчи жарым жылдык план 176 пайызга, ал эми жылдык план 76 пайызга аткарылган¹⁵⁶.

Негизинен эле 1960 – 1970–жылдарда Республиканын чоң шаарларында, анын анын ичинде Ошто ж.б. калааларда мурунку жылдарга салыштырганда турак-жайлардын салынышы кескин көбөйүп, алардын сапаты дагы жакшырат. Ошондой эле областтар менен райондордо жол курулуштары да колго алынган. Анткени жаңы курулган жолдор аймактар аралык байланышты кыйла кеңейтмек, эң башкысы экономикалык өнүгүүнү текши тездетмек. Унаа жолдорунун чарбалык маанисин туура түшүнгөн С.Ибраимов Токтогул-Толук-Сары-Камыш автомобиль жолунун тезирээк курулуп бүтүшүнө зор салым кошкон. Султан Ибраимов ал ишти акырына чыгарып, ошол жолдун ачылыш азем - салтанатында куттуктоо сөзүн айтып, жаңыдан курулган автомобиль жолунун жергиликтүү эл үчүн маанисин мындайча ачып берген: “Бүгүн Токтогул районунун жергесинде зор кубанычтуу жана өзгөчө салтанаттуу күндөрдүн бири болуп олтурат. Анткени, райондун экономикасынын жана маданиятынын гүлдөп өнүгүшүндө зор мааниге ээ боло турган Токтогул-Толук-Сары-Камыш автомобиль жолунун курулушу негизинен бүтүп, ишке берилди.

Бул негизги турмуш артериясы болгон жолдун бүтүшү Сары-Камыш жана Толук аймагында жашаган эмгекчилердин турмуш тиричилигин жана маданий деңгээлин кескин түрдө көтөрүүгө, бул жактагы табигый байлыктарды эл чарбасынын кызыкчылыгы үчүн колдонууга бардык шарттарды түзмөкчү. Ушул бүгүнкү сиздердин салтанаттуу күнүңүздөрдө сиздердин кубанычыңыздарга ортоктош болуп, сиздерди жана сиздер аркылуу бардык Толук жана Сары-Камыш жергесинде жашаган кымбаттуу эмгек күжүрмөндөрүн - карыялар менен жаштарды партиянын Ош областтык комитетинин, эмгекчилер депутаттарынын областтык Советинин аткаруу комитетинин жана областтын бардык эмгекчилеринин атынан бүгүнкү бүтүп жаткан жолуңар менен кызуу куттуктап, ишиңер мындан ары да үзүрлүү,

¹⁵⁶Ф. 2. Оп. 112. Д. 100. Л. 70.

денеңердин Тер-Жайлактын абасындай таза, суусундай тунук болуп ар дайым сак-саламат болушуңарды каалап кетүүгө уруксат этиңиздер»¹⁵⁷.

Энергетика тармагы. Султан Ибраимов Ош областын жетектеген мезгилде мындагы колхоз, совхоздорду электр энергиясы менен камсыз кылуу 1,2 эсе өскөн. Илимий-техникалык прогрессти аныктаган негизги тармактар катары энергетика тармагы жана машина куруу маанилүү орунду ээлеген. Ошондуктан областтын гидроресурстарын максатка ылайык пайдаланууга басым жасалган. Анан калса кубаттуу Нарын дарыясы Кетмен-Төбөнүн кууш жана тар капчыгайлары аркылуу бууракандап – күргүштөп агып өтчү. Андыктан ал дарыянын кубаттуулугу мол болчу.

Бул дарыянын мүмкүнчүлүгү тууралуу С. Ибраимовдун кезинде мындай деп айтканы бар: «IX беш жылдыкта Кыргызстандагы эң чоң дарыялардан болуп Нарын дарыясы эсептелинет. Бул дарыянын агымына карата 4 каскадда ГЭС куруу мүмкүнчүлүгүн колдонуу менен төмөнкү Нарын дарыясында негизги Токтогул ГЭСинин төрт агрегаты бүт монтаждалып, анын экөө өлкөнүн энергетикалык системасына электр кубатын бере баштады. Ал азыркы замандын техникалык, уникалдуу курулушу болуп саналат. Анын кубаты – 1 миллион 200 миң киловатт. Ал эми суу сактагычына болсо 19 миллиард кубометр суу жыйналып, Өзбекстан менен Тажикстандын Сыр - Дарья өрөөнүндөгү талааларына суу чыгарылып, Казакстандын миллиондон ашык гектар жери сугарылат, жүз миң тонналаган айыл чарба продукциясын өлкөгө бермекчи»¹⁵⁸ - деп баса белгилептир, ал өз докладдарынын биринде: Кийинчерээк дагы бир ирет ГЭСтердин экономикага пайдасы жөнүндө: «Кыргыз Республикасы гидроэнергетикалык ресурстардын потенциалдуу запастары менен өтө көп камсыз болгон республикалардын бири катары өлкөдө арзан электр энергиясын иштеп чыгуу ишине өзүнүн салымын кошо алар эле. Нарын дарыясынын энергетикасын пайдалануу схемасында белгиленген кубаттуулугу 7 миллион киловатт жакын гидроэлектр станциялардын

¹⁵⁷ Ибраимов С. Бардыгы адамдар үчүн//Ленин жолу. 1973. 7-сентябрь.2-бет.

¹⁵⁸Ибраимов С. Экономиканы жана маданиятты комплекстүү өнүктүрүү // Коммунист. 1976. № 6. 28 – бет.

каскадын куруу мүмкүндүгү аныкталган. Азыр жалпы кубаттуулугу 1420 миң киловатт Токтогул, Үч – Коргон жана Ат – Башы ГЭСтери иштеп жатат, ишке киргизилген учурдан тартып алар 20 миллиард киловатт – саатка жакын электр энергиясын иштеп чыкты» деп айткан¹⁵⁹.

С. Ибраимов дагы бир отчетунда төмөнкүдөй маалымат берген: Нарын дарыясынын куймасына Үч – Коргон жана Токтогул ГЭС курулуп, Курпсай ГЭСи жана Камбар – Ата ГЭСи курулуп жатат. Бул 4 гидроэнергетикалык түйүндөр жалпы кубаттуулугу 4 180 миң. киловатт жана электр энергияны бөлүп чыгаруу жалпы кубаттуулугу 14 миллиард киловатт – саат болуу менен мындан ары Борбор Азиянын республикаларын электр энергия жана суу менен камсыз кылат¹⁶⁰.

Транспорт. Султан Ибраимов ар дайым калктын жашоосу, күндөлүк турмуш-тиричилиги үчүн ыңгайлуу шарт түзүүгө кам көргөн. Алсак, анын камкордугунун натыйжасында Ош областында шаардык транспорттун калктыыңгайлуутейлөөсү кыйла жакшырган. Мисалга алсак, 1949-жылы Ош шаарындаболгону 10 гана автобус жана 40тай жеңил автомобиль элди тейлесе, 1965-жылы 200дөн ашуун автобус жана 280дей жеңил автомобиль - такси элге кызмат кылыптыр. Ошол эле 1965-жылы Кыргызстандын түштүгүн түндүгү менен бириктирген стратегиялык мааниси бар Фрунзе – Ош автомобиль жолунун (узундугу 600 км. ашуун) курулушу аяктайт. Ош темир жол станциясынын жалпы товар жүгүртүүсү 1965-жылы 1940-жылга салыштырганда 4,5 эсе өскөн. 1960 – 1970 – жылдарда аба транспорту да зор мааниге ээ болуп элдин эки жакка ыкчам каттоосу, карым – катнашы кыйла жакшырат. 1963-жылы 12-июнда Ош аэропортуна биринчи жолу Фрунзе - Ош аба жолу аркылуу жолоочуларды тейлеген ИЛ-18 самолёту, ал эми 1965-жылы АН-24 самолёту конгон. 1966-жылы Ош – Москва аба жолу иштей баштаган¹⁶¹. Кийинки жылдары бул сыяктуу аба жолу аркылуу авиакаттамдар ого бетер арбый бергени калайыкка жакшы дайын.

¹⁵⁹Депутат С. И. Ибраимовдун сөзү // Советтик Кыргызстан. 1979. 1 - декабрь. 3 – бет.

¹⁶⁰Ф. 2 Оп. 112. Д. 100. Л. 2.

¹⁶¹Ош областы. Энциклопедия// – Фрунзе: 1989. 144 - бет.

1970-жылдарда областын борбору Ош шаарында бардык зарыл инженердик коммуникациясы бар, мезгилдин өктөм талабына толук жооп берген, жолоочуларга ыңгайлуу аэропорт имараты курулат. Жаңы аэропорттун курулушу республикалык жана бүткүл союздук маанидеги ар кандай багыттагы авиакаттамдарды такай тейлеп туруу үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөрдү түзгөн. Мында да областын калкынын камкор жана иш билги жетекчиси Султан Ибраимовдун ролу зор экендиги айтпаса да түшүнүктүү.

1970–жылдарда Ош шаарынын жалпы аймагы 4,5 эседен ашуун кеңейген. Эгерде 1917-жылкы Улуу Октябрь революциясына чейин Ош шаарынын аянты болгону 10 кв.км. (км²) гана болсо, 1965-жылы калаа 68км² аянтты ээлеген, б.а. дээрлик 7 эсеге кеңейиптир. Хбеш жылдыкта Ош шаарында эле 27 ири өнөр жай ишканасы, 20 курулуш монтаждоо, 15 транспорт уюму иштеп, аймактын, атүгүл республиканын экономикалык өнүгүүсүнө салым кошуп турушкан.

1975 – жылы областа жүргүнчүлөрдү ташуучу маршруттук тармак 16884 километрди түздү. Областын аймагындагы 9 шаарга, райондордун 14 борборуна, 100 дөн ашык колхоздор менен совхоздорго автобустар дайыма каттап турчу. Бул унаалардын каттамы 330 маршрутту камтычу. 1975 – жылдын 10 айында эле областтагы жүргүнчүлөрдү ташуучу транспорт 600 миллиондон ашык жүргүнчүлөрдү тейлептир¹⁶².

Демек, Султан Ибраимовдун заманында Ош шаары областын административдик, ири өнөр жай, соода-сатык, маданий, илим-билим борбору гана болбостон, ар түркүн транспорт каттамдарынын: даңгыр кара жол, аба жолдорунун маанилүү түйүнүнө да айланганы талашсыз. Акылман жана иштерман жетекчинин алгылыктуу аракеттеринин аркасында областтын экономикасынын баардык тармактары гүлдөп өнүгүп, Ош калаасы он чакты жылдын аралыгында ажайып кооз, ирээттүү жана абдан таза шаарга айланат. Анын демилгесине ылайык Ош шаарынын орто жеринен албууттана бууракандап шаркырап агып өтүүчү Ак–Буура дайрасынын оң-сол жээгине

¹⁶²Ибраимов С. И. Партиябыздын директивасы жүзүгө ашты // Ленин жолу. 1975. 15 -ноябрь. 1-бет.

эртели – кеч эл серүүндөп дем алуучу, көңүл ачып эс ала турган гүлзарлуу көркөм бакча жасалгаланыптыр.

Султан Ибраимович Кыргызстан Компартиясынын Ош обкомунун биринчи секретары болуп иштеген 10 жыл ичинде 100дөгөн объектилерди ишке киргизди. Жолдорду, суу сактагычтарды салдырды. Анын жасаган иштеринин баа – баркын билген замандаштары кээде: “Бул сиздин ишиңиз, мээнетиңиз” деп кеп салышса, маркум селт этип чоочуп кетчү экен. “Кантет, элдики де”¹⁶³ - деп.

Аныгында эле ал жылдарда областтын жана анын баш калаасы Ош шаарынын өнүгүшү бир кыйла тездеп, коомдук чарбанын ар кыл тармактарында олуттуу ийгиликтер жаралган. Башкасын айтпаганда да жалгыз Ош шаарындагы эле өнөр жай ишканаларынын дүң продукциясынын көлөмү 370 млн. сомго жеткен. Ош шаары дал ошол 1970 – жылдарда республиканын текстиль өнөр жайынын ири борборуна айланыптыр. Мында кебез кездеме токуу бирикмесине караган текстиль комбинаты, ВЛКСМ атындагы жибек комбинаты, Н.К. Крупская атындагы кийим тигүү фабрикасы, алардан тышкары авторемонт заводу сыяктуу ж.б. ири ишканалар күпүлдөп иштеп турчу.

Жыйынтыктап айтканда, С.Ибраимовдун терең ойлонулган туура жетекчилигинин натыйжасында Ош областынын айыл чарбасын өнүктүрүүдө олуттуу ийгиликтер жаралган. Областта айыл чарба, суу чарба иштери колго алынып, андан ары бир калыпта туруктуу өнүгүүсү үчүн оңтойлуу нукка салынган. Ош областынын экономикасынын дүркүрөп өнүгүшү үчүн өзгөчө өнөр жайынын ар кыл тармактарынын тезирээк өсүшү зарыл экендигин туура түшүнгөн. Ошондуктан бул өнүктө иштиктүү чараларды көргөндүктөн кыйла ийгиликтер жаралат. Ошондой эле коммуникация – байланыш, турак жай курулуш иштеринде, энергетика тармагында, транспорт жаатында жакшы көрүнүштөр, кескин жогорулоо даана байкалган. Токтогул ГЭСинин бардык агрегаттары (4) иштей баштагандыгы ал мезгилдеги жакшы саамалыктардын

¹⁶³Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов: Саясий-документалдуу, көркөм-публицистикалык топтом. - Бишкек: 1998.358 - бет.

бири болгон. Султан Ибраимов Токтогул-Толук-Сары-Камыш автомобиль жолунун бүтүшүнө зор салымын кошкон. Радио уктуруу, телекөрсөтүү, унаа жолдору, почта, телефон, телеграф бир кыйла өнүккөн. С. Ибраимов жетектеген он жыл аралыгында Ош областындагы айылдык калктын турмуш - тиричилигинде кескин өзгөрүүлөр байкалган. Албетте, мында областтын райондорундагы жергиликтүү партиялык, чарбалык жетекчилер менен кызматкерлердин, бирге иштеген кесиптештеринин, республикалык жана борбордук органдардын ишеними, ар тараптан колдоосу, эң негизгиси эмгекчилердин күжүрмөн эмгеги зор роль ойногону шексиз.

4.2. Областын калкынын социалдык абалынын жакшырышы жана маданий турмушу. Терс көрүнүштөргө каршы күрөш

Султан Ибраимов жалаң эле чарбалык иштер менен алагды болбостон, маданий курулушка да зор маани берген жана жергиликтүү калктын социалдык абалын жакшыртууга такай кам көргөн. 1970 – жылдардын биринчи жарымында областагы шаарларда, шаар тибиндеги поселоктордо жана айыл – кыштактарда бозоргон эски ылай дубалдардын ордуна узундугу 500 миң метр келген жыгач кашаалар, кооз тосмолор орнотулат. Тосмолордун түркүн түстө сырдалган улам жаңы формадагы кооз түрү колдонулган. Узатасынан алганда 7 миллион метр аралыкка жашыл майда бадалдар менен декоративдүү көчөттөр, 2 миллион түпкө жакын бак – дарактар отургузулуптур. Областын калкынын 60 миңден ашык турак үйүнө газ киргизилип, 532 километр аралыкка суу түтүгү орнотулган, чарбалардын-айылдардын аралыктарына 143 километр унаа жолу, 330 километр тротуарлар салынган¹⁶⁴.

С.Ибраимов областтын көп улуттуу калкынын маданий деңгээлин көтөрүүгө да көп күч жумшаган. Маселен, областагы райондук борборлордо маданият үйлөрү жылдан-жылга көбөйөт. Бул өңүттө IX беш жылдыктын жылдарында жалпы республика боюнча жетишкендиктер арбын болгону

¹⁶⁴Ибраимов С. Экономиканы жана маданиятты комплекстүү өнүктүрүү // Коммунист. 1976. № 6. 31-бет.

белгилүү. Алсак, 1970-жылы, республикада болгону 35 гана маданиятүйлөрү бар болсо, аталган беш жылдыктын акыркы 1975-жылы 1-январда алардын саны төрт эсеге жакын көбөйүп 130га жеткен. Жалпысынан, 1965 - 1974-жылдарда айылдардагы клубдардын саны 250 гө таяган (246). 1975-жылдын апрель айына карата Кыргызстандын айыл - кыштактарында 926 клубдар менен маданият үйлөрү, 161 радио уктуруу аппараттар, 90 рояль жана пианино, 58 үйлөмө аспаптар топтомдору, 332 баян жана аккордеон болгон¹⁶⁵.

Султан Ибраимов областы жетектеп турган дал ошол учурда айтылуу таланттуу кыздардын «Кыз-Бурак» чыгармачыл тобу уюшулган. Анан калса ырчы кыздардын ансамблин түзүүнүн түздөн-түз демилгечиси да Султан Ибраимов болгон. Бул тууралуу аталган чыгармачыл топту түзүүчүлөрдүн биринин мындайча эскерүүсү бар: «1974- жылы “Кыз - Буракты” түзүү мүмкүн болбоду, 1975-жылы театрдын алдында артисттер “Миң кыял” ансамблин түзүшкөн, ошол эле убакта кыз-келиндердин педагогикалык институтунун алдында “Шоола” ансамбли иштеп жаткан. 1975-жылдын аягында же 1976-жылдын башында Султан Ибраимович Одессага барып, ал жерден “Морячка” ансамблинин концертин угат жана Ошко келгенде маданий кызматкерлердин ансамблин түзүү максатын коёт. Ошентип Рахман Салмаматовдун жетекчилиги астында “Миң кыял” жана Гүлшайыр Садыбакасованын жетекчилиги астындагы “Шоола” ансамбли биригип Ош жибек комбинатынын астындагы “Кыз - Бурак” ансамблине айланат. Алгачкы учурда Рахман Салмаматовдун жетекчилиги астында ал ансамбль Советтер союзунун шаарларынын, андан соң Польшанын, Венгриянын угуучуларын таң калтырган. Кийин Р.Салмаматов жетекчиликтен кетип, кийинки жылдары Г. Садыбакасова ансамблдин мыкты жетекчиси болгондуктан, жылдан жылга ансамблдин бедели оболон көтөрүлгөн. “Кыз - Бурак” канчалаган таланттуу, сулуу кыздарды тарбиялап өстүрүүдө”!¹⁶⁶

¹⁶⁵ Бактыгулов Дж. С. Во имя народного благосостояния. –Фрунзе: “Кыргызстан”, 1982.27-бет.

¹⁶⁶ Шарипова С. Белые лебеди в черный день. –Бишкек: 1996. 46-бет

Калктын жан дүйнөсүн, эстетикалык сезимдерин, көркөмдүк туюмдарын, руханий маданиятын өнүктүрүүдө театрлар зор роль ойнорун өзүнүн ички дүйнөсү бай, өтө сезимтал жетекчи катары С. Ибраимов эң жакшы билчү. Ал эми Ош Кыргыз драма театры – Ош шаары менен Жалал - Абад маданият үйүндө иштеген элдик театрлардын базасында уюштурулган болчу.

Ошондой эле Султан Ибраимов өз убагында маданият кызматкерлерине ар дайым көңүл буруп, алардын көптөгөн көйгөлөрүн көп күттүрбөй тез арада чечип берип тургандыгы тууралуу маданият кызматкерлеринин эскерүүлөрүндө айтылат. Алсак, атактуу композитор К. Молдобасанов Султан Ибраимов Ош облусун жетектеп турган убакта Кыргызстан Композиторлор Союзунун көчмө Пленуму Ошто өткөрүлгөндүгүн, ага өзү катышып, концерттен соң искусствону өнүктүрүү жагдайында өзүнүн биздин оюбузга келбеген ойлорун, келечек пландарын айтып отурду деп эскерет. Ал өзүнүн эскерүүсүндө Ош шаарынын музыкалык училищесинин ремонту, окуу жайдын окутуучулары үчүн үй салуу сыяктуу маанилүү алты маселени кыска убакытта чечип бергендигин баса көрсөткөн¹⁶⁷.

Ал эми кыргыз элинин айтылуу залкар төкмө акыны, СССРдин эл артисти Э. Турсуналиев кезинде атайлап Султан Ибраимовдун адамгерчилик касиеттерине, асыл сапаттарына кең-кесири токтолуптур. Анын айтканына караганда “С.Ибраимов жолдо карыя адамдарды көрсө машинасын токтотуп, түшүп барып учурашып, ал-жайын сурап жолго түшөр эле. Эл башчысынын, эл жетекчисинин бактысы эли сүйүп, элдин жүрөгүндө сакталып калса, ал киши өлбөс, өчпөс тарыхта калат. Кээ бир жетекчилердин аты-жөнү унутулуп, эстен чыгып кетет. Ал биздин Султан ар дайым элдин арасында, жүрөгүндө жүрөт” - деген оюн айтат¹⁶⁸.

Султан Ибраимов эмгекчилердин жашоо шартын жакшыртуу, алардын маданий деңгээлин көтөрүү аракеттерин колдоо максатында бир топ алгылыктуу иштерди аткарып, такай кам көрүп турган. Областтагы чоң

¹⁶⁷Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов: Саясий-документалдуу, көркөм-публицистикалык топтом. - Бишкек: 1998. 60-бет.

¹⁶⁸Ошондо эле, 64-бет.

чогулуштарда жасаган баяндамаларында бул багытта бир топ олуттуу пикирлерди айтып, конкреттүү сунуштарын киргизчү. Бул тыянагыбызды Султан Ибраимовдун ал кездеги кадыр – барктуу журналга жарыяланган макаласындагы төмөндөгү омоктуу ойлору менен такталган маалыматтар тастыктап турат: “Эмгекчилердин турак жай шарттарын, турмуш-тиричилигин, соода-сатык жактан тейлөөнү жакшыртууга профсоюз уюмдары контролдукту күчөтө баштады. Өткөн эле жылы 116 миң чарчы метр турак жайлар, көп сандаган мектептер, балдар бакчалары менен яслилер курулду. 1970-жылга салыштырганда өткөн жылы калкты турмуш - тиричилик жактан тейлөө 1,2 эсе, ал эми айыл кыштактарда болсо, бул 1,4 эсе өстү. Коомдук тамактануунун жана сооданын тармактары бир кыйла кеңейди. Чекене товар жүгүртүү көбөйдү¹⁶⁹ .

С.Ибраимов маданий-агартуу иш чараларын уюштурууда профсоюз уюмдарынын активдүүлүгүн арттырууга көбүрөөк басым жасаган жана ар тараптан колдоо көрсөткөн. Алардын карамагында областтагы 109 клуб, маданий үйлөрү жана дворецтер, 476 кызыл үйлөр, китептердин жалпы фондусу 500 миң томдон ашкан 43 китепкана бар болчу. Ал маданий мекемелердин көпчүлүгү эмгекчилерге, айрыкча жаштарга таалим-тарбия берүү иштеринин иштиктүү борборлору болуп калышкан жана адамдардын анык эс алуучу жайларына айланган. Маданий – агартуучу мекемелер катары алар өзүлөрүнүн жөндөмдүүлүктөрүн, саясий жана маданий деңгээлдерин көтөрүүдө жумушчуларга, кызматкерлерге, колхозчуларга таасирдүү жардам беришчү. Профсоюздарга тиешелүү маданий-агартуу мекемелеринин көпчүлүгүндө көбүнэсе жаштардын, кээде орто курактагылардын көңүл ачып эс алуусу өтө кызыктуу өткөрүлүп, Областын шаарлары менен айыл – кыштактарынын калкына кино көрсөтүү иши бир кыйла жакшырган¹⁷⁰ .

Областын башчысы катары С.Ибраимов билим берүүнүн сапатын жакшыртуу үчүн дагы такай кам көргөн. Ош шаарында ал кезде 24 орто жана жети жылдык мектеп, областа ондогон орто мектептерден тышкары кыргыз

¹⁶⁹Ибраимов С. Профсоюз уюмдарына жетекчиликти жакшырталы // Коммунист. 1972. №6. 19-24-беттер.

¹⁷⁰Ошондо эле, 23-24-беттер.

интернат-мектеби, 2 балдар музыкалык мектеби бар болчу. Аларда 16,5 миңден ашуун бала окуп, жогорку жана атайын орто билимдүү 866 мугалим иштеген¹⁷¹.

Жогоруда айтылгандай, Ош областындагы билим берүү ишине дагы Султан Ибраимов такай көңүл бөлүп, бул багытта көп иштерди жасоого үлгүрдү. Областка жетекчи болуп келген алгачкы айлардан тартып эле билим берүү, калктын сабатсыздыгын толук жоюу иштери колго алынган. Аз убакыт мурда Кыргызстан Компартиясынын борбордук комитети жана Кыргыз ССР Министрлер Совети «Жалпы орто билим берүүчү мектептерин мындан ары жакшыртуу» тууралуу токтом кабыл алган. (1967 - жылдын 9 - февралы). Ал токтомду ишке ашыруу үчүн Кыргыз ССР Билим берүү министрлиги ар тараптуу иштерди жүргүзө баштайт.

Маселен, орто билим берүүнү өнүктүрүү, окуу-тарбия иштеринин, билим берүүнүн сапатын жакшыртуу, мектептердин материалдык-техникалык базасын чыңдоо, мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу боюнча иш-чаралардын ирээтин иштеп чыгышкан. Ушул багытта ишти күчөтүү үчүн 1970-жылы 9-апрелде Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин атайын кеңешмесинде “Москва жана Ноокат райкомдорунун орто жалпы билим берүүчү мектептеринин ишин мындан ары жакшыртуунун чаралары жөнүндөгү” токтомдун аткарылышы тууралуу маселени карашат. Ал токтомду ишке ашыруу менен бирге Кыргызстан КП жетекчилигинин көрсөтмөлөрүнө ылайык партиянын Фрунзе шаардык комитети 1967-жылы январь айында мугалимдердин шаардык чогулушун, июлда шаардык партактивдин чогулушун өткөргөн. Бул маселени ноябрда ККПБК нин бюросу талкуулаган. Ал эми 1968-жылдын январында мугалимдердин райондук конференциялары өткөрүлөт. Бул сыяктуу иш чаралар бардык шаардык жана райондук партиялык комитеттер тарабынан уюштурулган жана оң жыйынтыктарды берген.

1968-жылы 12-сентябрда өткөн Кыргызстан КП БК нин жыйынында мугалимдердин Бүткүл союздук съездинин жыйынтыктары жана

¹⁷¹Ош областы энциклопедия. - Фрунзе. 1989. 143 - 144 – беттер.

республиканын жалпы билим берүүчү мектептеринин иштерин жакшыртуу боюнча чаралар жөнүндөгү маселелер талкууланып, тиешелүү чечимдер кабыл алынат. Ага ылайык Кыргызстан Компартиясынын БК ти Ош обкомуна, партиянын райондук жана шаардык комитеттерине, эмгекчилер депутаттарынын кеңештеринин аткаруу комитеттерине, Билим берүү министрлигине 1968-жылдын июль айында Москвада өткөн мугалимдердин Бүткүл союздук съездинин чечимдерин ишке ашыруу боюнча чараларды иштеп чыгууга, ал съездин материалдарын терең үйрөнүп практика жүзүндө колдонуусун камсыз кылуу боюнча көрсөтмө берилет.

Ошондой эле партиялык жыйында мектеп мугалимдеринин жогорку билимдүү, саясий сабаттуу жана коммунизм үчүн ишенимдүү күрөшкөн жаштарды даярдоо үчүн персоналдуу жоопкерчилигин жогорулатуу, жаштарды элдердин достугунун, советтик патриоттуулуктун, пролетардык интернационализмдин духунда тарбиялоо маселелери талкууланган. Ар бир мугалимөзүнүн педагогикалык квалификациясын системалуу жогорулатуусу, мектептерди жаңы окуу пландарына жана программаларына которуу, окутулуучусабактардын жана окуучулардын билиминин сапатын илимий-теориялык жактан жогорулатуу боюнча ар дайым иш алып баруу маанилүү милдеттер катары белгиленген. Мектеп, үй-бүлө, коомчулуктун өз ара байланышын чыңдоо, балдарга терең билим берүү, аларды тарбиялоо үчүн ата-энелердин жоопкерчилигин жогорулатуу, негизинен 1970-жылга карата өтүү үчүн шарттарды түзүүнү камсыз боюнча иштерди күчөтүү каралган¹⁷².

Мындай ыкчам иш-чаралардын натыйжасында ЖОЖлар менен орто кесиптик окуу жайлардын материалдык-техникалык базасы чыңдалып, студенттердин жашоо шарттары жакшыртылган. Жогорку жана орто окуу жайлардын жаңы имараттары салынган. Жалал-Абадда мед училища жана эки техникум ачылып, Ош пединститутунун имараты кеңейтилген. Мында да С.Ибраимовдун салымы зор экендиги шексиз.

¹⁷² Бактыгулов Дж. С. Во имя народного благосостояния. –Фрунзе: “Кыргызстан”, 1982. 188-бет

“Жалпы орто билим берүүчү айылдык мектептердин иштөө шартын мындан ары жакшыртуунун чаралары жөнүндө” КПСС БК менен СССР Министрлер Советинин токтому айыл чарба өндүрүшү өсүп – өнүккөн, калкынын көпчүлүк бөлүгү айылда жашоочу Ош областынын шартында зор мааниге ээ болгон¹⁷³.

Китепканалардын ишин жакшыртуу. Султан Ибраимовдун областын массалык китепканаларынын ишин жакшыртууга, имараттарын курууга, оңдоого, керектүү жабдыктар: техникалык каражаттар, эмеректер менен жабдууга, китептердин фондусун байытууга-көбөйтүүгө кошкон салымы зор. Калкты китепканалардын тейлөөсүнандан ары өркүндөтүү өңүтүндөгү иш-чараларжалпы Советтер Союзундагыдай эле Ош областында дагы КПСС Борбордук комитетинин “Эмгекчилерди коммунисттик духта тарбиялоодо жана илимий – техникалык прогресте китепканалардын ролун жогорулатуу жөнүндө” токтомунун негизинде уюштурулган. Аталган токтомдо белгиленгендей, китепканалар өндүрүшкө техниканын жаңы жетишкендиктерин өздөштүрүүгө, эмгектин алдыңкы методдорун пропагандалоого, жаштарга политехникалык билим берүүнү өздөштүрүүгө, эмгекчилерге коммунисттик тарбия берүүгө дайыма системалуу түрдө көмөк көрсөтүп турууга милдеттендирилген болчу.

КПСС БК нин аталган токтом кабыл алынгандан кийин областтын шаарлары менен айыл – кыштактарындагы баардык китепканаларда руханий – нравалык таалим - тарбия иштери бир кыйла активдештирилет. Областта ал кезде китеп фондусу 5 миллион нускага жакын 583 массалык китепкана бар болчу.

1970 - жылдардын орто ченинде Ош областтынын коомдук китепканалары эле жыл сайын 500 миңге жакын ар кыл тармактагы окурмандарды тейлечү. Аймактагы китепканалардын китеп фондусу ал жылдарда 212 миң нускага көбөйгөн. Китепканалар эмгекчилерге идеялык –

¹⁷³Ибраимов С. И. Ош областында элге билим берүү ишинин гүлдөшү // Эл агартуу. 1977. №5. –27 – бет.

саясий, мекенчилдик тарбия берүүдө алдыда турган милдеттерди белгиленген мөөнөттө чечүүдө областтын партиялык уюмдарына активдүү жардамдарды бергени анык¹⁷⁴.

Архив ишинин уюштурулушу. Областын партиялык жетекчиси сыпатында С.Ибраимов архив иштерин ирээтке келтирүүгө да кийлигишкени маалым. Анткени ал архивдик документтер келечекте керек болорун, жергиликтүү элдин, аймактын тарыхы боюнча баа жеткис тарыхый булак экенин эң сонун түшүнгөн. Андыктан анын жардамы менен бардык район-шаарларда (ал убакта Ош облусуна караштуу 22 район, бир нече шаар болгон) атайын архивдер түзүлөт. Аларды тийиштүү кадрлар менен камсыз кылууга кам көргөнүн (көпчүлүгү бүгүнкү күндө дагы архивдерде иштерин улантып жатышат), райондор менен шаарлардагы архив ишине атайлап көңүл бөлүп, акыр аягына чейин колдогонун конкреттүү маалыматтардан билсе болот¹⁷⁵. Албетте андагы чечкиндүү аракеттердин үзүрүн азыркы учурда тарых күйөрмандары көрүүдө десек жаңылышпайбыз.

Массалык маалымат каражаттары. Султан Ибраимов областын калкын акыркы кабарлар, чарбалык жана маданий жетишкендиктер, илим-билимдеги ири ийгиликтер, өндүрүштүн алдыңкыларынын эмгектик эрдиктери, кадырман карыялардын акыл-насааттары, акылман бабалардын осуяттары, көрүнүктүү инсандардын үлгүлүү жүрүм-туруму ж.б. жакшы жагдайлар менен ыкчам тааныштырып турууда, жаштарга туура таалим-тарбия берүүдө мезгилдүү басма сөздүн, массалык маалымат каражаттарынын маанилүү роль ойнооруна көзү жеткен. Андыктан басма сөз жаатында дагы алгылыктуу иштерди ийкемдүү жүргүзгөн.

Карапайым калкты акыркы жаңылыктар, ар кандай кызыктуу кабарлар менен өтө ыкчам тааныштыруучу мааниси зор массалык маалымат каражаты катарында Ош радиосу 1968 - жылы 20-январдан тартып өз уктуруусун бере

¹⁷⁴Ибраимов С. И. Маданиятты жана эл чыгармачылыгын өстүрөлү // Ленин жолу. 1976. 18 – февраль. 2 - бет.

¹⁷⁵Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов: Саясий-документалдуу, көркөм-публицистикалык топтом. - Бишкек: 1998. 100-бет.

баштаган. Анын алгачкы радиоберүүлөрүн Кыргыз ССР телерадио комитетинин Ош областындагы башкы редакциясы даярдачу. 1969-жылга чейин Ош шаардык радио уктуруутүйүнү бир гана программа боюнча иштеген. Ал эми 1969-жылдан тартыпэки, 1972-жылдан үч программа боюнча иштей баштайт. 1970-жылы 9-сентябрда Ош телестудиясы өзүнүн алгачкы телекөрсөтүүсүн эфирге чыгарыптыр. 1972-жылы Оштогу радиотелеборбор телекөрсөтүүлөрдү 2 программада (Фрунзе телестудиясы менен Москвадагы Борбордук телестудиясынын көрсөтүүлөрүн) көрсөтө баштаган болчу. Ошол эле 1972-жылы Ош шаарында радио- телеборбордун атайын жаңы имараты курулат. Ал Кыргыз радиосунун уктуруулары (1 - жана 2-программада) жана Бүткүл союздук “Маяк” радиостанциясынын уктуруулары менен Ош областынын бардык шаарлары менен кыштактарын толук камсыз кыла алды. 1974-жылы Кыргыз ССР телерадио комитетинин Ош областтык башкы редакциясы эмгекчилер депутаттарынын Ош областтык аткаруу комитетинин чечими боюнчамындагы телекөрсөтүүнү жана радио уктурууну кыргыз тилинде дардоого киришкен¹⁷⁶.

Тогузунчу беш жылдыкта радио берүүлөр, теле көрсөтүүлөр андан ары дүркүрөп өнүктү. Радио берүү жана телекөрсөтүүнүн сапаты менен мазмунун жакшыртуу үчүн зарыл техникалык каражаттар жаңыланып, эмгекчилердин турак үйлөрүнө радио түйүндөрү текши орнотула баштаган. Мезгилдүү басма сөз каражаттарынын абалы жакшырып, курамынын жоопкерчилиги, чыгармачылыгы күчөтүлөт. Алсак, 1965 – жылы Ош областында газета баса турган атайын басмакана уюштурулуп, ал кыргыз тилиндеги “Ленин жолу”, орусча “Ленинский путь”, өзбекче “Ленин йули” газеталарын басып чыгара баштайт. Областык «Ленин жолу», «Ленинский путь», «Ленин йули» газеталары, Кара-Суу райондук «Эмгек майданы», Ленин райондук «Ленинчил», Фрунзе райондук «Илич нуру» газеталары областагы жана райондордогу олуттуу окуяларды, эмгектеги ийгиликтерди объективдүү чагылдыруу үчүн туруктуулук менен аракеттенип турушту.

¹⁷⁶ Ош областы.Энциклопедия. - Фрунзе. 1989. 104-бет.

Областтык “Ленин жолу” газетасынын беттеринде айыл чарбасын өнүктүрүү боюнча чагылдырылып жаткан маселелер ар дайым окурмандардын кызыкчылыгын туудуруп, көпчүлүктүн көңүл буруусуна татыктуу болгон. Ал эми “Ленинский путь” газетасынын беттеринде өнөр жайында, курулушта өндүрүштүк пландардын кандайча аткарылып жаткандыгы кеңири чагылдырылчу. “Ленин йули” газетасы айыл чарбасындагы алдыңкы тажрыйба, колхоз, совхоздордун ири ийгиликтери, пахтачылыктын өнүгүшү тууралуу жана партиялык турмуштун актуалдуу маселелери боюнча терең мазмундуу макалаларды жарыялашчу. Албетте айрым мекемелер менен чарбалардын жетекчилеринин кемчиликтери ачык айкын сынга алынчу.

Саламаттыкты сактоо: Султан Ибраимовдун катуу көзөмөлдөөсү аркылуу Кыргызстандын башка региондорундай эле Ош облусунда дагы калктын саламаттыгын сактоо боюнча алгылыктуу иштер жүргүзүлгөн.

Натыйжада эмгекчилерди медициналык тейлөө түп тамырынан бери жакшырат. 1960-жылдардын орто ченинде Ош облстынын оорукана, бейтапкана, эмканаларында 500дөн ашуун медициналык кызматкер, анын ичинде 210 жогорку билимдүү адис дарыгер иштеген. 1966-жылы Ошто 6 оорукана, төрөт үйү, 5 поликлиника, 8 аптека, 31 бала бакча жана ясли (1,5 миң бала тарбияланган), 160тан ашуун дүкөн жана ларёк, 70 коомдук тамак-аш мекемелери болгон¹⁷⁷.

Ошол кездежалпы республиканын айыл-кыштактарында аткарылган иштерге төмөндөгү көрсөткүчтөр, так маалыматтар далил болот. 1969-жылдын аягында айыл - кыштактарда, жерлерде, райондордо жашаган элди медициналык жактан 2 республикалык, 39 борбордук, 133 айылдык участкалык оорукана, 697 фельдшердик-акушердик пункт, 211 колхоздук төрөт үйү, 15 учукка каршы диспансер, 848 чоң жана чакан дарыкана тейлечү. Алардын кыйласы Ош областынын райондорунда жайгашкан эле. Жогоруда аталган саламаттык сактоо мекемелеринин көпчүлүгү жаңы курулган имараттарда же жергиликтүү Советтер берген имараттарда ачылган.

¹⁷⁷Ош областы энциклопедия. - Фрунзе. 1989. 144 – бет.

1978-жылдын сентябрь айында Алма-Ата шаарында алгачкы медициналык-санитардык жардам көрсөтүү боюнча эл аралык конференция өттү. Ал конференцияны бүткүл дүйнөлүк саламаттык сактоо уюму (ВОЗ) жана Бириккен Улуттар Уюмунун балдарга жардам берүү фондусу (ЮНИСЕФ) уюштурган болчу.

Ошол жылдын 9 - 10-сентябрында аталган эл аралык конференцияга катышкан 30 өлкөнүн делегаттары Кыргызстанга келип айыл - кыштактардагы алгачкы медициналык-санитардык жардам көрсөтүүнүн абалы, анын кандайча уюштурулгандыгы менен жакындан таанышышты.

Бүткүл дүйнөлүк саламаттык сактоо уюмунун (ВОЗ) өкүлү Дж. Рид (Шотландия): "...Мен көп өлкөлөрдө болдум. Ошондуктан салыштырууга мүмкүнчүлүгүм бар. Саламаттык сактоо боюнча силерде жакшы жолго коюлган так система бар экен. Бул кайсы бир мамлекеттин чоң кыштагындагы госпиталь эмес, чыныгы система. Кыргызстанда жүрүп өзүмдүн чыгарган маанилүү тыянагым: силердин республикада жашаган адамдардын керектүү адистештирилген медициналык жардамды өз убагында алаарына терең ишенгендигим болду"¹⁷⁸.

Эл аралык конференциянын дагы бир салабаттуу катышуучусу - Индиянын саламаттыкты сактоо министри К.Р. Кришнамурти: "Кыргызстанда алгачкы медициналык-санитардык жардамдын кылдаттык менен уюшулгандыгы менин көңүлүмө терең из калтырды. Амбулатория, поликлиника, райондук жана шаардык ооруканалардын иштери менен таанышып чыкканымдан кийин силердин республикада дарылоо-алдын алуу иши жогорку даражада турат деп айта аламын. Силердин тажрыйбаны башка өлкөлөр кабыл алса болот"¹⁷⁹ – деп баса белгилептир.

Ошондой эле Лесото өкмөтүнүн пландаштыруу жана статистика боюнча туруктуу секретары М. Моньяко: "Силердин республикадагы алыскы жерлерде медициналык жардамдын уюштурулгандыгы мени көбүрөк кызыктырды. Ал

¹⁷⁸ Айдаралиев А. "Кыргызстанда медицинанын жана саламаттык сактоонун өсүшү". -Фрунзе: "Кыргызстан", 1988. 91-бет.

¹⁷⁹ Ошондо эле, 91-бет.

өтө натыйжалуу жана ыңгайлуу. Мен пландаштыруу жагында иштеймин. Ошондуктан силердин республикада саламаттык сактоо ишин уюштуруу системасын билүү мен үчүн пайдалуу болду¹⁸⁰» -деген жылуу пикирин айткан. Андан көп өтпөй, 1980-жылы Фрунзе шаарында педиатрлардын (балдар врачтарынын) республикалык биринчи съезди чакырылып, анда балдардын саламаттыгын сактап, чындоо проблемасы талкууланат. Айтмакчы аталган иш чараларга Ош областынын алдыңкы тажрыйбалуу дарыгерлери да жигердүү катышкан.

КПССтин XXV съездинин жүрөк-кан тамыр ооруларына каршы күрөштү күчөтүү, аны эл арасынан азайтуу жөнүндөгү директивасын иш жүзүнө ашыруу максатында, 1977-жылдын август айында Кыргыз ССР Министрлер Совети “Фрунзе шаарында кардиология илим-изилдөө институту ачуу¹⁸¹” тууралуу токтом кабыл алган.

Жаңы ачылган кардиология институтунун электрокардиограмма борбору республиканын аймактарында 24 пункт уюштурат. Алар менен байланыш түзүп, электрокардиограммаларды алып турду. Ал пунктардын алтоо алыскы жакын аралыктагы райондордо (Токмоктогу шаардык, Оштогу областтык ооруканада ж.б.) орношкон. 1980-жылы республика боюнча 15 кардиология (анын ичинен бешөө айылдык райондордо), 17 ревматология кабинеттери иштеп турган. Алардын бир нечеси Ош областындагы ооруканаларда орношкону маалым.

СССР Министрлер Совети 1976-жылы “Калкка стоматологиялык жардамды жакшыртуунун мындан аркы чаралары¹⁸²” деген токтом кабыл алган. Бул токтом боюнча 1976 – 1980-жылдарда союздук республикаларда стоматологиялык поликлиникаларды, стоматологиялык бөлүмдөрдү жана кабинеттерди ачуу жана куруу боюнча иш-чаралардын ирээти бекитилген.

СССР Министрлер Советинин бул токтомун иш жүзүнө ашыруу үчүн, Кыргыз ССР Министрлер Совети өз кезегинде 1977-жылы 17 – январда

¹⁸⁰Ошондо эле, 90-91-беттер.

¹⁸¹Ошондо эле, 93-бет.

¹⁸²Ошондо эле, 93-бет.

“Фрунзе шаарында, Ош жана Ысык-Көл областарында элге стоматологиялык жардамды жакшыртуу” деген токтом кабыл алды. Кыргыз өкмөтүнүн аталган токтомуна ылайык республиканын саламаттык сактоо органдары Ош шаарында балдардын стоматологиялык поликлиникасын, Пржевальск шаарында стоматологиялык поликлиника, Фрунзе шаарында республикалык стоматология поликлиникасы менен балдардын стоматологиялык поликлиникасын ачылган. Ошону менен бирге областтык ооруканалардагы стоматологиялык бөлүмдөр кеңейтилди. Ар бир 10 миң адамга туура келе турган стоматологиялык койка 1976-жылы 0,1 болсо, ал көрсөткүч 1980-жылы 0,3 жетип, башкача айтканда үч эсеге өстү.

1976-жылы республикада бар болгону 420 стоматолог–врачтар болсо, 1980-жылы алардын саны 600 гө таяган (594). Ошол эле учурда ар бир 10 миң адамга туура келе турган стоматологдор 1,2 ден 1,6 га көбөйдү¹⁸³. Буга чейин, т.а. 1966 – 1970 - жылдары айылдык, шаардык эмгекчилерди бекер медициналык жардам менен камсыздоочу медициналык мекемелердин маанилүү тармагы бейтапканалар көбөйгөн.

Алсак, бул убакта оорукана орундары 7980 ге кенейген, жыйынтыгында калкты медициналык жактан тейлөө 16 пайызга өскөн жана 10000 кишиге 106 врач туура келген. Ал эми 1965-жылы 89,8 врач болгон, демек эмгекчилердин врачтар менен камсыз болуусу 9% өскөн. Эгерде 1966 – 1970-жылдары эмгекчилердин саламаттыгын сактоо иши менен 28 миң врач жана медициналык кызматкерлер алектенишсе, 1971-1975 - жылы алардын саны 35 миңден ашкан. 1971 – 1975-жылдарда жаңы заманбап жабдуу жана аппаратура менен жабдылган 20 жаңы поликлиника курулуп, Кыргызстандын амбулаторно-поликлиникалык мекемелеринде жылын 200 миңден ашык адамды кабыл алууга мүмкүнчүлүк жаралды¹⁸⁴.

Терс көрүнүштөргө каршы күрөш. С.Ибраимовдун дагы бир артыкчылыгы өзү жетектеген аймактагы терс көрүнүштөргө каршы чечкиндүү

¹⁸³Ошондо эле, 92-94-беттер.

¹⁸⁴Бактыгулов Дж., Осмонов О.Дж., Самиева Ж.Д. Уровень жизни населения Кыргызстана (1961-1994 гг.) –Бишкек:1995. 64 - бет.

күрөшкөнү десек аша чапкандыкка жатпас. Жагымсыз жагдай катары азыркы убактагыдай эле кадрларды кызматка алууда тууганчылдык, жердешчилик сыяктуу терс көрүнүштөрдүн ошол кезде эле пайда болгондугу Султан Ибраимовдун төмөндөгү кесе айтылган сын - пикиринен даана көрүнүп турат: “Айрым партиялык комитеттер жана курулуш тресттеринин жетекчилери кадрларды тандоодо жана тарбиялоодо алардын иш жөндөмдүүлүктөрүнө жана билим деңгээлине көңүл бөлүшпөйт. Натыйжада жетекчи кызматкерлердин тез - тез алмашууларына аябай жол коюлат. Алсак “Ошстрой” трестинде төрт жарым жылдын ичинде начальниктер 24, башкы инженерлер 27 жолу алмаштырылган. Башка инженердик-техникалык кызматкерлерден болсо алардын жалпы санынын үчтөн бир бөлүгүнөн көбүрөөгү алмашкан”¹⁸⁵. Демек, ишке жөндөмдүүлүгү начар кадрларды тандап алган жетекчилерге алар менен иш алып баруу бир топ кыйынчылык, тоскоолдуктарды жараткандыктан кадрларды кайра-кайра алмаштырууга туура келген.

Ошондой эле Султан Ибраимов калкты тейлөө чөйрөсүндөгү кадрлардын ишине бөтөнчө көңүл буруу зарыл экендигине токтолгон. “Мына ушул тармакта эмгекчилердин муктаждыктарына жана талаптарына туура эмес мамиле кылгандыктын, мыйзамдуулукту бузгандыктын, көз боёмочулуктун, ашыкча чыгаша жана уурдап жок кылуучулардын фактылары орун алган.

Айрыкча мамлекеттик соода тармагында текшерүү жана инвентаризациялоо убагында бири-бирине жардам кылып жаап жашырып, карыздан куткаруу фактылары четтетиле элек. Мына ошондуктан ашыкча чыгашалардын жана уурдоолордун фактылары көп убакка чейин ачылбай калат”¹⁸⁶ - деп соода тармагында иштеген замандаштарынын да коррупциядан алыс эместигин баса көрсөтөт.

Андан тышкары тамак-аш өнөр жай ишканаларында дагы кадрлардын билимсиз жана тажырыйбасыз болуп жаткандыгынан улам өндүрүлгөн азык – түлүктүн сапатынын начардыгы да көйгөйлүү маселелердин бири экендигине

¹⁸⁵Ибраимов С. Кадрлар менен иштөөнү жакшыртуу- мындан аркы ийгиликтердин залогу// Ленин жолу (Ош), 1975. 4-ноябрь. 2-бет.

¹⁸⁶Ошондо эле, 2-бет.

токтолуп: “Тамак-аш өнөр жай ишканаларында кадрлар менен иш алып баруу үстүртөдөн жүргүзүлүп жатат. Көп ишканалардын жетекчилери жана инженердик курамы чыгарылган продукциянын сапатын жакшыртуу маселесине начар көңүл бурушат. Кийинки эки жыл ичинде гана жеңил өнөр жай ишканаларында чыгарылган продукциянын сапатсыз болгондугу үчүн 95 миң сом суммасында айып салынган. Бул жерде 120 миң сомдук уурдап жок кылуулардын фактысы катталган.

Ош областынын партиялык уюмдары ошондуктан өндүрүлүүчү продукциянын сапатын мындан ары жакшыртуу маселесине зор көңүл буруп жатышат. Тогузунчу беш жылдыктын мезгилинде областын өнөр жайлары керектөөчүлөрдүн талабына жооп бере турган буюмдарды көбүрөөк чыгара баштады. Ошентсе да, керектөөгө зарыл болгон бир катар буюмдардын жана товарлардын айрым түрлөрүн чыгаруу азыркы учурдун талабына жооп бербейт. Трикотаж, бут кийим, мебель, консерва, тигилүү кийим жана нан продукцияларынын сапаты жана ассортиментти боюнча адилеттүү сындар айтылууда”¹⁸⁷ - деп кемчиликтерди ачык айткан. Кадрларды тарбиялоо жана сактап калуу маселесинде, айрыкча, профессионалдык - техникалык окуу жайларынын маанилүү экендигине, орто жана жогорку окуу жайларын бүтүрүшкөн жаш куруучуларга тийиштүү көңүл буруу керек экендигине токтолгон. Бул үчүн ар бир райондун билим берүү бөлүмдөрүнүн башчыларынын иштеген иштерине көңүл буруп, кадрларды туура тарбиялоодо кесиптик окуу жайлар менен катар эле мектептин да орду чоң экендигин түшүндүрүүгө аракет кылган. Ошол себептен билим берүү мекемелеринин ишмердүүлүгүн системалуу түрдө түздөн – түз көзөмөлдөп турчу.

Ушул өңүттө өзүнүн докладында: “Оштогу советтик соода техникумунун мурдагы директору Г.Касымов узак убакыт финансалык-чарбалык тартипти бузуп келген. Окуучуларды кабыл алуунун эрежесин бузууга жол берген. Өзүнө жакпаган адамдарды куугунтукка алган. Техникумда адамды алдоо, кошоматчылык кылуу жана жагынуу абалы түзүлгөн. Айыптуулар жазаланды

¹⁸⁷Ошондо эле,2-бет.

жана кылмыш жообуна тартылды. Бирок партиянын Ош шаардык комитети мындай туура эмес абалды көпкө чейин көз жаздымында калтыргандыгы өкүнүчтүү.

Областык, райондук жана шаардык билим берүү бөлүмдөрүнүн жетекчилери мындай терс көрүнүштөргө каршы чечкиндүү күрөш жүргүзүшү, советтик педагогиканын талаптарын орундатуу жана ар бир коллективде жагымдуу абалды түзүү үчүн мугалим кадрлардын жоопкерчилик сезимин жогорулатуу боюнча ишти жакшы жолго коюулары керек»¹⁸⁸ деп кесе айткан эле. Демек, кадрлардын билим деңгээлине гана эмес алардын адеп-ахлагына дагы абдан катуу талап коюлгандыгы жана такай көңүл бурулгандыгы жогорудагы курч сөздөрүнөн даана сезилип турат.

С. Ибраимов коррупция менен күрөшүү, паракорлукту жоюу үчүн көп күч жумшап, чечкиндүү чараларды көргөндүгүнө анын бир катар жыйындарда сүйлөгөн сөздөрү адилет айтылган ачуу сындары жана замандаштарынын эскерүүлөрү далил болот. Ошондой партиялык – чарбалык жыйындардын бириндеги өз докладында: «1971-жылы ар кандай себептер менен шаарлардын 5 башкы врачы, райондордун 10 башкы врачы жана 8 санэпидстанциялардын башкы врачтары алмашылган. Жетекчи кызматкерлердин мындай көп алмашылышын нормалдуу деп эсептөөгө болбойт»¹⁸⁹ - деген оюн айтат. Арийне, жетекчи кызматкерлердин тынымсыз алмашышынын бирден-бир себеби коррупция, тактап айтканда пара берүү менен кызмат ордун сатып алуу экени шексиз. Азыркы учурда да өтө өсүп-өнүккөн мындай терс көрүнүш мындан көп жыл мурда эле тамыржая баштагандыгын С. Ибраимовдун ошол баяндамасындагы маалыматтардан байкаса болот. Андан тышкары мамлекеттин казынасына кол салуу, коомдук байлыкты уурдоо сыяктуу кылмыштарды жасаган кызматкерлер ошол кездерде элеболгондугун Султан Ибраимовдун докладындагы мындай маалыматтан кездештиребиз: «Ош, Таш-Көмүр, Сүлүктү шаардык, Алай, Араван, Өзгөн райондук ооруканаларында

¹⁸⁸Ошондо эле, 4-бет.

¹⁸⁹Ошондо эле, 4-бет.

көптөгөн ашыкча чыгымдар жана уурулук кылуу, финансылык тартипти бузуу фактылары да бизди тынчсыздандырат.

1973-жылы Сүлүктү шаардык ооруканасынын аптекасында ири суммадагы уурдап жок кылуулардын бети ачылып, айыптуулар жоопкерчиликке тартылган болучу. Бирок азыр жаңыдан иш козголуп жаткан Сүлүктү ооруканасынын башкы врачы Максимбеков айрым кызматкерлер менен бирдикте бир катар жылдар бою акча каражаттарын өз керектөөлөрүнө жумшап келишкен. Алардын өз пайдаларына сарптаган акчасы 5,5 миң сомдон ашкан. Бул каражаттар айыптуулардын эсебинен калыбына келтирилип, өздөрү жазаланды. Бирок, саламаттыкты сактоо бөлүмү медициналык мекемелерде мындай кара ниеттиктерге жана уурдап жок кылууларга жол бербеш керек эле¹⁹⁰».

Жыйынтыктап айтканда, партиялык-советтик жетекчиликтин, айрыкча С.Ибраимовдун талыбас эмгегинин, карапайым калктын кызыкчылыгы үчүн камкордугунун натыйжасында областта ири ийгиликтер жаралган. Ошол он жыл аралыгында Ош областынын калкынын социалдык абалы жакшырып, күндөлүк турмуш – тиричилигинде кескин өзгөрүүлөр байкалды. Билим берүү системасы өсүп – өнүктү, алардын саны өсүп, билим берүүнүн сапаты артты. Маданий - агартуу мекемелердин: театрлардын, китепканалардын, массалык маалымат каражаттарынын иши жакшырды. Саламаттык сактоо мекемелери көбөйдү. Албетте мындай жагымдуу жагдайлар акырындап эмгекчилерди жаңы жеңиштерге шыктандырды. Алсак, С. Ибраимов областы жетектей баштаган алгачкы 4 – 5 жылда эле (1968 - 1972) эмгектеги орчундуу жетишкендиктери үчүн Ош областынын 2 миңден ашык өндүрүштүн алдыңкылары өкмөттүк ордендер жана медалдар менен сыйланышкан. Тагыраак айтканда, алардын арасынан: “Ленин ордени” менен 73 киши, “Октябрь революциясы ордени” менен – 106, “Эмгек кызыл туу ордени” менен – 524, “Ардак Белгиси ордени” менен – 662, “Эмгектеги каармандыгы үчүн” жана “Эмгектеги артыкчылыгы

¹⁹⁰Ибраимов С. Кадрлар менен иштөөнү жакшыртуу- мындан аркы ийгиликтердин залогу//Ленин жолу (Ош), 1975. 4-нояб. 4-бет.

үчүн” медалдары менен – 756 адам сыйланган ¹⁹¹. С.Ибраимов айрыкча областын көп улуттуу калкынын, эмгекчилердин маданий деңгээлин көтөрүү, аларга ар тараптан колдоо көрсөтүү боюнча кыйла иш аткарууга үлгүрдү.

Султан Ибраимов кадр маселесин ар дайым кабыргасынан коюп тууганчылык, жердешчилик сыяктуу терс көрүнүштөргө каршы күрөшүп келген. Ал адилеттикти, мыйзамдуулукту туу туткан, кара кылды как жарган калыс жетекчи катары башкаларга үлгү болууга умтулчу.

¹⁹¹Ибраимов С. Коммунисттик эмгек үчүн күрөштү күчөтөлү. // Ленин жолу. 1972. 17-февраль. 2-бет.

4.3. Кыргыз ССР Жогорку Советине жана республиканын өкмөтүнө

жетекчилик кылышы

1978-жылы август айында Султан Ибраимов Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы болуп шайланат. Бул кызматка ал Кыргыз ССР нин тогузунчу шайланган Жогорку Советинин тогузунчу сессиясында бир добуштан шайланган. Себеби буга чейинки төрага Т. Кулатов (1908 – жылы туулган) жашы улгайып калганына байланыштуу пенсияга чыгуу тууралуу өтүнүч менен кайрылыптыр. Ал киши аталган кызматты узак убакыт, дээрлик 33 жыл (1945 - 1978) аркалаганы маалым. Республикалык деңгээлдеги мамлекеттик бийликтин эң жогорку органын жетектөө милдетин ошондо партиялык жетекчилик буга чейин ар кайсыл жооптуу кызматтарда үзүрлүү иштеп, элдин сый-урматына арзыган, абдан такшалган С. Ибраимовго жүктөөнү эп көрүптүр¹⁹².

С. Ибраимов төрага болуп шайланган соң көрсөтүлгөн ишеним үчүн алкыш айтып, бул ишенимди актоо үчүн бардык күчүн жумшай тургандыгына Кыргыз ССР ЖС депутаттарын ишендирген эле. Кызыгы, жаңы төрага жашагыдай турак үй жок болгондуктан биржылча мурдагы төрага Т.Кулатовдун дачасында жашай турмай болуптур. Бирок, жүйөлүү себептерге байланыштуу ал кызматта төрт ай гана иштеди. Ошондой болсо да, иш десе ичкен ашын жерге койгон тынчы жок жетекчи, кыска убакытта кыйла иш жасоого үлгүргөн. Ал эми 1978–жылдын аяк ченинде - декабрда Кыргыз ССР Министрлер Советинин төрагасы кызматына дайындалат.

Аны мамлекеттик бийликтин жогорку органына - эң бийик мансапка сунуш кылганда Кыргызстан КП Борбордук Комитетинин биринчи секретары Т.Усубалиев Султан Ибраимовдун Ош облусундагы аткарган иштерин, облустун ар тараптан дүркүрөп өнүгүшүнө кошкон олуттуу салымын баса белгилөө менен ага - Султан Ибраимовго төмөндөгүдөй мүнөздөмө бериптир: “Область катаал кургакчылыктарга карабастан дан эгиндеринен тышкары эт,

¹⁹² Жолдош С.И. Ибраимовду Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун Председателдигине шайлоо жөнүндө Кыргыз ССР Жогорку Советинин Токтому. // Советтик Кыргызстан. 1978. № 197. - 26 - август. 1 - бет.

сүт, жүн, пахта, жашылча, мөмө - жемиш, жүзүм сатуу боюнча да айыл чарба планын ийгиликтүү аткарган. Оунчу беш жылдыктын (1976 – 1980 – жж.) эки жылында облустун айылдык эмгекчилери мамлекетке айыл чарба продукциясынын негизги бардык түрлөрүн өндүрүү жана сатуу боюнча милдеттерди ийгиликтүү аткарышты. Облустун эмгекчилери оунчу беш жылдыктын үчүнчү жылы дагы өнөр жай, айыл чарба өндүрүшү боюнча алдыга коюлган план, милдеттерди аткаруунун үстүндө ишенимдүү иш алып барышууда. Тогузунчу жана оунчу беш жылдыктын аралыгында Ош облусу КПСС БК нын, СССРдин Министрлер Советинин, ВЦСПС жана ВЛКСМ БК нин өтмө Кызыл Туусу менен сыйлоо үчүн сунушталган. Жолдош С.Ибраимов коомдук-саясий иштерге такай активдүү катышат, СССРдин Жогорку Советинин тогузунчу чакырылышынын депутаты, Кыргызстан КПБК нин бюросунун мүчөсү, эки “Ленин ордени” жана эки “Эмгек Кызыл Туу” ордени менен сыйланган.

Жолдош С. Ибраимов он жылдан ашык ири областтык партиялык уюмду ийгиликтүү башкарып, калк арасында уюштуруучулук жана саясий иш алып барууда чоң тажрыйбага, республиканын эмгекчилеринин арасында сый урматка ээ болду. Кыргызстандын КП БК тижолдош С.Ибраимовду Кыргыз ССРнын Жогорку Кеңешинин Президиумунун төрагалыгына шайлоону депутаттарга сунуштайт жана ал бул милдеттерди аткара аларына ишенет¹⁹³”.

1970 - жылдарда Кыргызстандын экономикалык өнүгүсүнүн темпи кыйла тездеген. Бул бөтөнчө өнөр жайы менен айыл чарбасынын дүркүрөп өнүгүшүнөн даана көрүнгөн. Ушундай шартта аталган эң жогорку кызматка мурдагы төрага Т. Кулатовдой абдан такшалган партиялык ишмерди шайлаш керек эле. Ошол себептен, иш билги өтө жигердүү дасыккан жетекчи катары С. И. Ибраимов Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун Председателдигине бир добуштан шайланса керек. Кыргыз ССР Жогорку Советинин ошол тарыхий чечиминде - токтомунда мындай деп жазылган:

¹⁹³КР КСД БМА. Ф. 56. Оп. 207, д. 198. Л. 39.

“Кыргыз Советтик Социалисттик Республикасынын Жогорку Совети токтом кылат:

Жолдош Ибраимов Султан Ибраимович Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы болуп шайлансын”. (Фрунзе шаары. 25 – август 1978 – жыл.)¹⁹⁴.

1978-жылдын август айынан тартып декабрь айына чейинки иштеген кыска мөөнөттүн ичинде анын жигердүү ишмердиги ого беттер артып, Республиканын Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы кызматында ийгиликтүү иштеди. Ошол убакта калкка кылган ак кызматтарынын бири тууралуу көрүнүктүү коомдук жана саясий ишмер Ж.Аманбаев: “С.Ибраимов 1978-жылы Республиканын Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы болуп ишке киришкен кезде, мен партиянын Алай райкомунун биринчи секретарлыгына шайландым. Бир жылдан кийин Министрлер Советинин төрагалыгына көтөрүлдү. Ошол жылы Алайда жер титирөө болду. Алайлыктарга кылган жакшылыгын кылым бою айтып түгөтө албайм. Өзү чуркап жүрүп, Москвадан 50 миллион сомду (рубль-ал кезде 1 АКШ доллары 67 тыйын турчу-авт.)жер титирөөдөн жабыр тарткандарга бөлдүрдү. Андан кийин эле көп өтпөйГүлчө, Сары-Таш, Дароот-Коргон ЛЭПин курдук. Алайдын мал чарбачылыгы мына ушундан бутуна турду¹⁹⁵ - деп эскериптир.

Султан Ибраимов Кыргыз ССРинин Жогорку Советинин Президиумунун Төрагасы болуп дайындалган алгачкы күндөрдөн тартып эле Кыргызстандын социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүшүн тездетүү кам көрүп үчүн бир топ иштерди аткарган. Дал ушундай максатта ар түрдүү маанилүү мыйзамдар менен токтомдордун өз убагында жардалышын, кабыл алынышын камсыз кылган. Алардын алгачкыларынан болуп рецидивдик кылмыштуулукка каршы күрөштү күчөтүү боюнча токтомдор кабыл алынган. Анткени ал мезгилде Ысык-Көл облусунда жана Чүй облусунун Кант районунда

¹⁹⁴Жолдош С.И. Ибраимовду Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун Председателдигине шайлоо жөнүндө Кыргыз ССР Жогорку Советинин Токтому. // Советтик Кыргызстан. 1978. № 197. - 26 - август. 1 - бет.

¹⁹⁵Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов: Саясий-документалдуу, көркөм-публицистикалык топтом. - Бишкек: 1998. 57-58-беттер.

рецидивдик кылмыштуулукка каршы күрөштү уюштурууда олуттуу кемчиликтер кетирилгендиктен кайталанып жасалган кылмыштуулуктун деңгээли жогору бойдон кала бергени белгилүү. Ага чейин, бир топ жылдар бою мындай кылмыштуулукка каршы күрөш жүргүзүү маселелери эл депутаттарынын жергиликтүү Советтеринин аткаруу комитеттеринин жыйындарында талкууланбаптыр. Аткаруу комитеттеринин алдындагы байкоо комиссияларынын иши начар уюштурулгандыктан аталган маселе анчейин маани берилбей кала берген экен. Алар жергиликтүү бийлик органы катары өздөрүнө жүктөлгөн функцияларды талапка ылайык так аткарбаган түзөтүү мекемелеринин ишине көзөмөлдүккылышкан эмес. Мурда соттолгон адамдардын күндөлүк турмуш-тиричиликтеги, өндүрүштөгү жүрүм-турумуна коомдук байкоо жүргүзүүнү начар уюштургандыктан түзөтүү-эмгек мекемелери соттолгондорду тарбиялоодо олуттуу кемчиликтерди кетиришкен. Ал тургай оор кылмыш жасаган үчүн бир нече жолу соттолгон, ошого карабастан оңолуу жолуна түшпөгөндөргө дагы административдик байкоолор жүргүзүлгөн эмес. Ошондой кемчиликтерди жоюу максатында, 1978-жылы 25-сентябрда Кыргыз ССР нин ЖС Президиуму төмөндөгүдөй токтом кабыл алган: «Эл депутаттарынын Ысык – Көл областтык, Кант райондук Советтеринин аткаруу комитеттери бир айлык мөөнөттүн ичинде рецидивдик кылмыштуулукка каршы күрөштү күчөтүү боюнча иш чараларды иштеп чыгышсын жана жүзөгө ашырышсын. Мамлекеттик бардык органдардын жана коомдук уюмдардын ишин активдештиришсин жана алардын күч аракетин кылмыштардын кайталанып жасалышына көмөк болуучу себептер менен шарттарды жоюу боюнча чараларды ишке ашырууга багытташсын. Байкоо комиссияларынын ишине жетекчиликти жана көзөмөлдүктү жакшыртып, алар байкоо комиссиялары жөнүндөгү жобо тарабынан каралган бардык функцияларды аткарышына жетишишсин. Укук тартибин чыңдоо жана кылмыштуулукка, аракеттикке, жатып ичерликке, селсаяктыкка каршы күрөштү күчөтүү боюнча өздөрүнө баш ийген ички иштер органдарына талапты күчөтүшсүн. Түзөтүү мекемелеринде тарбиялык ишти олуттуу түрдө

жакшыртып, жаза өтөп жаткан адамдардын ар бирин өз алдынча кайра тарбиялоого көңүл бурулсун. Соттолгондорду шарттуу бошотууга же жазаны жеңилерээк жаза менен алмаштырууга сунуш кылуу учурунда мыйзам катуу жетекчиликке алынсын. Эркинен ажыратуу жайларынан бошотулган адамдарга милиция органдарынын административдик надзору жакшыртылсын. Кыргыз ССРинин Юстиция министрлиги, Кыргыз ССРинин Жогорку Соту шарттуу бошотуу жөнүндөгү материалдарды карап чыгууга, кылмыштардын кайталанып жасалышына көмөк болуучу себептер менен шарттарды табууга жана аларды жоюуга карата чараларды көрүү боюнча соттордун ишине контролдукту күчөтүшсүн. Кыргыз ССРинин Прокурору, Кыргыз ССРинин Юстиция министрлиги, Кыргыз ССРинин Ички иштер министрлиги жана Кыргыз ССРинин Жогорку Соту республикада рецидивдик кылмыштуулуктун абалын системалуу түрдө анализдеп турушсун жана анын алдын алууну, жоюуну камсыз кылуучу иштиктүү чараларды көрүшсүн”¹⁹⁶.

Негизинен өндүрүштүк тапшырмалар ийгиликтүү орундатылганы менен Айылдык Советтер, анын аткаруу комитеттери, туруктуу комиссиялары өз аймагында жайгашкан уюмдар менен мекемелердин ишине дале болсо жетиштүү түрдө көңүл бурбай жатышкандыгы, чарбалардын экономикалык көрсөткүчтөрүнө анализ жасашпагандыгы, колдо болгон резервдерди издеп табышпагандыгы жана өндүрүштүн ар бир участкасында иштин натыйжалуулугун жана сапатын жогорулатууга карата чечкиндүү чараларды көрбөгөндүгү дагы актуалдуу маселелерден болгон. Ал эле эмес, ошол жылдары калкты тиричилик жактан тейлөө начар уюштурулган. Мисалы көпчүлүк турмуш - тиричилик үйлөрүндө бут кийим жана кийим тигүү, фотография үчүн зарыл материалдар жетишсиз болгон.

Ошондой эле райондун борборлорундагы турмуш-тиричилик үйлөрүнүн (дом быта) мастерлери айыл - кыштактарга, алыскы жайлоолор менен кыштоолордогу малчыларга барып тейлөө иштерин жүргүзбөгөндүгү актуалдуу маселелерден болгон. Айылдык, атүгүл шаардык калкты маданий жактан

¹⁹⁶КР БМА. Ф.1445. Оп.17, д. 975. Л. 168-169.

тейлөө маселелери жаңы талаптарга ылайык толук чечилген эмес. Алсак, айылдардагы клубдар менен китепканалар калк арасында маданий жана саясий-массалык иштерди жүргүзүүнүн чыныгы борбору боло алган эмес. Клубдарда кинофильмдерди көрсөтүүдөн тышкары чыгармачыл ийримдер туруктуу иш жүргүзбөй калган. Лекциялар, эс алуу кечелери уюштурулбай, музыкалык аспаптар жетишпейт деген шылтоолор көп болгон. Республиканын башка региондорундагыдай эле алыскы Чаткал районунда дагы бул сыяктуу маселелер С.Ибраимов төрагалык кылган учурда Кыргыз ССРинин Президиумунда талкууланып, төмөндөгүдөй токтом кабыл алынган: «Эл депутаттарынын Чаткал айылдык Советинин аткаруу комитетинин көңүлү (Жолдош Б. Ашыркулова) маданий - массалык ишти уюштуруу стили менен методдорун өркүндөтүүдө, коомчулук, эмгекчилердин өз демилгелүү уюмдары менен байланышты кеңейтүүдө, айыл чарба өндүрүшүн өнүктүрүүнүн милдеттерин чечүүдө, Советтин аймагында жайгашкан чарбалардын экономикасын чыңдоодо, калкты маданий – тиричилик жактан тейлөөнү жакшыртууда, советтик граждандарды тарбиялоодо орун алган олуттуу кемчиликтерге бурулсун»¹⁹⁷.

Ошондой эле С.Ибраимов республикадагы эң жогорку мамлекеттик бийлик органдарынын төрагасы сыпатында калк туруктуу жашаган көпчүлүк айыл-кыштактарда клубдардын жана китепканалардын, мектептердин, балдардын мектепке чейинки мекемелеринин, соода - сатык жана турмуш - тиричилик жактан тейлөө ишканаларынын имараттарынын, ошондой эле турак үйлөрдүн бир кыйла бөлүгү өтө начар абалда экендиги, алардын көптөн бери оңдолбогондугу, кыш мезгилинде жылытылбагандыгы, санитардык жактан өз убагында тазаланбагандыгы тууралуу маселелерди көтөрүлүп, андай көйгөйлөрдү тез арада чечүүнү тиешелүү жетекчилерден катуу талап кылып турчу. Асыресе, унаа (автомобиль) даңгыр кара жолдордун боюнда жайгашкан коомдук көп имараттардын жасалгаларынын жана турак-үйлөрдүн көркүнүн

¹⁹⁷КР БМА. Ф. 1445. Оп. 17, д. 975. Л. 189.

начардыгы, алардын айланасында куурай, отоо чөптөр өсүп, таштандылардын жана башка булганыч нерселердин көптүгү сыяктуу көңүлдү иренжитер көрүнүштөрдү жоюу маселелери да Жогорку Кеңештин Президиумунда бир нече ирет каралыптыр.

Өзгөчө республиканын борбору Фрунзе шаарынын кооздугун, шаарлар менен райондордогу калкты турмуш - тиричилик жана маданий жактан тейлөөнү жакшыртуу үчүн төмөндөгүдөй токтом кабыл алынган: «Эл депутаттарынын Фрунзе шаардык, Аламүдүн, Кант, Ысык – Ата, Чүй, Кемин райондук, Токмок шаардык Советтери, алардын аткаруу комитеттери белгиленген кемчиликтерди жоюуга, калкты маданий – тиричилик жактан тейлөөнү, шаарлардын, райондук борбордун жана -башка калк жашаган пунктардын көрктөндүрүлүшүн, санитардык абалын мындан ары да жакшыртууга багытталган кошумча иш чараларды иштеп чыгууга жана иш жүзүнө ашырууга милдеттендирилсин, шаарларды, райондук борборлорду, башка калк жашаган пункттарды, көчөлөрдү, аянттарды, парктарды, скверлерди жана эмгекчилер массалык түрдө эс алуучу башка зоналарды көрктөндүрүү жагынан иш чараларды жүзөгө ашыруу боюнча иш күчөтүлсүн»¹⁹⁸.

1978-жылдын июль айында КПСС Борбордук Комитетинин Пленумунда ишканаларда, уюмдарда, мекемелерде, колхоздордо жана совхоздордо отунду жана электр энергиясын үнөмдөө маселеси талкууланып, тиешелүү чечим чыгарылган. Ага ылайык, бөлөк союздук республикалардай эле Кыргызстанда дагы энергия ресурстарын үнөмдүү пайдалануу, отунду, бууну, электр энергиясын корумжусуз пайдалануунун жана өндүрүштүк кубаттуулуктарды алда канча толук колдонуунун натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча бир катар иштер жүргүзүлгөн. Аларды уюштурууга, алардын аткарылышын көзөмөлдөөгө Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы С.Ибраимов жигердүү катышканы шексиз. Бирок буга чейинки кетилиген кемчилдиктерди тез арада жоюш кыйын эле.

¹⁹⁸КР БМА. Ф. 1445. Оп. 17, д. 975. Л. 145.

Маселен, кээ бир ишканаларда, уюмдарда жана мекемелерде, колхоздор менен совхоздордо өндүрүлгөн продукциянын көлөмүнө жараша электр энергиясынын чыгымдалышы талаптагыдай эсепке алынган эмес жана алдын ала пландаштырылбаган. Айрым өнөр жай ишканаларыменен чарбаларда электр кыймылдаткычтарынын жана башка жабдуулардын абалы техникалык талаптарга жооп бербеген. Мисалы, “Ставропольский” совхозунда электр жабдуулары жана ишке киргизүүчү аппараттар өтө начар абалда калган. Өндүрүш имараттарында эреже катарыкүндүз электр жарыкгы өчүрүлбөй, коромжу болчу. Электр кыймылдаткычтарын ремонттоо жана техникалык жактан тейлөө өз убагында жүргүзүлбөй, электр чубалгылары менен электр аппаратураларын жана жер алды аркылуу кабелдик туташтыруу системаларын лабораториялык сыноодон өткөрүү создуктурулган. Отунду ашыкчачыгымдоого тыюу салынбагандыктан, энергия ресурстары өтө көп коромжуга учурапкөпчүлүк учурда ал өндүрүмсүз пайдаланышып жаткан. Мындай жоопкерсиздикти жоюу үчүн төмөндөгүдөй буйруктар чыгарылыптыр: “Аткаруу комитеттери төмөндөгүлөргө милдеттендирилсин:

- Отунду транспортировкалоо жана сактоо учурунда, электр жана жылуулук энергиясын керектөө учурунда коромжулуктарды болтурбоо боюнча ишканалардын, уюмдардын, мекемелердин, колхоздордун жана совхоздордун ишин алдын ала көзөмөлдөөнү күчөтүүгө;
- Өндүрүштүк жана турмуш - тиричилик керектөө чөйрөсүндө отунменен электр энергиясын рационалдуу жана үнөмдүү пайдалануу үчүн бардык чараларды көрүүгө;
- Энергия ресурстарын кайрадан колдонууга жана жылуулуккалдыктарыннатыйжалуу пайдаланууга такай жетишип турууга;
- Эмгек коллективдеринде, калктын бардык катмарларынынарасында жана элчарбасынын бардык тармактарында отун, электр энергия ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу үчүн күрөштүн массалуу болушуна жетишүүгө;

Үнөмдүүлүк жана сарамжалдуулук режиминин катуу сакталышы үчүн социалисттик мелдеш кеңири жайылтылсын. Ар бир коллективдин жана

эмгекчинин милдеттенмелеринде отунду жана элект энергиясын конкреттүү үнөмдөөнүн чен өлчөмү чагылдырылышы кажет. Мекемелердин жетекчилери пайдаланылбай жаткан резервдерди жана мүмкүнчүлүктөрдү издеп табууга эмгекчилерди такай мобилизациялашы керек.

Республиканын эл депутаттарынын жергиликтүү Советтериотунду жана электр энергиясын үнөмдөө боюнча ишти мындан ары да жакшыртуу боюнча конкреттүү иш чараларды иштеп чыгышсын. Отунду жана электр энергиясын үнөмдөөнү күчөтүү боюнча иштин абалына байланыштуу маселелерди Советтердин сессияларында, аткаруу комитеттеринин кеңешмелеринде, туруктуу комиссияларда мезгил – мезгили менен карап турушсун, бул ишке элдик контролерлорду, коомдук өз демилгелүү уюмдарды, бүткүл калкты кеңири тартышсын”¹⁹⁹.

1978 – жылы 25-августта Султан Ибраимов Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы болуп шайлангандан төрт ай өткөн соң Кыргызстандын өкмөт башчысы кызматына көтөрүлөт. Тагыраак айтканда ал 1978-жылы 22 - декабрда Кыргыз ССР Жогорку Советинин токтому менен Республиканын Министрлер Советинин төрагасы кызматына дайындалган²⁰⁰.

Ал жылдары республика ар тараптан өнүгүп, оор жана жеңил өнөр жайы, энергетика, курулуш, машина куруу сыяктуу тармактарда ири ийгиликтер жаралган. Ошого карабастан экономикалык өнүгүүнү андан ары тездетүү, элдин социалдык абалын жакшыртуу, маданий деңгээлин көтөрүү өңүтүндө көптөгөн милдеттер турган. Андай оор милдеттерди абдан жигердү, чечкиндүү эрки бекем, күч – кубаты ашып – ташыган жашыраак жетекчи гана кечендетпей ыкчам чече алмак. С. Ибраимов дал ошондой чапчаң жетекчи экенин небак далилдеген эле. Буга чейин аталган кызматта жашы 60 ка таяган дагы бир чыгаан инсан А. С. Сүйүнбаев аркалап (1968 - 1978) келгени маалым. Кызыгы, ал дагы Ош областын он жылдан ашуун жетектептир (1958 - 1968). Көп өтпөй кийинки 1979 - жылы 10 – январда Кыргыз ССР Жогорку Советинин кезексиз

¹⁹⁹КР БМА. Ф. 1445. Оп. 17, д. 982. Л. 103.

²⁰⁰КР КСД БМА. Ф. 56. Оп. 207, д. 198. Л. 51.

он биринчи сессиясында республиканын Министрлер Совети жөнүндө законунун долбоору каралат. Долбоорду иштеп чыгууга С. Ибраимов түздөн – түз көзөмөлдүк кылганы шексиз. Сессияда долбоор тууралуу докладды ал өзү жасаган²⁰¹.

Өкмөт башчы өзү жасаган ошол докладда айтылгандай, “Долбоордо республиканын өкмөтү Кыргыз ССР инин карамагына тиешелүү мамлекеттик башкаруу маселелеринин бардыгын чечүүгө укуктуу экендиги каралган... Республиканын өкмөтүнүн ишинин негизги принциптеринде анын терең демократиялык мазмуну айкын көрүнөт. Бул принциптер демократиялык централизм, социалисттик закондуулук, айкындуулук, коомдук пикирди эсепке алуу болуп саналат. Башкаруунун тийиштүү маселелерин чечүүдө өкмөт мамлекеттик органдардын жана коомдук уюмдардын, эмгек коллективдеринин жана граждандардын сунуштарын пайдаланат” – деп баса белгилептир, С. Ибраимов өз баяндамасында²⁰².

Чындыгында ал санап өткөн принциптер анын жүрөгүнө жакын түшүнүктөр эле. Табиятынан тубаса демократ, мыйзамдуулукту, ачык – айкындыкты, адилеттикти туу туткан С. Ибраимов өкмөт башчы катары кийинки эки жылдык ишмердигинде баштагы басыгынан жазбай башкаларга үлгү болду. Бекеринен шайлоочулар аны ошол 1979 – жылы удаа – удаа Талас шайлоо округу (№ 131) боюнча Кыргыз ССР Жогорку Советине, 1980 – жылы № 331 Кант шайлоо округунан СССР Жогорку Советинин Улуттар Советине депутаттыкка шайлабаса керек²⁰³.

Айтмакчы, Кыргыз ССР Жогорку Советинин 1980 – жылы 27 – мартта болуп өткөн жыйынында партиянын саясатын, анын съездеринин жана пленумдарынын чечимдерин турмушка ашыруу боюнча Кыргыз ССР инин С. Ибраимов башында турган өкмөтүнүн иши жактырылган. Андан соң

²⁰¹ Ибраимов С. Кыргыз ССР министрлер совети жөнүндө Кыргыз ССРинин законунун долбоору тууралуу / Кыргыз ССР Министрлер Председатели депутат С.И. Ибраимовдун доклады // Советтик Кыргызстан. – 1979. – № 9. 11-январь. 2-3-бб.

²⁰² Ошондо эле, 2-бет.

²⁰³ Ибраимов С. Кыргыз ССР Жогорку советинин депутаттыгына кандидат // Советтик Кыргызстан. 1979. № 36. 11-февраль. 1-бет.; 1980. № 25. 30-январь. 1-бет.

депутаттар Кыргыз ССР Жогорку Советинин карыялар кеңеши менен партиялык тобунун сунушу боюнча С.И. Ибраимовду кайрадан Кыргыз ССР инин Министрлер Советинин төрагасы кызматына дайындоо тууралуу токтомду бир добуштан кабыл алышыптыр.

Ошондо эл өкүлдөрүнө зор урмат жана ишеним көрсөткөндүгү үчүн С. Ибраимов чын ыкластуу ыраазылыгын билдирип, Министрлер Советинин иши мурдагыдай эле Советтик Кыргызстандын экономикасын жана маданиятын өнүктүрүү боюнча милдеттерди чечүүгө, эл чарбасынын материалдык – техникалык базасын бекемдөөгө, башкаруу аппаратын мындан ары өркүндөтүүгө, эмгекчилердин жыргалчылыгын жогорулатууга багыттала тургандыгына Кыргыз ССР нин мамлекеттик бийлигинин жогорку органын ишендирген²⁰⁴. Андагы ак дилден айткан убадаларын абийирдүүлүк менен аткарганына анын Ата Журтка кылган ак кызматы күбө.

С.И. Ибраимов СССР Жогорку Советинин кезектеги сессияларында Улуттар Советинин депутаты, Кыргыз ССР нин өкмөт башчысы катары сүйлөгөн сөздөрүндө республиканын улуттук кызыкчылыктарын коргоодон эч качан айбыкпай, ага ылайык талылуу маселелерди көтөрчү, союздук борбордун эркине байланыштуу көптөгөн көйгөйлөрдү кечендетпей чечүүгө тиешелүү органдарды көндүрчү. Атүгүл, жалпы союздук мамлекеттик бийликтин жогорку органдарынын кээ бир кежир, кекчил жетекчилеринен жалтанбай, кемчиликтерин бетке айткан²⁰⁵. “Кепти кезеги келгенде айтпаса, кептин атасы өлөт” деген элдик накыл сөздү эсине бек сактаган көкжал инсан Москвада өткөн чоң чогулуштарда совет коомунда күндөн күнгө күч алып бара жаткан кылмыштуулук, алдым – жуттумдук, казынанын байлыгын уурдоо, паракорчулук, кайдыгерлик ж.б. зыяндуу көрүнүштөр жөнүндө кеп козгоп, аларга каршы күрөштү күчөтүүнү, системалуу иш жүргүзүүнү тиешелүү министрликтер менен укук коргоочу органдардын жетекчилеринен талап кылган.

²⁰⁴Кыргыз ССР Жогорку Советинин сессиясы // Советтик Кыргызстан”. 1980. № 75. 28-март. 3-бет.

²⁰⁵Депутат С. Ибраимовдун сөзү / Кант шайлоо округу, Кыргыз ССРи // Советтик Кыргызстан 1980. № 247. 25-ноябрь. 3-бет.

Албетте, анын ар дайым иштин ток этээр жерин, кашкайган чындыкты таамай айткан ачуу сындары аларды безге сайгандай чычалаткан жана кыжаалат кылып, кыжырын кайнаткан. Алардын айрымдары жалпы союздук жыйындарда ачык айтылган мындай сындарды туура кабыл алуунун ордуна, С. Ибраимовго каршы кастарын тигип, караниеттик кылууга кам көрүүдөн кайра тартышкан эмес. Саягы, союздук деңгээлдеги ошондой кекчил өзүмчүл министрлер Кыргызстандагы өздөрүнө баш ийген атка минерлерге таянып, арамза ойлорун ишке ашырууга ашыгышкан...

С.Ибраимов өзүнө өтө жооптуу милдет жүктөлгөнүн сезе билгендиктен экономиканын маанилүү тармактарына тиешелүү орчундуу маселелерди чечүүгө белсинип киришет. Алсак, анын демилгеси боюнча “1978 – 1980-жылдарда машина жасоо тармагын мындан ары өнүктүрүү жөнүндө” токтом кабыл алынган²⁰⁶.

Токтомдо тогузунчу беш жылдыктын ичинде машина жасоо тармагынын продукциясын жасап чыгаруунун өскөндүгү, машина жасоочу жаңы ишканалардын пайдаланууга берилгендиги, машина жасоочу ишканалардын кеңейгендиги жана кайрадан реконструкциялангандыгы, машиналардын, жабдуулардын, приборлордун прогрессивдүү түрлөрүн түзүү жана өздөштүрүү темпинин ылдамдагандыгы белгиленген. Ал токтомдо 1978 – 1980-жылдарда беш жылдык планда белгиленгентапшырмаларга кошумча иретинде машина техникасынын жаңы түрлөрүн иштеп чыгуу жана жасап чыгарууну уюштуруу, машина жасоонун товардык продукциясынын өндүрүшүнүн жалпы көлөмүндө жогорку категориядагы сапаттуу продукциянын салыштырма салмагын жогорулатуу, машиналардын, жабдуулардын жана приборлордун негизги түрлөрүнүн капиталдык ремонтко чейин кызмат кылуу мөөнөттөрүн узартуубоюнча чараларды ишке ашыруу, илим – изилдөө, долбоорлоо –

²⁰⁶ КПСС Борбордук Комитетинде жана СССР Министрлер Советинги “1978 -1980-жылдарда машина жасоо тармагынын мындан ары өнүктүрүү жөнүндө” токтом. // Советтик Кыргызстан. 1978. № 179. 5 - август. 1-бет.

конструктордук жана технология уюмдарынын тажрыйба – эксперименттик базаларын бекемдөө жана кеңейтүү маселелери каралган.

1970-жылдардын аягынан тартып Совет мамлекетинде экономикалык жана социалдык өнүгүүнүн темпинин жайлай баштаганына карабастан, республиканын эл чарба комплекси алга карай кыйла кадам жасаган. Алсак, 1965 – 1985-жылдары Кыргызстанда 150дөн ашык ири өнөр жай ишканалары ишке киргизилген. Ошол жылдары Кыргызстандын улуттук кирешеси 2,7 эсе, өнөр жай продукциясы 4,4 эсеге өскөн. Мунун ичинен машина куруу жана металл иштетүү 8 эсеге, ал эми электр энергиясын өндүрүү 5 эсеге жогорулаган. Бул мезгилде республиканын коомдук дүң продукциянын 60 проценти, улуттук кирешелеринин жарымынан көбү өнөр жайга туура келген²⁰⁷.

Кыргыз ССРинин эл чарба комплексинин жалпы багытын өнөр жайдын энергетика, түстүү металлургия, машина куруу, электрондук, электр - техникалык, прибор куруу, курулуш индустриясы тармактары аныктап калган. Женил өнөр жайы, тамак-аш, эт-сүт ишканалары реконструкцияланган же жаңы курулган.

Бул жылдары жалпы Советтер Союзундагы административдик - буйрукчул бийлик экономиканы интенсивдүү жол менен өстүрүүгө анча көңүл бурган эмес. Экономика мурдагыдай эле экстенсивдүү мүнөздө өнүккөн. Натыйжада өндүрүштүн өсүшү көбүнчө жаны объектилерди: заводдор менен фабрикаларды куруп, убагында ишке киргизүүнүн натыйжасында камсыз болгон. Ошондой болсо да Республикада С.Ибраимов сыяктуу иш билги мамлекеттик ишмерлердин ийкемдүү аракеттеринин аркасында айрым алга жылуулар, айыл чарбасы менен өнөр жайында өнүгүү болбой койгон эмес.

С. Ибраимов Кыргыз ССР Жогорку Советинин кезексиз он биринчи сессиясындагы баяндамасында (1979) баса белгилегендей Республиканын улуттук кирешеси X беш жылдыктын үч жылынын ичинде 12 % көбөйгөн (1976

²⁰⁷ Осмонов Ө. Ж., Асанканов А.А. Кыргызстан тарыхы (Эң байыркы доордон азыркы мезгилге чейин): Жогорку окуу жайлары үчүн окуу китеби. 1-бас. –Б.: Эркин-Тоо, 2001. 356-бет.

- 1978). Өнөр жай ишканалары IXбеш жылдыктын ушул эле мезгилиндегиге караганда 3 миллиард сомдук (рубль) продукцияны көп чыгарыптыр. Анын ичинде эл керектөөчү товарларды өндүрүү 1 миллиард сомго (рублга) жакын өскөн. 1978 – жылы эле пландан тышкары 42,4 миллион сомдук продукция өндүрүлгөн экен. 1977 – жылга салыштырганда өндүрүштүн көлөмү 6,7 % га өсүптүр. Оунчу беш жылдыктын (1976 - 1980) алгачкы үч жылында Кыргызстан эл чарбасынын бардык тармактарын өнүктүрүүгө 2,7 миллиард сомдон (рубль) ашуун (ал кезде АКШ нын 1 доллары советтик 67 тыйынга бааланчу) каражат жумшалган жана 2,6 миллиард сом өлчөмүндө негизги фондулар ишке киргизилген эле²⁰⁸.

С. Ибраимов башында турган Өкмөт 1979 – жылга өнөр жайды, айыл чарбасын өнүктүрүүнүн курулуш иштеринин зор программасын иштеп чыгып, аны ийгиликтүү ишке ашырууга белсенип киришкен. Ошондой эле социалдык жана маданий өнүгүү өңүтүндө да көптөгөн иш чаралар белгиленген. Алсак, Өкмөт элдин жыргалчылыгын камсыз кылуу, эмгекчилердин эмгегине акы төлөөнүн жана алардын накта кирешелеринин деңгээлин жогорулатуу, элге билим берүү берүү менен саламаттык сактоону өнүктүрүү боюнча чечкиндүү чараларды көрөт.

Ал эми СССР Жогорку Советинин сессиясында (1980 - ж. ноябрь) сүйлөгөн сөзүндөгү конкреттүү маалыматтарга таянсак, 1980 – жылы өнөр жай продукциясын өндүрүү боюнча тогуз айдын планы ийгиликтүү аткарылыптыр. Электр энергиясын, цемент, приборлор менен эсептөөчү техникалык каражаттарды, маданий жана турмуш – тиричилик буюмдарын чыгаруу пландары бир кыйла ашык аткарылган. Ошол жылы айыл чарбасында да: дыйканчылык менен мал багууда ири ийгиликтер жаралат. Аба ырайынын оор шарттарына карабастан дан эгиндеринин, пахтанын, жашылча – жемиштин, жүзүмдүн ж.б. маданий өсүмдүктөрдүн аянттарынан мол түшүм алынат.

²⁰⁸Кыргыз ССР Министрлер Совети жөнүндө, Кыргыз ССРинин законунун долбоору тууралуу// Советтик Кыргызстан. 1979.№9. 11-январь. 2-бет.

Малчылар да эң сонун эмгектик жеңишке жетишип, 1980 – жылы 100 тубар койдон орточо 98 ден козу же 4 млндон ашуун төл алынды, 42,6 миң тонна уюң жүн кыркылды. Республиканын жайыттарында багылган койдун саны 14 млн.дон ашкан²⁰⁹. Анын көпчүлүк бөлүгү аргындаштырылган асыл тукум, апакай жибек сымал уяң жүндүү меринос койлору эле. Төрт түлүк малдын санынын кескинкөбөйүүсүнүн натыйжасында жайыттар тарып, такырланып бара жаткандыктан С. Ибраимов СССР Министрлер Советинен Кыргызстанда кой чарбасын мындан ары өнүктүрүү маселесин атайын карап чыгып, тиешелүү чара көрүүнү өтүнөт.

Кайрадан өнөр жай өндүрүшүнө кайрылсак, Токмокто жүндү алгач иштетүүчү жана ийрүүчү фабрикасы, Кыргыз камволдук-нооту комбинаты, Фрунзедеги трикотаж бирикмеси, Кара – Балтада килем комбинаты курулган. Ушул сыяктуу иш чаралардын натыйжасында республикада жүндөн ар түркүн даяр продукция чыгаруу иши жолго коюлган. Ошондой болсо дагы ал жылдардагы кээ бир начар көрсөткүчтөр өнөр жайынын ишинде али да олуттуу кемчиликтер, пайдаланылбаган мүмкүнчүлүктөр жана резервдер бар экендигин көрсөткөн. Айрым ишканаларда пландар талапка ылайык толук аткарылган эмес. С. Ибраимов Өкмөт башчы болсо да андай мүчүлүштүктөрдү эч качан жаап жашырган эмес. Бул тууралуу С.Ибраимов кезектеги жыйында сүйлөгөн сөзүндө: “12 ишкана же алардын жалпы санынын 3,8 проценти продукция сатып өткөрүү планын аткара албай калды. Алардын арасында Оштогу текстиль комбинаты, Рыбачьедеги дан эгин продуктылары комбинаты, Оштогу мебель фабрикасы, «Көк-Жаңгак» шахтасы жана башкалар бар»²¹⁰ - деп өтө өкүнгөнүн билдириптир. Бирок, кемчиликтерге караганда экономикалык жактан жетишкендиктер арбыныраак болгону айныксыз чындык.

²⁰⁹СССР Жогорку Советинин сессиясы депутат С. Ибраимовдун сөзү. / Кант шайлоо округу, Кыргыз ССРи // Советтик Кыргызстан. -1980. 25 – октябрь № 247. -3-б.

²¹⁰Кыргыз ССР Министрлер Совети жөнүндө, Кыргыз ССРинин законунун долбоору тууралуу// Советтик Кыргызстан. 1979.№9. 11-январь. 2-бет.

Өнүгүү өнүтүндөгү өзгөрүш пахта иштетүү комплексине да тиешелүү болгон. Анткени пахтадан даяр продукция чыгарыш үчүн Ошто пахта иштетүүчү бирикме ишке киришкен, Фрунзедеги пахтадан жип ийрүүчү фабрикасы ж. б. ишканалар кенейтилген.

Ошол мезгилде өнөр жай ишканалары, өзгөчө айыл чарба продукцияларын иштетүүчү ишканалар чакан жана орточо шаарларда курула баштаган. Натыйжада калктын муктаждыктарын толугураак камсыз кылуу, жергиликтүү продукцияларды, эмгек ресурстарын пайдалануу үчүн ыңгайлуу шарттар түзүлгөн²¹¹. Себеби, ал жылдары импорттук товарлар бардыгына жеткен эмес. Чет өлкөдөн алынган көпчүлүк товарлар, айрым жарашыктуу кийимдер таңсык товарлардын катарына кирчү. Жакшынакай кооз эмеректерди, ар кандай буюмдарды мамлекеттик дүкөндөрдөн илик – жарма тааныштык боюнча гана ала алышкан. Асыресе, айрым кызыл кулак адамдар эбин таап алган таңсык товарларын базарга алып чыгып, эки – үч эсе кымбат баада сатышчу. Чет өлкөдөн алып келген көрктүү кооз кийимдерди аз сандагы гана адамдар кийген. Калктын көпчүлүгү ата мекендик ишканаларда тигилген сапаты начарыраак жупуну кийимдерди кийүүгө мажбур болушчу. Ал эми айыл – кыштактардын карапайым калкы кээде кебез ичтелген шырыма шым, купайкелерге жана советтик эби сыны жок одоно ултарылган кирза өтүктөргө жеткенине ыраазы болушчу.

Дагы белгилей кетүүчү маселе, азыркы учурда да чек ара көйгөйү чечилбей келет. Таластагы Маймак темир жол станциясы республикабызга белгилүү. Талас областына темир жол менен келген товарлардын баары ушул станция аркылуу ташылган. Ошондуктан Жамбул шаарына “Кыргыз керек жарак союзунун” ири базасы жайгашкан. Жамбулдагы областтык бийликтегилер, укук коргоо жана элдик контролдоо органдары ошол базага көз артып, кожоюндук кылышкан. Союз маалында көп товарлар “дефитцит” болгон. Ошол таңсык товарлардын жамбулдук туугандардан артканы гана Таласка жөнөтүлүп турган. Эгерде жамбулдуктар айткан товарларды бербесе

²¹¹Осмонов Ө. Ж., Асанканов А.А. Аталган китеби, 356 – бет.

биринчи кезекте свет өчүрүлүп, суу берилбейт. Текшерүү артынан текшерүү күчөтүлгөн. Кыргызстандын күйүүчү жана майлоочу майлары Жамбулдун мунай базасына келсе, аны чоңдору өз билгендерин жасашкан²¹². Мына ушул сыяктуу көнүмүш көрүнүштөр Кыргыз ССР Министрлер Советинин төрагасына жетет. Бул маселе менен жеринде таанышуу үчүн С. Ибраимов Маймак станциясына келет. Иштин жөн – жайы менен таанышып, Казакстандын өкмөтүнө байланышка чыккан. Бул маселени чукул арада калыс чечип, тийиштүү өкмөттүк деңгээлде чара көрөөрүн Казакстандын өкмөт башчысы билдирген.

Анан калса айыл-чарба маселелери дагы жетиштүү деңгээлде чечилбей бир топ жаңы көйгөйлөрдү жаратып турган. Жетиштүү тоют базасын түзбөй туруп, мал чарбасынын өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууга жетишүү эч мүмкүн эмес эле. Ал эми тоют базасынын негизин кесек, чыктуу жана концентрат тоюттары түзгөндүктөн, тоюттун андай түрлөрүн даярдоону жакшыртуу маанилүү маселелерден болгон. Кээ бир райондордо дан эгиндеринин ж.б. маданий өсүмдүктөрдүн түшүмдүүлүгүнүн көрсөткүчү төмөн болгон.

С. Ибраимов Кыргыз ССР Министрлер Советинин төрагасы катары республиканын калкынын муктаждыктарынан, мүдөө – тилектеринен такай кабардар болууга, алардын суроо, талаптарын мүмкүнчүлүккө жараша эртерээк чечкенге умтулчу. Кыргызстандын чар тарабындагы чарбаларды, ишканалар менен мекемелерди кыдырып, эмгекчилердин сунуштарын эске алуу менен тез арада аткара турган маселелерди аныктап тактачу.

Айрыкча ал, СССР Жогорку Советинин жана Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаттарына шайлоочулар берген сунуш – талаптарды артка тартпай так аткарууну тиешелүү бийлик органдарынан, министрликтерден катуу талап кылган. Андыктан шайлоочулардын андай наказдарын бир четинен ирээттүү түрдө ишке ашыруу боюнча уюштуруу иштери үзгүлтүксүз жүргүзүлүп турган. Маселен, 1979 – жылы СССР Жогорку Советине шайлоо боюнча компаниянын учурунда Кыргызстандан шайланган депутаттарга 807

²¹²Калилов К. Өчпөс ысым. –Б.: “Бийиктик”, 2007. 145-146 - бб.

сунуш – талап берилсе, алардын ичинен экономикалык, техникалык жана финансылык мүмкүнчүлүктөргө жараша республиканын өкмөтү 482 син аткарууга кабыл алган. Алардын жалпы наркы 250 млн. сомго жакын өндүрүштүк, социалдык – маданий жана турмуш – тиричилик ишканаларды куруу боюнча сунуштар камтылыптыр. Шайлоодон кийинки мезгилде же 1980 – жылдын ноябрь айынын орто ченине карата (болгону бир жылдан бираз ашыгыраак убакыттын аралыгында) 77 сунуш – талап аткарылып, 128 сунушту аткаруу аяктаганы калыптыр.

Алсак, “Манас” аэропортунун биринчи кезегинин курулушу аяктаган эле. Калининскидеги (Кара - Балта) наркы 710 миң сом сүт заводунун жана Кировкадагы (Кара - Буура) сыр заводунун цехтерин кайра конструкциялоо жүргүзүлгөн. Тогуз – Торо районундагы Казарман айылында, Ат – Башыдагы Ак – Жар айылында, Токтогул районунда (Өзгөрүш) орто мектептер, Кочкордо мектеп – интернат курулат. Шайлоочулардын наказы боюнча Фрунзе (Бишкек) шаарында СССР дин 50 жылдыгы атындагы КМУ нин (КУУ) үч окуу корпусу пайдаланууга берилген. Гүлчө айылында, Сүлүктүдө, Ысык – Атадагы Эпкин айылында турмуш – тиричилик жактан тейлөөчү үйлөр курулат (дом быта).

Кыргыз ССР ЖС депутаттарына берилген сунуштарга ылайык 1980 – жылы октябрь айына карата Сумсар – Шакафтар – Чаткал электр линиясы ишке киргизилет. Ал эми Жалал – Абаддагы мебель фабрикасынын курулушуна ошол эле жылы 294 миң сом (рубль), Панфилов районундагы “Чалдывар” совхозунун маданият дворецинин курулушун аяктоого 283 миң сом (рубль) бөлүнүптүр. Булардан тышкары 1980 – жылдын аягында Баткен жана Кочкор райондорунда маданият үйлөрү ишке берилмек. Бир эле чоң фабриканы техникалык жактан кайра жабдуу боюнча шайлоочулардын сунушу эске алынып, 1980 – жылы ага 4 млн.сом каралыптыр²¹³.

Айта кете турган нерсе, 70 – жылдарда жалпы совет өлкөсүндөй эле Кыргызстандын ар бир жаш жараны, б.а. улан - кызы орто билим алуу

²¹³ Кыргыз ССР Жогорку Советинин сессиясында // Советтик Кыргызстан. 1980. 13-ноябрь. №261. 2-бет.

мүмкүнчүлүгүнө ээ болушат. Жаштардын акысыз орто билим алуу укугу 1978 - жылы кабыл алынган Кыргыз ССРинин Конституциясына киргизилген. Дегеле, онунчу беш жылдыктын (1976-1980) алгачкы эки жылынын ичинде республикада 53 миң окуучулук оруну бар жаңы 81 мектептин курулушу аяктап, пайдаланууга берилген болчу.

Ал мезгилде Кыргызстанда 800 миңге жакын окуучу окуган 1600 дөн ашуун мектеп бар эле. Өспүрүмдөргө билим жана тарбия берүү иштерине негизинен жогорку билимдүү 47 миң мугалим тартылган. Алардын арасынан 318 мугалимдин “Кыргыз ССР нин эмгек сиңирген мугалими” деген ардактуу наам, 3800 мугалим элге билим берүүнүн отличниги, 4500 мугалим өлкөнүн ар кандай ордендери жана медалдары менен сыйланган²¹⁴.

1980 - жылдын орто ченинде Советтер Союзу экономикалык, социалдык жана саясий кризискекабыла баштаганы, жалгыз партиялуу саясий система буйрукчул - акимчил бийлик жаңы доорго ылайык келбей калгандыгы байкалган. Өлкөнүн ичиндеги кризис тышкы саясаттагы кризис менен коштолгон. Дүйнөлүк саясатта, социалисттик системада СССРдин кадыр – баркы төмөндөп кеткен²¹⁵. Мындай оркойгон кемчиликтерди адеп 1985 – жылы КПСС БК нин Генералдык секретары кызматына келген М. С. Горбачев айтканы белгилүү. Ал советтик коомду бир беткей сындап, кайра куруу, айкындуулук - ачыктык аттуу ураандар аркылуу бөлүнүп – жарылууга, баш аламан саясатка, кээ бир республикаларда чаң - тополоңго жол ачкан.

Республиканын коомдук – турмушунда 80 – жылдардын башында байкала баштаган терс көрүнүштөрдү, экономикалык солгундоону жоюу максатында С. Ибраимов эмгек өндүрүмдүүлүгүнүнырааттуу өсүшүн камсыз кылуу эмгек - өндүрүштүк жана пландуу тартиптерди чыңдоо, тапшырылган иш үчүн жоопкерчиликти жогорулатуу үчүн көп күч жумшайт. Ал ар дайым жумуш убакытын текке кетирүүлөр, жабдуулардын бош туруп калуулары,

²¹⁴ Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун Председатели жолдош С.Ибраимовдун “Эл агартуу” журналына “Ардак белгиси” орденин тапшырууга арналган салтанаттуу чогулушта сүйлөгөн сөзү // Эл агартуу. – 1978. 8-бет.

²¹⁵ Осмонов Ө. Ж., Асанканов А. А. Аталган китеби, 366 – бет.

чарбасыздык менен чечкиндүү күрөш жүргүзүү керектигин баса белгилечү. Айыл чарба өндүрүшүнүн натыйжалуулугунун төмөндүгүнүн негизги себептери деп эмгек ресурстарын канааттандыраарлык эмес пайдалануу, колхоздордун, совхоздордун, эл депутаттарынын жергиликтүү советтеринин жана алардын аткаруу комитеттеринин уюштуруучулук иштеринин жетишсиздигин, начардыгын, жетекчилердин мажестигин, ишти чала аткаргандыгын эсептептеген. Анткени, республикада эмгек тартибинин эрежелерин бузууга көз жумган, ишке чыкпай калгандар, жумуш убактысын текке кетирген учурларга принциптүү баа бербеген коллективдер, жетекчилер дале болсо көп эле.

Ошол кездеги шарттарда өндүрүштүн көлөмүнүн, өлчөмүнүн өсүшү, илимий – техникалык прогресстин тездеши менен жумуш убактысынын ар бир саатынын, ар бир минутасынын маанилүүлүгү күн санап жогорулап бара жаткан. Кээ бир чарба жетекчилери көп учурда ишке чыкпай калуулардан тарткан чыгымдарды жана бош туруп калуулардан улам текке кеткен жумуш убактысынын ордунтолуктоо үчүн законду бузууга жол беришчү. Кээде элдик соттор эмгек тартибин бузгандарды ишке кайра орноштуруу боюнча өтүнүчтөрдү караган учурда олуттуу кемчилдиктерге көз жумушчу. Айрым учурда алар андай иштерди кароонун белгиленген мөөнөттөрүн бузуп, бардык кырдаалдарды, күнөкөрдүн күнөөсүнүн чын – төгүнүн анчейин такташчу эмес. Бул болсо мыйзамга жат, туура эмес чечимдерди чыгарууга алып келчү.

Профсоюз уюмдары кээде эмгек закондорунун сакталышына көзөмөлдү начар жүргүзгөн. Прокуратура органдары, Жогорку сот, республиканын юстиция министрлиги жарандардын эмгекке укуктуулугун коргоодо мыйзамдарга ылайык жетиштүү иш жүргүзүшкөн эмес. Ушундай көйгөйлүү маселелер Султан Ибраимовдун көңүлүнүн борборунда турган. Ал эл чарбасынын бардык тармактарында такай тартипти чыңдоо, эмгек ресурстарын пайдаланууну жакшыртуу маселелерине зор маани берчү.

Мындан тышкары эмгек ресурстарын толуктоонун негизги булагы эмгекке жарактуу куракка жеткен жаштар экендигин, алдыдагы он биринчи

беш жылдыкта (1981 - 1985) жогорку жана орто окуу жайларын, кесиптик - техникалык билим берүүчү окуу жайларды жана жалпы билим берүүчү мектептерди бүтүрүп чыккандар бардык жумушчу толуктоолорунун 85 пайызын түзөрүн, бирок мында көп учурларда жаш адамдардын жетиштүү даярдыгы жок экендигин эске алуу керек деп, министрликтер менен тармактык комитеттерге, эл депутаттарынын Советтеринин аткаруу комитеттерине, ишканалардын, мекеме - уюмдардын жана чарбалардын жетекчилерине жаш жумушчулардын эмгегине, турмуш – тиричилигине дайыма көңүл бурууга, насаатчылык кыймылды ар тараптан өнүктүрүүгө туура келет²¹⁶ - деген көрсөтмө берген.

Султан Ибраимовдун жетекчи катары дагы бир асыл сапаты - кадр маселесин биринчи орунга коюп, алгач кадрларды жөндөмүнө, иш билгилигине жараша туура тандоо, аларды өстүрүү маселесин колго алгандыгы болуп эсептелет. Атүгүл, ал жаштардын эсебинен жумушчу кадрларды даярдоого да кадимкидей кам көргөн. Бул тууралуу ал өз баяндамаларынын биринде баса мындайча белгилептир: “Жаш жумушчунун профессионалдык өсүшү үчүн ишканалардын жетекчилеринин жоопкерчилиги, бул негизинен уландын же кыздын тагдыры үчүн жоопкерчилик деген сөз. Жаш жумушчулардын арасынан соттолгондордун дээрлик жарымы өз мезгилинде адистик албагандардан, квалификациясыз жумуш аткаргандардан, бештен төртөө алгачкы эле жылда иш ордун алмаштыргандардан болуп жаткандыгына фактылар күбө болууда. Алардын иштерин карап жатып эл соттору жолу болбогон балдар үчүн жумуштун нормалдуу шартын түзүп бере алышпаган ишканалардын жетекчилеринин адресине айрым аныктамаларды көтөрүп чыгышат. Министрликтер менен ведомстволордун жетекчилери чарба кызматкерлеринен жаштар үчүн зарыл эмгек шарттарын камсыз кылуу жагын катуурак талап кылуусу керек.

²¹⁶Депутат С. И. Ибраимовдун доклады / Онунчу шайланган Кыргыз ССР Жогорку Советинин биринчи сессиясы // Советтик Кыргызстан. 1980. № 76. 29 – март. 2-бет.

Көптөгөн чарба кызматкерлери жумушчу күчтөрүнүн жетишсиздигин бетке кармап, мына ошон үчүн планды да аткара албай жатабыз дешип ыйлакташкандан алыс эмес. Бирок ошол эле учурда алар жаштардын эмгектенишине, турмушуна жана эс алуусуна нормалдуу шарт түзүү үчүн аз кам көрүшөт. Ага мындай фактыларды келтирсек болот: беш жыл ичинде комсомол республиканын курулуш иштерине 17 миң жумушчу жиберген, ал эми курулуш аянттарында 8 миң гана адам бекемделип калган. Эмнеликтен? Көп убада берип, аз жасашкан²¹⁷.

Жыйыныктап айтканда Султан Ибраимов Республикалык деңгээлде аз убакыт болсо да калк арасында уюштуруучулук жана саясий иш алып барууда, мыйзам чыгаруучу жогорку бийликти Кыргыз ССР ЖС Президиумун жетектөөдө жеке тажрыйбасы байып калайык калк арасында урмат - сыйга арзыган, кыраакы мамлекеттик жетекчи болууга татыктуу чыгаан инсан экендигин күжүрмөн эмгеги менен дагы бир ирет коомчулукка далилдеди. Ошондуктан көп өтпөй С.Ибраимов жогорку аткаруу бийлигине - өтө жооптуу кызматка – Кыргыз ССР нин Министрлер Советинин төрагасы мансабына көтөрүлдү. Болгону төрт ай Жогорку Советтин Президиумунун төрагасы болуп иштеп турган кыска убакытта ал кыйла иш жасоого үлгүргөн эле. Республикалык деңгээлде көптөгөн көйгөйлүү маселелерди чечүүгө жан үрөп киришкен. Алардын айрымдарын аткарууга үлгүрүп, көпчүлүгүн бир четинен чече баштаган. Тилекке каршы тагдыры тайкы болуп, мезгилсиз шейит кетти, убакыт өтө аздык кылды. Андыктан өз алдына койгон максаттарын, келечекке мерчемделген иштерин аягына чыгара албады.

Кайгылуу тагдыр. 1980-жыл союздук алкакта жүрөктүн үшүн алып чоочулаткан кооптуу окуялар менен коштолду. Ошол жылы Беларуссия КП БКнин биринчи катчысы, КПСС БКнин Саясий бюросунун мүчөлүгүнө кандидат Пётр Миронович Машеров табышмактуу кырдаалда авто кырсыктан каза болду. Анын сөөгүн коюуга биздин республикадан, эс алууда жүргөн жеринен чакыртылып Султан Ибраимов барып катышкан. Ушул эле

²¹⁷Ибраимов С. Жигерденип иштөө үчүн // Советтик Кыргызстан. 1980. 26-октябрь. 2-бет.

жылы Ажербайжандын ички иштер министри Гейдаров менен анын орун басары Кязимовду кимдир бирөөлөр кабинеттеринде атып кетишет. Грузиянын өкмөт башчысы Батаридзе табышмактуу кырдаалда автокырсыктан көз жумат, Якутия обкомунун биринчи катчысы Черняев, Татарстан менен Тажикстандын биринчи катчылары Муслин менен Расулов, Украина КП БК нин жана Ленинград обкомунун экинчи катчылары Соколов менен Суслов, “Проблемы мира и социализма” журналынын башкы редактору Задорнов, СССР Жогорку Советинин Президиумунун мурдагы катчысы Георгадзе жана ошондой эле көрүнүктүү чекист Цвигун белгисиз себептерден “күтүүсүз” жана “мезгилсиз” о дүйнө салышкан. Бул узун тизмеге кыргыздын чыгаан мамлекеттик ишмери Султан Ибраимовдун өлүмү “табигый” толуктоо болду...

Ошол кооптуу күндөрдүн коркунучтуу жана шектүү симптому жөнүндө немец журналы “Шпигель”: “Өлүмдөрдүн бир бүтүн тизмеги партиялык элитанын ичинде коркунучтуу доор келгенин эскертип, тымызын коогалаң түшүрүп койду” – деп жазган (Шпигель, 1983, №1)²¹⁸.

“Өнүккөн социализм” мезгилинде КПССтин бюрократтык аппараты чындалып, өлкөдөгү бардык бийлик партиянын жогорку органдарына топтолгон. Союздук республикалардын партиялык жана советтик жетекчилери эле эмес, обкомдун биринчи катчылары, ири өнөр жай ишканаларынын жетекчилери да Москва аркылуу дайындалып турган.

Кыргызстандын Компартиясынын Борбордук Комитетинин, обкомдордун, ал тургай алыскы элеттик райкомдордун экинчи секретарлары, айрым учурларда биринчи секретарлары орус улутундагылар болуп калган. Партиялык бюрократизмдин өнүгүшүнүн натыйжасында 1960 – жылдардын ортосунан 1980 – жылдардын ортосуна чейин Кыргызстандын партиялык аппаратындагы кызматкерлердин саны бир жарым эседен ашыкка өскөн. Кадрларды тандоодо тууганчылык, уруучулук, жердешчилик орун алып, иш билген адистердин жетекчи органдарга көтөрүлүшү өтө кыйын эле. Натыйжада партиялык – мамлекеттик бийликтин бардык органдарында өтө тымызын

²¹⁸Тентимишов М. Ысык-Көл ыйлаган түн...[Текст] //Кыргыз Туусу. 2000. 5-7-декабрь. 8-бет.

жүргүзүлгөн жагынуу, паракорчулук, коррупция, кызмат абалынан одоно пайдалануу күч алган²¹⁹.

1980-жылдын 3-декабрынан 4-декабрына караган түнү кыргыз элинин кыраан уулдарынын бири, Кыргыз ССР нин Министрлер Советинин төрагасы Султан Ибраимов Ысык – Көлдөгү “Чолпон-Ата” санаторийинде эч нерседен капарсыз эс алууга барганда киши колдуу болуп көз жумду.

С. Ибраимовдун өмүрүн алган бул кайгылуу окуя эл арасында ар түрдүү пикирлерди жаратып, алигиче кызуу талаш-тартышты туудуруп келет. Өкмөт башчынын өлүмүнүн өбөлгө – себептерин аныктап – тактоого аракеттенгендердин ар кимиси өз бетинче иликтөө жүргүзүп, өз бетинче тыянактарын билдирип келет. Алардын арасынан Т.Урмамбетовдун “Султан Ибраимовду өлтүргөн ким?” аттуу документалдуу повестинде²²⁰ иштин чоо-жайы тууралуу кенен маалымат берилип, анализ жасалган.

Султан Ибраимовдун өлүмүнө байланышкан материалдар менен жакшылап таанышып чыккан ал изилдөөчү 36 томдон турган бул материалдардан негизгилерин иргеп алып, талдоо жүргүзүп, алардын негизинде документалдуу повесть жазган. Аталган автор Султан Ибраимовдун өлүмүнө себепкер болгон алты кайдыгерликти санап өткөн. Маселен, Султан Ибраимовдун жубайы Рева Касымовна эки жумадан берителефон аркылуу белгисиз эркек: “Силер өлүшүңөр керек” деп коркутуп жаткандыгын билдирип, көп өтпөй Султан Ибраимов кабинетинде отурганда үйдөн балдары чалып, баягы “белгисиз” адамдын телефон чалгандыгын айтышат. Султан Ибраимов ошол замат Кыргыз ССРинин өкмөтүнүн иш башкармалыгынын референтин чакырып, кайсы телефондон чалынды, кантип байланышууга болорун билип тактап бериңиз дейт. Ал телефонисткага чалып, тактап кагазга жазып Султан Ибраимовго берген. Султан Ибраимов ошол кездеги байланыш министрине чалып, жардам берүүсүн өтүнгөн.

²¹⁹Осмонов Ө. Ж., Асанканов А. ААталган китеби, 352 – бет.

²²⁰ Урмамбетов Т. “Султан Ибраимовду өлтүргөн ким?” –Б.: “Баласагын”. 1992. 80 бет.

Арадан бир-эки күн өткөндөн кийин баягы “белгисиз” адам кайрадан телефон чалыптыр. Бирок, байланыш министри баш болуп алектенип, телефон кайсы точкадан чалынганын таба алышкан эмес. Бул биринчи кайдыгерлик болчу, Султан Ибраимов жубайы, небереси менен Чолпон – Атагакелген кезде өкмөттүк бул санаторияны кайтаруу өзгөчөдивизиондун милдети болгон. Тилекке каршы, Министрлер Советинин иш башкармалыгы менен республиканын Ички иштер министрлигинин ортосунда түзүлгөн келишим боюнча “Чолпон-Ата” санаториясындагы партиялык, мамлекеттик жетекчилер эс алуучу конок үйлөрдү күнүгө алты милиционер кайтарууга милдетүү экендигине карабастан, ошол түнү негедирсанаторияда бир дагы милиционер калбаптыр. Бул экинчи кайдыгерлик эмей эмне?

Анан калса, ал кезде санаторияда кадимки кароолчу - күзөтчү болуп иштегендердин көбүүлгайган курактагы жана ичкиликкеберилген алсыз картаң адамдар болгон экен. Ал эми канатташ Чолпон-Ата калаасындагы жашоочулардан кайгылуу окуядан соң катталбаган 623 мылтык, анын ичинде пистолети дагы, автоматы дагы табылган. Бул көрүнүштөрдү үчүнчү кайдыгерлик деп эсептөөгө толук негиз бар. Ошол учурда чоочун адамдардын санаториянын аймагында жүрүшү, ал тууралуу мүдүр Хандогинге кабар берилгени менен эч кандай чара колдонулбагандыгытөртүнчү кайдыгерлик экени анык. Ысык-Көл райондук күзөттөштаттан тышкары иштеген Коңуратов Саалынын өлүмүнө күбө болгон эки милиционерлердин качып кетишин аталган автор бешинчи кайдыгерлик катары карайт. Коңуратов Саалынын өлүмүнөн кийин райондук милицияга кабар жеткен менен кылмышкерди издөө өз деңгээлинде жүргүзүлбөгөндүгү, адам өлтүрүлүп жатса дагы коопсуздук үчүн санаторияга күзөтчүлөрдүн жиберилбегендиги алтынчы кайдыгерлик эле. Калыстык үчүн айта кете турган нерсе – саналган кайдыгерликтер боюнча автордун аргументтеринде чындыктын үлүшү бардай туюлат.

Он чакты жыл Султан Ибраимовдун өлүмүнө кимдердин тиешеси бар экендиги табышмак бойдон калып, эки ача пикирлерди жараткан. Алсак, “Адабий Кыргызстан” (“Литературный Кыргызстан”)журналынын 1990-

жылдын №7санында, июль айындагы чыгарылышында бул өңүттө атайын макала жарыяланган. Анда: “Эл арасындабул кылмышка республиканын таасирдүү саясий күчтөрү тиешелүү деген имиштер жаралган. Калк арасында бул сыяктуу имиштер ачык айтылбай жашыруун талкууланган. Ошондой эле чет элдик пресса дагы бул отко май тамызган. Алар Ысык-Көлдө болгон трагедияны саясий кылмыш, саясий өлтүрүү катары мүнөздөшкөн. Бул кылмышка тиешелүү ар түрдүү маанидеги имиштер акырындап эл арасына тарайт. Сот процесси дагы негизги кылмышкерсиз өткөн. Кылмышкер деп эсептелген Смагиндин атасы өлүмгө тиешеси болбосо дагы, жазага тартылып, башка күнөө менен күнөөлөнгөн. Кылмышкеркөз жумганда өзү менен чогуу С. Ибраимовдун өлүмүнө байланыштуу сырды дагы ала кеткендеген божомол дагы у.с. ойлор айтылган²²¹.

Бул айтылгандарга кошумча кабар катары С. Ибраимовдун өлүмүнө өзү күбө болгон зайыбы Рева Телтаеванын төмөнкү эскерүүсүн келтирсек болот: “Биз такай кайтарууда болдук. Тергөө аяктап, сот процесси бүткүчө суракта жүрдүм. Сот процесси бүткөндөн кийин да дээрлик 1985-жылга чейин иштеген жерибиз, үйүбүз көзөмөлгө алынды. Эми башкасын коюп жалаң мени сураган жогорку чиндүү тергөөчүлөрдүн коркутуп, үркүтүп, зекип, үрөйдү учурганын айтып отурсамөзүнчө кордук. Мени бат эле пенсияга чыгарып жибершти.

Атайын тергөө, сот процесси уюштурулуп, атайын алдын ала даярдалган “кылмышкерлерди” тапкандай түр көрсөтүп, анан анык күбөнүн көзүн тазалап, көпчүлүктүн көңүлүн ошого буруп жиберип, “кара кылды как жарган” советтик мыйзамдын негизинде өкүм чыгарылган сыяктанган. Бирок, бизди таптакыр башка жакты каратып койгон экен. Беш жылга эркинен ажыратылган Смагиндин же анын баласынын Султанды өлтүрүүгө кандай түпкү максаты болгонуна таптакыр көзүм жетпей койду”²²².

²²¹Убийство Премьер-министра // Литературный Киргизстан. -№7/1990.: июль. 102 – бет.

²²²Бөкөлөев Б. Аталган китеби. 86-бет.

Ал эми Илияс Жусубалиевдин эскерүүсүндө: “Менин түшүнүгүмдө сот процесси ошол кезде коомчулукта оош кыйыш ой – пикирлер айтылып, эл ичи козголоң тарта баштаган жагымсыз жагдайда өткөн. Ошол каргашалуу окуяга күнөөкөр болгон 24 жаштагы Смагин деген орус бала Москвада тамак – аш өнөр жайынын технология институтунда сырттан окучу экен. Ал өзүнүн Ысык – Көлдөгү атасы Смагин менен бирге жашап жүрүп, колундагы “белка” деген обрезной мылтыгы менен Чолпон – Атанын өкмөттүк эс алуу үйүнө келиптир. Анын киреберишинде алгач Султан Ибраимовичтин кызмат машинасынын айдоочусу Вольфту өлтүрө атып, андан кийин экинчи кабатта эс алып, уктап жаткан Султан Ибраимовичтин өзүн да өлтүрө атып качып кетет. Мылтыгын бетондун астына ыргытып, бекемдеп көмп койгондон кийин изин суутуп, поездде качып кетип, Куйбышев шаарына жакын темир жол станциясында өзү асынып өлгөн имиш. Мага булардын баары табышмак. Акыры, анын атасы Смагин камакка алынып, сот процессинин жүрүшүндө суракта тайманбастан ачык эле мындай деп айтты: “Уважаемые судьи! Очень сожалею, что мой сын совершил тяжкое деяние, убил хорошего человека, большого министра. Если считаете меня виновным, то я полной мере готов нести ответственность. Что я могу делать, если мой сын оказался преступником? Как отец я от своего сына не откажусь и не имею право на это”²²³ - деди. Ошентип сот процессинде Султан Ибраимовичтин жубайы Рева Касымовна Телтаева менен Султан Ибраимовичтин айдоочусу Вольфту үй – бүлөсүнөн башка көп деле күбөлөр болбоду. Натыйжада, күнөөсү такталбаган “кылмышкердин” атасы катары соттолуучу Смагинди беш жылдык күчөтүлгөн режимде эркинен ажыратуу жөнүндө сот өкүм чыгарып, үстүртөн токтом кабыл алуу менен сот процесси өз ишин аяктады²²⁴ - депөкүнөт.

Дегеле Султан Ибраимовдун өлүмүнүн себеби тууралуу көптөгөн кайчы пикирлер бар. Эгерде көпчүлүк пикирлерге таяна турган болсок, негизги себептердин бири - Султан Ибраимовдун жалпы Советтер Союзунда

²²³Жусубалиев И. Өмүр элестери. Итом. Б.: “Улуу Тоолор”, 2016. 25 - бет.

²²⁴Ошондо эле, 25 - бет.

акырындап күч алып бара жаткан коррупция, кылмыштуулук тууралуу сын пикирлерди союздук борбордогу жана республикадагы чоң жыйындарда такай – ачык айтуусу, паракорлукка ж.б. терс көрүнүштөргө каршы чечкиндүү күрөшүү аракеттери болгон. Өз ишин мыкты билген өкмөт башчы ар дайым бардык мамлекеттик, чарбалык жооптуу кызматтарда билимдүү, күчтүү адистердин болуусун каалап, баардыгына ошондой катуу талаптарды койгон. Бирок, өлкөдө тымызын тамырлашып жаткан коррупция күндөн- күнгө күчөп отурган. Султан Ибраимов өзүнүн докладдарында бул тууралуу мурдатан эле көп жолу өкүнүп кеп козгоп келгени белгилүү²²⁵.

Кыргызстандын Өкмөт башчысы катары ал кадрларды кызматка алууда тууганчылдык, дос – тамыр, куда – сөөк, жердешчилик сыяктуу зыяндуу көрүнүштөргө жол берген эмес. Өнөр жай ишканаларында чыгарылган продукциянын сапатсыз болуусу, уурдап жок кылуу фактылары аны абдан кейитчү. Кадрларды даярдоодо жогорку жана орто кесиптик окуу жайлардын ошондой эле орто мектептердин орду зор болгондуктан билим берүү мекемелеринин ишмердүүлүгү нырааттуу көзөмөлдөө, коррупция менен күрөшүү, паракорлукту жоюу үчүн дагы көп аракет кылган. Ошол себептен, калыс, чынчыл Өкмөт башчы Султан Ибраимовдун адилеттикти орнотуу аракетин жактырбай, андан кутулууну көксөгөн, өз жолун тазалагысы келгендер да анын өлтүрүлүшүнө өбөлгө түзгөн. Сыягы, айрым атаандаштары, ага таарынып кек сактагандар да жамандык жасаганга жашыруун көмөктөшсө керек.

Бул пикирибизди тастыктай турган дагы бир далил- жубайы Рева Касымовнанын дагы бир эскерүүсү. Ал Султан Ибраимовдун жетекчи катары баардык кызматкерлерден тартипти, мыйзамдуулукту катуу талап кылып, баардык иштерге жоопкерчилик менен мамиле жасап, айтканын аягына чейин аткарган мүнөзү бар экендигин тууралуу эскерет. Андан ары оюн улап, ошол кездеги республиканын ички иштер министри Габидулин жөнүндө мындай

²²⁵Ибраимов С. Комитеттердин жана топтордун мүмкүнчүлүктөрүн кеңири пайдаланалы. //Кыргызстан КП Ош обкомунун биринчи секретарынын доклады // Ленин жолу. 1976. 17 – июль. 2-бет.

депайтканын эскерет: «Кимге ишенээрин деле билбейм, колдогону чоң окшойт, экөөбүз акыркы күндөрү тил табыша албас болдук. Кылмыштуулук болсо күндөн – күнгө күчөөдө...» деп эле туюгунан айтып калганы эсимде. Чындыгында анда бул кепти деле оюма албаптырмын, баягы толгон ишинин бири эмеспи деп. Кийин кыңыр иштердин учу кылтыйганда түшүнбөдүмбү.

Айткандай эле, министрдин таянган тоосу, ишенгени Брежневдин күйөө баласы Чурбанов экендиги билинди. Ал ким, борбордук гезиттер жакшы эле жазгандай болду окшойт. Чоң кырсык болуп, республиканын жетекчиси өлүп жаткандан кийин биринчи ички иштер министри жооп бериш керек эле. Тескерисинче, Габидулин Султан өлгөндөн кийин (1981 - жылы) Москвадан генерал – лейтенант деген жогорку чинди алды. Ошондо жанымды коёрго жер таппай «атабыз өлгөндүгү үчүн бердиби» деп балдарым менен буркурап ыйлаганмын. Чинди ага ким ыйгарат? Ошол Чурбановдун өзү эмеспи.

Экинчи шектенген жерим. Биздин Көлгө аттанганыбызды Султандын жардамчысы Залунин дароо Габидулинге кабарлаганы билинди. Ал биринчи суракта телефон чалганын моюнуна алган. Кийин жакшылап консультациядан өткөнбү, айтор караманча танып салды. Күйбөгөн жерибиз күл болуп, айласыз отуруп калдык. Кимге барып арызданасың, баары чырмалышып жиптин бир учу Москвада жатса²²⁶. Демек, Рева Касымовнанын бул эскерүүсүнөн улам Кыргыз ССР нин ал кездеги өтө таасирдүү ички иштер министри, союздук борбордун жашыруун жасоолуна айланган Габидулин баштаган бир топ малай атка минерлердин бул кылмышка тиешеси бар экендигине ынансак болот. Дагы бир жагымсыз жагдай Габидулинге Союздук борбордогу Жогорку бийликтен кубаттуу колдоокөрсөтүлгөндүгү. Демек, Султан Ибраимовдун табышмактуу өлүмүн бир топ элежетекчи инсандар иликтөөдөн баш тартып, көз жаздымда калтыргандыгынын себеби тереңде жатса керек. Чындап иликтесе чындыктын бир учу кылмыштын тамыры Москвада жайгашкан кыянат күчтөргө такалары шексиз.

²²⁶Бөкөлөев Б. Аталган китеби, 16 –бет.

Биздин оюбузча, анын өлүмүнө, тактап айтканда Габидулин менен Султан Ибраимовдун ортосундагы карама-каршылыктын, келишпестиктин келип чыгышына Токмоктогу эт комбинатында орун алган кылмыш окуясы себеп болгон сыяктанат. Р. Телтаеванын эскерүүсү боюнча Токмоктогу эт комбинатында «1980 – жылга чейин эки чоң муздаткыч иштеген экен. Биринчи муздаткычта балдар бакчасына, аскер бөлүктөрүнө, мектептерге, ооруканаларга бериле турган эттер сакталса, экинчи муздаткыч бузулуп калды деген шылтоо менен дайыма бош турат. Ал эми жалпы элге эт жетпейт. Жакын арада маселе чечилбечүдөй болгондуктан Өкмөт башчы катары Султан Ибраимов өзү жагдайды талдап көрүүгө ашыгат. Ишти дароо колго алып, муздаткыч чыгарган заводдон мыкты адисти чакыртып келип текшертсе, ал устат муздаткычтын кайсы бир тетиги атайын алынып ташталганын Султан Ибраимовго көрсөтөт. Анын артында жашыруун көп сыр бар экенин ошондо байкап калган» – деп кейиштүү эскерет, асылдын асылзат зайыбы²²⁷.

Айткандай эле, кийин Токмок эт комбинатында Бостонов баштаган чоң «мафия» кармалып, дүйнөгө дүң деди.. Ал жиптин бир учу, Султандын каргашалуу өлүмүнө даярдык көрүүнүн изи Токмоктон министр Габидулин аркылуу Москвага чейин созулуп жатканы айтпаса да түшүнүктүү.

Жакшы саамылыктардын бири 2018-жылдын 21-ноябрь айында Султан Ибраимовдун 90 жылдык маарекеси мамлекеттик деңгээлде болуп өттү. Ал жыйынга президент баш болуп кыздары, балдары, жакын санаалаштары, замандаштары, мамлекеттик деңгээлдеги аттуу баштуулардын катышуусу менен чоң салтанатуу кече болуп өттү. Кыргыз Республикасынын президенти С.Жээнбековко сөз берилгенде ал мындай деп баса белгиледи: “Эл менен жолугушууларды өткөргөнүмдө дагы С. Ибраимовду жетекчиликтин үлгүсү деп айткандарына күбө болдум. Ошол кишиден үлгү алышымды сунушташты. Бул жөн жерден эмес. Мамлекет башында турган жетекчи үлгү ала тургандай С.Ибраимовдун асыл сапаттарын айтсак түгөнгүс. Азыркы убакта глобалдуу маселелердин бири болуп эсептелген коррупция менен

²²⁷ Бөкөлөев Б. Аталган китеби, 16 –бет.

күрөшүүнү С. Ибраимов баштаган десек ашыкча болбос. С.Ибраимов жемкордуктун, бийик рапорттордун, чайкоочулук менен жемкордуктун душманы болгон. Коррупциялык иштердин бетин ачкан. Кадр саясатындагы принциби жердешчилик, тууганчылыктан алыс болгон. Иш билги жогорку профессионал адамдарды ишке тарткан. С. Ибраимовдун “Байлык жоголот, эмгек элде калат” деген сөзүн баса белгилеп кетсек болот”²²⁸ - деген оюн билдирди. Ошол жыйында Президент Сооронбай Жээнбеков “Элдик баатыр” Султан Ибраимовго Кыргыз Республикасынын Баатыры деген ардактуу наамды ыйгарууну демилгеледи²²⁹.

Жыйынтыктап айтканда, С.Ибраимовдун киши колдуу болгон кайгылуу өлүмү аны терең урматтаган калайык калкты кайдыгер калтырган эмес. Азыркы убакка чейин ар түрдүү пикирлер айтылып келет. Аны терең урматтагандар өз алдынча изилдөөлөрдү жүргүзүп, ар кыл кызыктуу маалыматтарды анализдөөнүн негизинде маанилүү макалалар менен китептерди жазууда.

Кызы Ибраимова Эльмира эженин эскерүүсүнө караганда “С. Ибраимов каза болгон күнү апасын да бир өлүмдөн сактап калган алардын небереси Айбек Ибраимов болгон. Кыраакы киши өмүрлүк жолдошун тынч дем алсын, бала түнү ыйлап түн уйкусун бузбасын деген ойдо башка бөлмөгө небересин уктатканы алып кетүүсү аны бир кырсыктап сактап калган. Эгер жубайы менен небереси С. Ибраимов менен бир бөлмөдө болгондо канкор үчөөнү тең жайлап салуусу мүмкүн эле”²³⁰ – деп эскерет.

Султан Ибраимов тындым кылынганга чейин ар түрдүү коркутуу-үркүтүүлөр болгондугун, сот процессинде чыныгы күнөөлүүлөр табылбастан, ары жагы сахнаштырылып кеткендигин кезинде жубайы Рева Телтаевна эжебиз кейип – кепчип айтып берген экен. Жубайынын каргашалуу өлүмүнө

²²⁸Т. Сатылганов атындагы Улуттук филармонияда өткөн Султан Ибраимовдун 90 жылдык маарекесине арналган иш чара // КР Президенти С. Жээнбековдун сөзү. (Автордун өздүк архиви. Диктофонго жазылган материалдан). -Бишкек. 2018. 21-ноябрь.

²²⁹Барыктабасова А. Коомдук ишмердин кылымга тете он жылы // Эркин Тоо. 2018. 23-ноябрь. 5-бет.

²³⁰ Ибраимова Эльмира эже менен жолугушуу. (Автордун өздүк архивиндеги интервью) –Бишкек. 2018. 11-май.

балким өзү тикесинен тик туруп коррупцияга, паракордукка каршы күрөшүүсү себеп болдубу деген дагы ой келет –дейт, маркумдун сүйүктүү жары.

Султан Ибраимовдун атынан аталып калган Сары Өзөн Чүйдөгү “Султан” айылынын тургуну, С.Ибраимовдун тууганы, Байтиков Союзбектин (Султан Ибраимовдун апасы саруу уруусунан болгон, Байтиков Союзбек таяке - тага тууганы болгон, С. Ибраимов жээни болот) айтуусу боюнча “С. Ибраимов кыргыз элин көтөрөм деп, эл деп кыргыз улутунан чыккан адистерге көп колдоо көрсөткөн. Себеби, ал убакта жакшы, мартабалуу кызматтарга орус адистери көп тандалып, дайындалгандыгы баарыбызга маалым. Ошондой эле Ош облусун ар тараптан өнүктүрүп көтөргөн, мамлекеттер (коңшу республикалар - авт.) аралык чек араларды тактоону ишке ашырган. Бала кезинен тырышчаак, илимдүү - билимдүү болуп, элине чын дилинен кызмат кылган. Ошол таза иштегендиги, чынчылдыгы менен бийлик башындагылардын арасында көрө албастыкка кабылганы жашыруун эмес. Өлүмүнүн себептеринин такталбагандыгы, ачыкка чыкпагандыгынын бирден-бир себеби ошол болгон”²³¹ – деп эскерет.

²³¹Байтиков С. Султан айылы // Эскерүү.(Автордун өздүк архивинен алынган интервью) -Бишкек. 2018. 21-август.

КОРУТУНДУ

«Султан Ибраимов –коомдук - саясий жана мамлекеттик ишмер» аттуу бул илимий иште Совет мезгилинде Кыргызстандын өсүп-өнүгүшүнө бараандуу, салмактуу салымын кошкон, чыныгы интернационалист, кыргыздын чыгаан уулу Султан Ибраимов жашаган заманга жана анын өмүр таржымалына токтолдук.

1960 – 1980-жылдарда Республикада калктын жашоо деңгээли көтөрүлүп, бир топ өнөр жай ишканалары курулган. Экономиканын негизги тармактарында, оор жана жеңил өнөр-жайында, курулушта, айыл-чарбасында алгылыктуу иштер аткарылган.

Султан Ибраимовдун балалык чагы кыйла кыйынчылыктар аркылуу өтүп, жаш чагынан чыйрак жана бышык-тың болушуна өбөлгө түзгөн. Эртелеп ата-энесинен айрылганына карабастан, алардан жана ак пейил агайын – туугандардан алган таасирдүү таалим-тарбиясы аны эрте жетилтти. Анан калса ал жети атасынан бери тектүү тукумдан эле. Ары жагын айтпаганда да Атаке, Атакенин атасы Тынай бийди, бабасы Түлкү баатырды ким билбейт.

Асыресе, С.Ибраимов бала кезинен эле зээндүү, сергек, боорукер болуп чоңойгондугу белгилүү. Акылга карк карыялардын, далай оош – кыйыштуу окуяларды баштан кечирген улуу муундагы айылдаштардын айткан акыл-насааты, өзүнүн ар нерсеге дилгирлиги, шык-жөндөмү, илбериңкилиги, ийкемдүүлүгү, эмгекчилдиги, эркинин бекемдиги анын эрте эр жетишин, иш билги чыныгы адис катары калыптанышын шарттаганы шексиз.

Адилеттикти туу туткан, чындыкты тайманбай бетке айткан калыс жана өз ишин мыкты билген адис катары алгачкы кадамдары аны партиялык ишке - Кыргызстан КП БКнин чоң бөлүмүнө ишке тартылышына шарт түзгөн. Кыргызстан КП Аламүдүн райкомунун экинчи катчысы, Кыргыз ССРинин мелиорация жана суу чарба министри кызматтарында дагы жан үрөп эмгектениши чыныгы мекенчил экендигин тастыктап турат.

С. Ибраимов партиялык жана мамлекеттик кызматтарды аркалаган алгачкы жылдарда эмгекчилдигине, иш билгилегине, улам жаңы бийик

максаттарды коё билгендигине, ар дайым алга умтулган жакшы касиеттери бар экендигине республиканын жогорку жетекчилерин ого бетер ынандыра алды. Мелиорация жана суу чарба министри кызматын аркалаган учурда анын чечкиндүү аракеттеринин аркасында Таластагы Киров суу сактагычын куруп бүтүрүшкөн. Ошто Төрт-Күл, Араванда, Базар-Коргондо чоң каналдар курулган. Ошто жаңы жерлерди өздөштүрүү боюнча интенсивдүү иштер жүргүзүлгөн, ал үчүн каналдар курулган.

С.Ибраимов бөтөнчө Ош областын жетектеп турган жылдары аймак ири ийгиликтерге өтө бай болду. Чындыгын айтканда дал ошол он жыл ичинде С.Ибраимовдун жетекчилик өнөрү өркүндөп, күч-кайраты, жигердүүлүгү өтө күчөгөн. Бул жылдар анын атагы алыска угулуп, жылдызы жанган учуру болду десек эч кандай аша чапкандыкка жатпайт.

Табиятынан суунун, сугаттын баркын жакшы билген партиялык жетекчи адегенде эле областта айыл чарба, суу чарба иштерин колго алган. Кайрак, дың жерлерди пайдалануу жана өздөштүрүү боюнча көптөгөн чарбалар аралык кеңешмелер уюштурулуп, ар бир аймактын ыңгайлуу климаттык шартына жараша семинарлар өткөрүлгөн. Ошондой эле мал чарбачылыгын өнүктүрүү айыл – чарба продукциясын өндүрүүнү жогорулатуунун маанилүү булактарынын бири деп эсептеп, ага тоют даярдоонужакшыртуу керектигине жергиликтүү жетекчилерди ынандырган.

Жылдан жылга сугат жерлердин аянтынкеңейтиш үчүн ирригациялык иштерге, суу чарба курулуштарына республикалык казынадан ири көлөмдө акчалай каражат бөлдүргөн. Ошол жылдары буудай, пахта, тамеки мамлекетке көп көлөмдө сатылып, койдун жана бодо малдын башы көбөйгөн. Областта жүн, сүт, эт жана жумуртка адаттагыдан көп өлчөмдөөндүрүлө баштаган. Жашылча, жемиш, жүзүмдү сатуу көлөмү жогорулап, колхоздор менен совхоздордун кирешеси бир кыйлаарбыган.

Жетекчинин кажыбас кайраты менен эмгекчилердин күжүрмөн, талыкпас эмгектин натыйжасында мал чарбачылыгы да көптөгөн ийгиликтерге

жетишкен. Жайыттардын кеңейишинин натыйжасында мал чарбачылыгы өз нугунда өнүгүп, кышка тоют өндүрүү колго алынган, малдын саны көбөйгөн.

1960-жылдардын аягы - 1970-жылдардагы Ош областында өнөр жай, курулуш, транспорт-коммуникация жаатындагы өзгөрүүлөр дагы түздөн-түз С.Ибраимовдун ишмердигине байланыштуу эле. Бул жылдарда (1968 - 1978) айрыкча Ош шаарынын өнүгүшү бир кыйла тездеген жана калаанын чарбасынын баардык тармактарында олуттуу ийгиликтер жаралган. Жылуулук – электр борбору мындагы бир катар өнөр жай ишканаларын жана шаардын турак үйлөрүн электр энергиясы, жылуулук менен камсыз кылууга жетишет. Радио уктуруу, почта, телефон, телеграф тез темпте өнүккөн. Областын баардык райондорунда көптөгөн мектеп, ооруканалар, турак жайлар, бала бакчалар, ГЭСтердин курулгандыгына күбө болобуз. Ошондой эле Ош областынын калкынын социалдык абалы кыйла жакшырып, маданий турмушунда көптөгөн өзгөрүүлөр байкалган.

С.Ибраимов кадр маселесин ар дайым кабыргасынан коюп, «Туура бийде тууган жок, тууганчыл бийде ыйман жок» - деген накыл сөздү эсине бек сактагандыктан илик – жарма, урук - тууганчылык жана жердешчилик сыяктуу ж.б. терс көрүнүштөргө каршы чечкиндүү күрөшүп келгендиги конкреттүү даректерден жакшы маалым.

Султан Ибраимовдун республикалык деңгээлдеги жетекчи кезинде: адегенде Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы мансабын аркалап турганда Кыргызстандын өнүгүшү үчүн бир топ маанилүү иштерди аткарууга үлгүрдү.

Ал эми С.Ибраимов Кыргыз ССР Министрлер Советинин төрагасы кызматына дайындалып, республиканын өкмөтүнө жетекчилик кылган учурда республика ар тараптан өнүгүп, экономиканын негизги багыттары: оор жана жеңил өнөр жайы, энергетика, машина куруу, курулуш, транспорт, тоо – кен өндүрүшү сыяктуу тармактар, ошондой эле айыл чарбасы өр тартып өйдөлөп, кескин өзгөрүүлөр даана көрүндү. Ошону менен бирге мезгилдин өктөм талаптарына ылайык алга карай уламдан улам туруктуу өнүгүү талап

кылынган. Ошол себептен С. Ибраимов борборго келип, алгачкы эле кызматка киришкен күндөнтартып аталган тармактарга тиешелүү бир топ токтомдорду чыгартып, аларды тез арада иш жүзүнө ашырууга аркеттенет.

Өкмөт башчы катары ал, эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн биринчи кезекте баардык жерде, жоопкерчиликти күчөтүү керектигине басым жасаган. Жумуш убактысын текке кетирүү, эмгек ресурстарынын канааттандыраарлык деңгээлде эместиги, республикада эмгек тартибинин эрежелерин бузуу, ишке себепсиз чыкпай калуулар ж.б. маселелер өкмөт башчы үчүн өзөктү өйүгөн, кечиктирилбей чечүүнү талап кылган өтө көйгөйлүү маселелер болчу. Албетте, ал андай талылуу маселелерди чечүү максатында талыкпай аракеттенди. Андыктан, кыргыз элинин XX кылымдагы чыгаан саясий ишмерлеринин бири болгон Султан Ибраимовдун өтөлгөлүү өмүрү, анын кыргыз элинин жаркын келечеги үчүн кылган кызматы, ак эмгеги тууралуу айта берсе сөз арбын.

Султан Ибраимовдун “Кыргыздарды бир уруу, бир эл деп эсептеп, түндүк-түштүк дебей ар улут элдердин биримдигин, ынтымагын көздүн карегиндей бекем сактайлы, трайбализмге жол бербейли” деп таамай айткан сөзү бүгүнкү күндө мамлекеттик бийликтин борбордук жана жергиликтүү органдарынын жетекчилерине сабак, атүгүл үлгү болушу кажет.

Коомдук турмуштун кайсы тармактарынын көйгөйлөрүн албайлы: экономика болобу, саясий же мамлекеттик иштердеби, маданият маселесиндеби, адабият жана искусство болобу, билим берүүдөбү, тартиптүүлүктү, принципалдуулукту, адамгерчиликти сактай билүүдөбү, элди адилет башкаруудабы, жаштарды тарбиялоодобу, кадрларга карата мамилеси, жалпы эле адамдарга күйүмдүүлүгү, айкөлдүгү, ак ниеттиги, кең пейилдиги, билиминин кенен-тереңдиги же маданияттуулугу, иштин көзүн билгендиги жагынанбы, акылынын тунуктугу же тилинен бал тамган сөзгө чечендигиби, айтор, Султан Ибраимов күндөлүк турмушта кездешүүчү маанилүү маселелерди туура түшүнгөн, компетенттүүлүгү бийик киши болгон.

Ошондуктан анын асыл сапаттары бүгүнкү күндө да келечекте да ар бир кыргыз жаранына , бөтөнчө жаштарга түбөлүктүү үлгү боло бермекчи.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

- Өткөн кылымдын 1960 – 1980-жылдарындагы советтик коомду адегенде, тагыраак айтканда Л.И. Брежневдин заманында “өнүккөн социализм” мезгили, кийинчерээк М.С. Горбачевдун баш- аламан кайра курууларынын учурунда “сенектик” мезгили катары мүнөздөө канчалык деңгээлде тарыхий чындыкка дал келе тургандыгын Кыргызстандын мисалында илимий негизде изилдөө жана аныктап тактоо зарыл;
- Султан Ибраимов жашаган доордогу республиканын экономикасындагы, коомдук-саясий жана маданий турмушундагы, көп улуттуу калкынын социалдык абалындагы жакшы көрүнүштөрдү, ири ийгиликтерди бир беткей изилдөө менен гана чектелбей, келечекте ал кездеги кетирилген кемчиликтерди, аша чабууларды, ар кандай жаңылыштыктарды ж.б. мүчүлүштүктөрдү, көптөгөн терс көрүнүштөрдү калыс, объективдүү иликтөөгө басым жасоо максатка ылайыктуу;
- С.И. Ибраимовдун улуу-кичүү замандаштары, кыргыз элинин дал ошол доордогу чыгаан инсандары катары Т. Кулатов, Б. Мамбетов, А.С. Сүйүмбаев, А. Сүйөркулов, А. Дүйшеев, Т. Кошоев ж.б. советтик, партиялык жетекчилердин көп кырдуу коомдук-саясий, мамлекеттик ишмердигин ар тараптан иликтеп, алардын ажарын ачуу улуттук тарых илиминин алдында турган маанилүү милдеттердин бири десек болот;
- Аталган өңүттө жүргүзүлүүчү илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын негизинде окуу-усулдук колдонмо куралдарды, лекциялык курстарды иштеп чыгуу, практикалык сабактар үчүн материалдарды даярдоо жана аларды окуу китептери, колдонмолор катары басмадан басып чыгарып, окуу процессинде колдонуу үчүн сунуштоо кажет;
- С.И. Ибраимовдун өмүр жолуна, мамлекеттик жана партиялык ишмердигине байланыштуу архивдик документтер менен мезгилдүү басма сөздө жарыяланган материалдарды, ж.б. тарыхий булактарды атайын жыйнак түрүндө басып чыгаруу керек;

- С.И. Ибраимовдун СССР Жогорку Советинин, Кыргыз ССР Жогорку Советинин сессияларында, Министрлер Советинин кеңешмелеринде, Кыргызстан компартиясынын съезддеринде, ККП БКнин Пленумдарында, Ош обкомунун жыйындарында ж.б. чарбалык чогулуштарда сүйлөгөн сөздөрү менен докладдарын, макалаларын, чакан чыгармаларын өзүнчө жыйнак – китеп кылып басуунун практикалык мааниси зор;
- Кыргызстандын тарыхынын академиялык басылыштарындагы тиешелүү бөлүмдөрдө, жогорку окуу жайлар менен орто мектептердин окуу китептеринде С.И. Ибраимовдун жана ага замандаш мамлекеттик ишмерлердин Кыргызстандын советтик доордогу өсүп-өнүгүшүнө кошкон салымын кеңири чагылдыруу мезгилдин талабына төп келет;
- Мезгилдүү басма сөз каражаттарында С.И. Ибраимовдун доору, өтөлгөлүү өмүрү жана ишмердиги тууралуу илимий-популярдуу макалаларды байма-бай жарыялап туруу абзел. Ошондой эле тематикалык телекөрсөтүүлөрдү, радиоберүү-уктурууларды узгүлтүксүз уюштуруп турганыбыз оң. Анткени андай иш-чаралар жаштарга руханий-нравалык, мекенчилдик таалим-тарбия берүүдө баа жеткис өтө таасирдүү каражат катары зор роль ойноору анык.

ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР:

I.Тарыхый булактар:

а) Жарыялангандар (расмий жыйындардагы докладдар, отчёттор)

1. В Центральном Комитете Компартии Киргизии, Президиуме Верховного Совета Киргизской ССР и совете Министров Киргизской ССР. От правительственной комиссии по организации похорон Председателя Совета Министров Киргизской ССР Султана Ибраимовича Ибраимова [Текст]// Советская Киргизия. 1980. 6-декабрь. №280. 2-с.
2. Встречи с депутатами Верховного Совета СССР [Текст]// Советская Киргизия. -1977. -28-сентябрь. № 224. 1-бет.
3. Депутат С. И. Ибраимовдун доклады / Онунчу шайланган Кыргыз ССР Жогорку Советинин биринчи сессиясы // Советтик Кыргызстан. 1980. № 76. 29 – март. -2-бет.
4. Депутат С. И. Ибраимовдун сөзү / Өзгөн шайлоо округу (Кыргыз ССРи) // Советтик Кыргызстан. – 1975. – 5-декабрь. – 3-б.
5. Депутат С. И. Ибраимовдун сөзү // Советтик Кыргызстан. – 1980. – 25-октябрь. – 3-б.
6. Депутат С. Ибраимовдун сөзү // Советтик Кыргызстан. 1972. №299. -21 - декабрь. -2-бет.
7. Жолдош С.И. Ибраимовду Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун Председателдигине шайлоо жөнүндө Кыргыз ССР Жогорку Советинин Токтому. // Советтик Кыргызстан. 1978. № 197. 26 - август. 1 - бет.
8. Ибраимов С. 187.000 тонна пахта даярдалды // Советтик Кыргызстан. 1972-ж. -25-ноябрь. -№ 278. -1-б.
9. Ибраимов С. 60 на вахте юбилейного года [Текст]/ С.Ибраимов // Ленинский путь (Ош).-1977.-1-ноябрь.-2-бет.
10. Ибраимов С. Август-түшүм топтоонун чечүүчү айы // Ленин жолу. 1971. -5-август. -2-бет.

11. Ибраимов С. Айыл чарбасынын кубаттуу жогорулашы үчүн // Ленин жолу (Ош).-1974. №96. - 17-май. -2-б.
12. Ибраимов С. Ак алтындуу аймакта / Кыргызстан КП Ош областтык комитетинин биринчи секретары // Кыргызстан аялдары. -1977. -№ 11. -3-4-беттер.
13. Ибраимов С. Акыркы дубал // Ленин жолу. – 1975. – 12-август. – 2-б.
14. Ибраимов С. Ар-намыс сереси // Ленин жолу. -1973-ж. -13-март. 1-3-бб.
15. Ибраимов С. Аяктоочу жылда 200.000 тонна пахта өндүрөлү // Ленин жолу. – 1975. – 8-август. – 2-б.
16. Ибраимов С. Баатырдык эмгектин жемиши // Советтик Кыргызстан. – 1973. – 19-октябрь. – 1-б.
17. Ибраимов С. Бардыгы адамдар үчүн // Ленин жолу. 1973. -7-сентябрь. -2-бет.
18. Ибраимов С. Бардык күчтү КПССтин XXIV съездинин чечеимдерин орундатууга жумшайлы // Ленин жолу. – 1974. – 12-февраль. – 1-4-б.
19. Ибраимов С. Басма сөздүн күжүрмөн милдеттери // Ленин жолу. – 1978. – 5-май. – 1-2-б.
20. Ибраимов С. Береч родную природу [Текст]/ С.Ибраимов // Известия. -1978. -13-май. -№112 (18872). -2-3-бет.
21. Ибраимов С. Беш жылдык планды орундатуу боюнча саясий уюштуруу иштеринин деңгээлин жогорулаталы. / Областык партиялык XIV конференция // Ленин жолу. – 1968. –21-февраль. – 2-3-б.
22. Ибраимов С. Беш жылдыктын жемиштери // Советтик Кыргызстан. 1976. - 15-февраль. -2-б.
23. Ибраимов С. Биздин жеңиштерибиздин булагы // Советтик Кыргызстан. 1974. 31-август. -1-2-беттер.
24. Ибраимов С. Биздин салымыбыз 187.000 тонна // Ленин жолу. 1972. -16-сентябрь. -1-б.
25. Ибраимов С. Боевые задачи партийной печати [Текст]/ С.Ибраимов // Ленинский путь. 1978. -5-мая. -№90. -1-2бет.

26. Ибраимов С. Быть проводниками политики партии/ Доклад первого секретаря обкома партии тов.Ибраимова С.И. на собрании областного актива работников культуры// Ленинский путь. 1976. -18-февраль. -2-б.
27. Ибраимов С. Воспитывать стойких бойцов ленинской партии [Текст]// Ленинский путь. 1976. -9-декабрь. -№247. -2-бет.
28. Ибраимов С. Все силы на выполнение решений XXIV съезда КПСС! [Текст]// Ленинский путь. 1974. -12-февраль. -№30. -1-бет.
29. Ибраимов С. Выступление депутата Ибраимова С.И. [Текст]// Советская Киргизия. 1979. -№276. -1-декабрь.
30. Ибраимов С. Дальнейший подъем сельского хозяйства – дело всех коммунистов, всех трудящихся области [Текст]// Ленинский путь.-1978.-2-августь.-153.-1-бет.
31. Ибраимов С. Дан, жүгөрү жана көп жылдык чөптүн түшүмдүүлүгүн жогорулатуу башкы милдетибиз // Ленин жолу. – 1978. – 4-март. – 3-б.
32. Ибраимов С. Депутат, шайлоочу жана наказ / №163 Ылай-Талаа шайлоо округу боюнча областтык советтик депутаты, партиянын обкомунун биринчи секретары жолдош С.И.Ибраимов шайлоочуларга отчет берди // Ленин жолу. -1973-ж. -24-март. -1-б.
33. Ибраимов С. Деятельные помощники [Текст] // Советская Киргизия. 1976.-20-февраль.-№42(14409).-2-бет.
34. Ибраимов С. Доорубузду татыктуу адамдарын тарбиялап жаткан мугалимге урмат // Мугалимдер газетасы. -1968-ж. -29-июнь. -2-б.
35. Ибраимов С. Достоинно встретить 60-летие великого октября [Текст]// Ленинский путь.-1977.-21-апрель.-2-бет.
36. Ибраимов С. Достук – биздин күчүбүз. // Ленин жолу. – 1972. – 27-октябрь. – 1-2-б.
37. Ибраимов С. Жаштар, Коммунизмдин улуу курулушунда алдыңкы катарда болулу! // Ленин жолу. – 1974. 18-сентябрь. – 2-3-б.
38. Ибраимов С. Жеңиштердин даназасы // Ленин жолу. – 1974. – 13-ноябрь. – 2-б.

39. Ибраимов С. Жетишкендиктерибизди жаңы жеңиштер менен бекемдейли // Советтик Кыргызстан. 1970. -№220. -6-ноябрь. -1-б.
40. Ибраимов С. Жигерденип иштөө үчүн // Советтик Кыргызстан. – 1980. - № 248 (16749). – 26-октябрь. – 2-б.
41. Ибраимов С. Жолдош Л. И. Брежневдин Сибирдин жана Ыраакы чыгыштын райондорунда болгон кезде сүйлөгөн сөздөрүндө, «Кичи жер» жана «Кайра жаралуу» деген китептеринде эмгекчилерди идеялык-саясий жана патриоттук тарбиялоону, партиялык иштин формаларын жана методдорун өркүндөтүү боюнча оюластын партиялык уюмдарынын милдеттери жөнүндө // Ленин жолу. – 1978. – 23-май. – 2-3-б.
42. Ибраимов С. И. Беш жылдык планды орундатуу боюнча саясий уюштуруу иштеринин деңгээлин жогорулаталы // Ленин жолу. 1969. -21-февраль. -3-бет.
43. Ибраимов С. И. Биздин жеңиштерибиздин булагы // Советтик Кыргызстан. 1974. 31 – август. 1 – бет.
44. Ибраимов С. И. Жаштар, коммунизмдин улуу курулушунда алдыңкы катарда болулу // Ленин жолу. 1974. 18 – сентябрь. – 2 – бет.
45. Ибраимов С. И. Маданиятты жана эл чыгармачылыгын өстүрөлү // Ленин жолу. 1976. -18 – февраль. -2 - бет.
46. Ибраимов С. И. Ош областында элге билим берүү ишинин гүлдөшү // Эл агартуу. 1977. -№5. – 27 – бет.
47. Ибраимов С. И. Партиябыздын директивасы жүзүгө ашты // Ленин жолу. 1975. -15 -ноябрь. -1-бет.
48. Ибраимов С. Идеино-политическую работу-на уровень современных задач [Текст] // Ленинский путь. 1973. -№134(7617). -11-июнь. -1-2-бет.
49. Ибраимов С. Идеялык-саясий иштер азыркы талаптын деңгээлинде болсун // Ленин жолу. – 1973. – 11- июль. – 1-2-б.
50. Ибраимов С. Ийгилик негизи // Советтик Кыргызстан. – 1976. – 13-ноябрь. – 2-б.

51. Ибраимов С. Интенсивдештирүү жолунда: тажрыйба жана натыйжа // Коммунист. -1974-ж. -№5. -15-20-беттер.
52. Ибраимов С. Ишеним милдеттендирет // Советтик Кыргызстан. – 1978. – 22-август. – 2-б.
53. Ибраимов С. Кадрлар менен иштөөнү жакшыртуу мындан аркы ийгиликтердин залогу // Ленин жолу. (Ош) – 1975. – 4-ноябрь. – 1-4-б.
54. Ибраимов С. Кайраттуу эмгектин жемиши / Кыргызстан Компартиясынын Ош обкомунун биринчи секретары // Советтик Кыргызстан. 1975. №260. -5 – ноябрь. -1 - бет.
55. Ибраимов С. Китепканачылардын семинары // Ленин жолу. -1975-ж. -18-октябрь. 4-б.
56. Ибраимов С. Кой чарбасын өнүктүрүүнүн ийгиликтерин бекемдөө менен арттыра берели // Ленин жолу. – 1975. – 30-август. – 1-2-б.
57. Ибраимов С. Кой чарбасын өстүрүүнүн кубаттуу негизи // Современный Кыргызстан. – 1976. – 8-июль. – 2-б.
58. Ибраимов С. Комитеттердин жана топтордун мүмкүнчүлүктөрүн кеңири пайдаланалы. // Кыргызстан КП Ош обкомунун биринчи секретарынын доклады // Ленин жолу. 1976. 17 – июль. 2-бет.
59. Ибраимов С. Коммунисттик эмгек үчүн күрөштү күчөтөлү. // Ленин жолу. 1972. -17-февраль. -1-2-беттер.
60. Ибраимов С. Коомдук мал чарбага тоюттун мол запасын түзөлү. // Ленин жолу. – 1978. – 18-август. – 1-2-б.
61. Ибраимов С. КПСС БКнын июль пленумунун токтомун турмушка ашыралы // Ленин жолу. – 1970. – 5-август. – 2-б.
62. Ибраимов С. КПССтин XXV съездинин чечимдерин орундатууда уюштуруу иштерин күчөтөлү // Ленин жолу. – 1976. – 24-июль. – 2-3-беттер.
63. Ибраимов С. Курс – на выполнение обязательств [Текст]// Советская Киргизия. 1970. -23-сентябрь. -№221 (12759). -2-бет.
64. Ибраимов С. Күч механизацияда / Кыргызстан КП Ош обкомунун биринчи секретары // Кыргызстан айыл чарбасы. -1977-ж. -№4. -7-9-б.

65. Ибраимов С. Кыйынчылыктарды жеңе алдык // Советтик Кыргызстан. 1972. -15-ноябрь. -1-бет.
66. Ибраимов С. Кыргыз ССР министрлер совети жөнүндө Кыргыз ССРинин законунун долбоору тууралуу / Кыргыз ССР Министрлер Председатели депутат С.И. Ибраимовдун доклады // Советтик Кыргызстан. – 1979. – № 9 (16210). – 11-январь. – 2-3-б.
67. Ибраимов С. Кыргыз ССР Министрлер совети жөнүндө Кыргыз ССРинин Законунун долбоору тууралуу / Тогузунчу шайланган Кыргыз ССР Жогорку Советинин кезексиз он биринчи сессиясы // Советтик Кыргызстан. -1979-ж. - №9.-11-январь. -2-3-бб.
68. Ибраимов С. Кыргыз ССР министрлер советинин председатели депутат С.И. Ибраимовдун доклады боюнча жарыш сөз // Советтик Кыргызстан. -1980. 29 - март. – № 76 (16577). – 1-3-б.
69. Ибраимов С. Ленин ордени жаңы жеңиштерге шыктандырат // Ленин жолу. - 1970-ж. -2-апрель. 2-б.
70. Ибраимов С. Лениндик партиянын эң мыкты жоокерлерин тарбиялайлы. // Ленин жолу. – 1976. – 2-б.
71. Ибраимов С. Маданиятты жана эл чыгармачылыгын өстүрөлү. // Ленин жолу. – 1976. – 18-февраль. – 2-б.
72. Ибраимов С. Максатыбыз 187.000 тонна! – // Ленин жолу. – 1972. 14-ноябрь. – № 222 (1920). – 1-2-б.
73. Ибраимов С. Массанын демилгесин колдоо // Советтик Кыргызстан. – 1973. – 2-март. – 2-б.
74. Ибраимов С. О прокте закона Киргизской ССР о совете министров Киргизской ССР [Текст]// Советская Киргизия. 1979.-11-январь.-№9 (15284). 2-бет.
75. Ибраимов С. Об исполнении трудового законодательства, дальнейшем укреплении трудовой дисциплины и улучшении использования трудовых ресурсов в республике [Текст]// Советская Киргизия. 1980. -29-март. -2-бет.

76. Ибраимов С. Областтык партиялык-чарбалык активдин чогулушунан / Социалистик айыл чарбасынын эмгекчилеринин асыл максаты // Ленин жолу. – 1977. – 22-январь. – 2-б.
77. Ибраимов С. Окуучуларды эмгекке тарбиялап, кесип тандоого туура багыт берели // Ленин жолу. – 1977. – 10-июнь. – 2-б.
78. Ибраимов С. Орошаемые земли – народное богатство [Текст]// Советская Киргизия. 1964.-23-сентябрь. -№223. 2-бет.
79. Ибраимов С. Ош областында элге билим берүү ишинин гүлдөшү. Октябрдын 60 жылдыгына карата // Эл агартуу. -1977. -№5. -24-30-б.
80. Ибраимов С. Панфиловчулардын ысмы өчпөйт. // Ленин жолу. – 1978. – 2-б.
81. Ибраимов С. Партийную работу-на уровень современных задач [Текст]/ С. Ибраимов // Ленинский путь.-1975.-27-декабрь.-1-2-3-4-беттер.
82. Ибраимов С. Партия белгилегендердин бардыгын аткарабыз. // Ленин жолу. – 1976. – 17-ноябрь. – 2-б.
83. Ибраимов С. Партия ширелткен союз // Ленин жолу. – 1972. –30-декабрь. – 1-3-б.
84. Ибраимов С. Партиябыздын директивасы жүзүгө ашты // Ленин жолу. – 1975. – 15-ноябрь. – 1-2-б.
85. Ибраимов С. Партиялык иштер азыркы милдеттердин деңгээлинде болсун. Ош областтык партиялык XVII конференция // Ленин жолу. – 1975. – 27-декабрь. – 1-4-б.
86. Ибраимов С. Партиянын агрардык саясатын ишке ашырабыз. // Ленин жолу. -1978. 2-август. -2-3-беттер.
87. Ибраимов С. Партиянын агрардык саясатынын башкы багыты / Кыргызстан КП Ош областтык Комитетинин пленуму // Ленин жолу. 1977-ж. 2-сентябрь. 1-2-б.
88. Ибраимов С. Партиянын жаңы талаптарынын деңгээлинде болсун. // Ленин жолу. 1976. -28-декабрь. – 2-б.
89. Ибраимов С. Пахта массалуулугу менен таасирдүү //Ленин жолу. 1976-ж. - №143. -8-декабрь. 1-б.

90. Ибраимов С. Пахтанын түшүмүн жыйноонун уюшкандыкта жүргүзөлү! // Ленин жолу. 1974. – 6-сентябрь. – 3-б.
91. Ибраимов С. Пахтачылардын залкар милдеттери // Ленин жолу. – 1973. – 6-август. – 2-б.
92. Ибраимов С. Пахтачылардын кайратман эмгеги ийгилик менен даңкталды // Ленин жолу. 1975. – № 206 (8681). – 14-октябрь. – 1-2-б.
93. Ибраимов С. Пахтачылыкты өркүндөтүүдө резервдерди толук ишке киргизели // Ленин жолу. 1972. – 22-март. -1-2-бб.
94. Ибраимов С. Повышать боевитость первичных партийных организации [Текст] // Ленинский путь. 1976. -4-август. -3-бет.
95. Ибраимов С. Претворим в жизнь мероприятия партии по интенсификации сельского хозяйства [Текст]// Советская Киргизия. 1964. -10-март. -3-бет.
96. Ибраимов С. Профсоюз уюмдарына жетекчиликти жакшырталы // Коммунист. 1972. №6. -19-24-беттер.
97. Ибраимов С. Пятилетке-победный итог [Текст]// Ленинский путь. 1975.-15-ноябрь. -1-бет.
98. Ибраимов С. Речь депутата Ибраимова С.И [Текст] // Советская Киргизия. 1980.-25-октябрь -2бет.
99. Ибраимов С. Речь депутата С. Ибраимова [Текст] //Советская Киргизия. 1972.-21-декабрь.-2-бет.
100. Ибраимов С. Родинабыздын сыйлыгына эпкиндуу эмгегибиз менен жооп берели // Советтик Кыргызстан. – 1978. – 22-март. – 1-3-б.
101. Ибраимов С. Родинага 200.000 тоннадан ашык “Ак алтын” тартуулайлы // Ленин жолу. 1975. – 10-сентябрь. – 1-4-б.
102. Ибраимов С. С собрания областного партийного актива «Программа новых побед строителей коммунизма» [Текст]// Ленинский путь. 1977.-20-октябрь. -2бет.
103. Ибраимов С. С честью выполнить социалистические обязательства [Текст] // Ленинский путь (Ош). 1972. -24-июнь. -№123. -1-бет.

104. Ибраимов С. Совершенствовать стиль работы партийных организаций [Текст]// Ленинский путь. 1972. -13-апрель. -2-бет.
105. Ибраимов С. Советы – органы подлинного народовластия [Текст]// Ленинский путь. 1978. -8-ноябрь. -2-бет.
106. Ибраимов С. Социализмдин байрагы алдында / Кыргыз ССРинин жана Кыргызстан Компартиясынын 50 жылдыгына карата // Кыргызстан маданияты. 1974. №31 (395). -1-август. -3-бет.
107. Ибраимов С. Социалисттик мелдешке партиялык жетекчиликти өркүндөтөлү. // Коммунист. -1973. -№6. -14-19-бб.
108. Ибраимов С. Строго соблюдать ленинские принципы подбора, расстановки и воспитания кадров [Текст]// Ленинский путь. 1975. -5-ноябрь. -2-бет.
109. Ибраимов С. Суу чарба иштерине партиялык жетекчилик күчөтүлсүн // Коммунист. 1966. -№7. -5-11-б.
110. Ибраимов С. Съездден съездге чейин жетишкендиктерибизди жаңы жеңиштер менен бекемдейли // Советтик Кыргызстан. 1970. № 220 (8765). 6-ноябрь. 1-3-бб.
111. Ибраимов С. Съездин күндөлүгү // Советтик Кыргызстан. -1963-ж. -29-декабрь. -1-б.
112. Ибраимов С. Сыймыктануу салтанаты // Ленин жолу. – 1974. – 13-ноябрь. – 1-2-б.
113. Ибраимов С. Талап: Культивация, культивация, культивация // Ленин жолу (Ош). 1972. -9-август. -1-3-б.
114. Ибраимов С. Творцы нового мира [Текст] // Ленинский путь. 1977. -2-сентябрь. -№174. 2-бет.
115. Ибраимов С. Текшерүү – курулай максат эмес // Ленин жолу. 1977. – 25-февраль. -2-б.
116. Ибраимов С. Түштүк Кыргызстан – гүлдөп өскөн өрөөн. // Коммунист. 1974. №10. 57-62-беттер.

117. Ибраимов С. Улуу Октябрьдин даңктуу 60 жылдыгын татыктуу тосолу // Ленин жолу. – 1977. – 21-апрель. – 2-3-б.
118. Ибраимов С. Улучшение работы с кадрами залог дальнейших успехов [Текст]// Ленинский путь. 1975. -4-ноябрь. -2-бет.
119. Ибраимов С. Четвертая сессия верховного совета СССР девятого созыва [Текст]/ С. Ибраимов // Советская Киргизия. 1975.-7-декабрь.-№285. -2-бет.
120. Ибраимов С. Эгинди көбөйтүүнүн маанилүү резервдерин мыкты пайдаланалы // Советтик Кыргызстан. 1963. -12-октябрь. -3-б.
121. Ибраимов С. Экономиканы жана маданиятты комплекстүү өнүктүрүү // Коммунист. 1976. №6. 27-34-бб.
122. Ибраимов С. Элдик контролго-партиялык камкордук // Ленин жолу. 1969. – 25-ноябрь. – 2-б.
123. Ибраимов С. Эмгектеги ийгиликтерибизди жаңы жеңиштер менен бекемдейли. // Ленин жолу. 1976. 25-март. – 1-2-б.
124. Ибраимов С. Эпкиндүү эмгектин кубанычтуу жыйынтыктары // Коммунист. 1977. -№12. -30-36-б.
125. Ибраимов С. Юбилейге татыктуу белек // Советтик Кыргызстан. 1974-ж. - 31-октябрь. 1-2-б.
126. Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун Председатели жолдош С.Ибраимовдун “Эл агартуу” журналына “Ардак белгиси” орденин тапшырууга арналган салтанаттуу чогулушта сүйлөгөн сөзү // Эл агартуу. - 1978-ж. -12. - 6-12-бб.
127. Кыргыз ССР Жогорку Советинин сессиясы // Советтик Кыргызстан”. 1980. № 75. 28-март. 3-бет.
128. Кыргыз ССР Жогорку Советинин сессиясында // Советтик Кыргызстан. 1980. 13-ноябрь. №261. 2-бет.
129. Кыргыз ССРинин тогузунчу шайланган Жогорку Советинин сессиясы // Советтик Кыргызстан 1978. 26 – август. №197. 1-бет.
130. Постановление Верховного Совета Киргизской ССР. Об избрании товарища Ибраимова С.И. Председателем Президиума Верховного Совета

Киргизской ССР [Текст]// Советская Киргизия. 1978. -№2850.-25-август. -1-бет.

131. Постановление Верховного Совета СССР Об избрании депутата Ибраимова С.И заместителем Председателя Президиума Верховного Совета СССР [Текст]// Известия. 1978.-29-ноябрь -1-бет.
132. Республикада эмгек закондорунун аткарылышы эмгек тартибин андан ары чыңдоо жана эмгек ресурстарын пайдаланууну жакшыртуу жөнүндө Депутат С. И. Ибраимовдун доклады / Онунчу шайланган Кыргыз ССР Жогорку Советинин биринчи сессиясы // Советтик Кыргызстан. 1980. “76 (16577). 29-март. -2-бет.
133. СССР Жогорку Советинин сессиясы депутат С. Ибраимовдун сөзү. / Кант шайлоо округу, Кыргыз ССРи // Советтик Кыргызстан. -1980. 25 – октябрь № 247. -3-б.

б) Жарыяланбаган булактар

(КР БМА нин фонддору, КР БМКСДА фонддору)

Кыргыз Республикасынын Борбордук мамлекеттик архивинин Суу чарбасы жана ирригациялык иштер министринин (1402) фонду:

134. КР БМА Ф. 1402. Оп. 6. Д. 1551. Л. 296.

Кыргыз республикасынын борбордук мамлекеттик архивинин Кыргыз ССРнин Жогорку Советинин Президиумунун токтомдору (1445) фонду:

135. КР БМА Ф. 1445. Оп. 17. Д. 327. Л. 180.

136. КР БМА Ф. 1445. Оп. 17. Д. 327. Л. 185.

137. КР БМА Ф. 1445. Оп. 17. Д.327. Л.3.

138. КР БМА Ф. 1445. Оп.17. Д. 327. Л. 7.

139. КР БМА Ф. 1445. Оп.17. Д. 398. Л. 23.

140. КР БМА Ф. 1445. Оп.17.Д. 398. Л. 24.

141. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 327. Л. 178.

142. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 327. Л. 179.

143. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 327. Л. 183.

144. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 327. Л. 28-29.
145. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 327. Л. 4.
146. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 327. Л. 6.
147. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 398. Л. 20.
148. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 398. Л. 21.
149. КР БМА Ф.1445. Оп. 17. Д. 398. Л. 22.
150. КР БМА. Ф. 1445.Оп. 17. Д. 975. Л. 145.
151. КР БМА. Ф. 1445. Оп. 17. Д. 975. Л. 189.
152. КР БМА. Ф. 1445. Оп. 17. Д. 982. Л. 103.
153. КР БМА. Ф.1445. Оп.17. Д.975. Л. 168-169.

Кыргыз республикасынын борбордук мамлекеттик архивинин Кыргыз ССРнин Айыл чарба министирлигинин расмий чечимдери (1642) фонду:

154. КР БМА Ф. 1642. Оп. 11. Д. 3728. Л. 22.
155. КР БМА Ф.1642. Оп. 11. Д. 4131. Л. 2.
156. КР БМА Ф.1642. Оп. 11. Д. 4131. Л. 322.

Кыргыз республикасынын борбордук мамлекеттик архивинин Кыргыз ССРнин Билим берүү министирлигинин (1725) фонду:

157. КР БМА Ф. 1725. Оп. 2. Д. 2737. Л. 64.

Кыргыз республикасынын борбордук мамлекеттик архивинин “Кыргыз легпром” мамлекеттик концернин (2540) фонду:

158. КР БМА Ф. 2540. Оп.4Д. 8. Л. 4.

Кыргыз республикасынын борбордук мамлекеттик архивинин Кыргыз ССРнин маданият министрлигинин (2582) фонду:

159. КР БМА Ф. 2582. Оп. 3. Д. 949. Л. 16.

Кыргыз республикасынын коомдук – саясий документтер борбордук мамлекеттер архивинин Кыргызстан Компартиясыны Борбордук комитетинин расмий документтери(56) фонду:

160. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп. 179. Д. 9. Л. 45.
161. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп. 207. Д. 198. Л. 39.
162. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп. 207. Д. 198. Л. 51.

163. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп. 207. Д. 198. Л. 38-39.
164. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп. 207. Д. 198. Л. 38-39.
165. КР КСД БМА. Ф. 56. Оп.4. Д. 1448. Л. 4.
166. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп. 5. Д. 1527. Л. 15
167. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп. 5. Д. 1505. Л. 28
168. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп. 5. Д. 1527. Л. 15.
169. КР КСДБМА. Ф. 56. Оп.162. Д. 1317. Л. 63
170. КР КСД БМА. Ф. 56. Оп.168. Д. 17. Л. 37.
171. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 202. Д. 213. Л.14-15.
172. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д. 198. Л. 10.
173. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д. 198. Л. 11.
174. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д. 198. Л. 17.
175. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д. 198. Л. 19.
176. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д. 198. Л. 28.
177. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д. 198. Л. 8.
178. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д.198. Л. 24.
179. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д.198. Л. 25.
180. КР КСДБМА. Ф.56. Оп. 207. Д.198. Л. 31.

II. Адабияттар:

181. Абдрахманов Ж. 1916. Күндөлүктөр. Сталинге каттар. Баш. сөзд. авт. Ж. Жунушалиев, И. Е. Семенов. –Б.: “Улуу Тоолор”, 2016. -412 б.
182. Абдыкадыр Орозбеков. Эскерүүлөр / Түз: К. Абдыкадыров. Б.: Салам. 2016. -280 б.
183. Айдаралиев А. “Кыргызстанда медицинанын жана саламаттык сактоонун өсүшү” Фрунзе: “Кыргызстан”, 1988. 120 бет.
184. Алымбаев Ж. Кокон хандыгы жана Нүзүп миңбашы. –Б.: Турар. 2015. - 240 бет.
185. Алымбаев Ж. Нүзүп Бий. - Б.: 2000. -140

186. Арзыматова А. А. Промышленность Кыргызстана. Вторая половина XIX – XX вв.: Теоретико – методологические проблемы. –Б., 2008. 299 с.
187. Асанканов А. А., Беделбаев А. ж.б. Кыргыз республикасынын тарыхы. - Б.: Кыргызстан, 2000. -367 с.
188. Асанканов А. Социально – культурное развитие современного киргизского сельского населения. – Ф.: Илим, 1989. -212 с.
189. Асанканов А.А. История Кыргызстана (С древ. вр. до наших дней): Учеб. для выс. уч зав., изд. 3-е, доп. –Б.: Эркин Тоо, 2009. -542 с.
190. Аттокуров С. Из истории промышленности Киргизии. Издательство “Мектеп”. –Фрунзе. 1971. -140с.
191. Бактыгулов Дж. Культурно-просветительные учреждения Киргизии в условиях развитого социализма. –Фрунзе.:1985. Издательство “Илим”. -61 с.
192. Бактыгулов Дж. С. Во имя народного благосостояния. –Фрунзе: “Кыргызстан”, 1982. 188 с.
193. Бактыгулов Дж., Осмонов О.Дж., Самиева Ж.Д. Уровень жизни населения Кыргызстана (1961-1994 гг.) –Б.:1995. 115 с.
194. Балтабаев М.Р. Развитие всеобщего среднего образования в Киргизской ССР. – Ф.,1978. -227 с.
195. Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов: Саясий-документалдуу, көркөм-публицистикалык топтом. - Бишкек: 1998. -480 бет.
196. Джунушалиева Д.Д. Агония партии: взгляд изнутри. // Кыргызы и Кыргызстан. Опыт нового исторического осмысления. Б.: Илим, 1994. -
197. Жуманалиев А. Политическая история Кыргызстана (Становление политической системы кыргызского общества в 1920 – 1930-е годы). – Б., 2002, 2005. -399 с.
198. Жуманалиев А. Политическое развитие Кыргызстана (20 – 30-е годы). – Б., 1994. -150 с.
199. Жунушалиев Ж .Ж. Время созидания и трагедий. 20 – 30-е годы XX в. – Б.: Илим, 2003. -256 с.
200. Жусубалиев И. Өмүр элестери II том. Б.: «Улуу тоолор», 2016. 442 б.

201. Жусупова М. М., Өмүрбеков Т. Н. Төрөкул Айтматов – саясий жана мамлекеттик ишмер. –Б.: 2011. -140 б.
202. Ибраимов С. Гидротехника жана мелиорация терминдеринин сөздүгү // Кыргыз ССР Илимдер Академиясы. Фрунзе: Издательство АН Киргизской ССР. 1960. 125 бет.
203. Ибраимов С. Ошская область Киргизстана //Краткий очерк социально-экономического развития. –Фрунзе. “Кыргызстан”, 1979. – 200 стр.
204. Ибраимова Г. «Султан Ибраимов. Время труда, время созиданий». - Бишкек: «Шам», 2003. -336 стр.
205. Измайлов А.Э. От сплошной неграмотности к вершинам просвещения. – Ф.: Кыргызстан. 1978. -92 с.
206. История Киргизской ССР: древнейших времен до наших дней: в 5 томах. Фрунзе: Кыргызстан, 1984. -798 стр.; Том. IV Киргизия в 1938-1960 гг./ Редкол.: К.К. Каракеев (гл.ред) и.др. 1990. -480 стр.
207. История СССР (эпоха социализма). Под ред. М.П. Кима. Учебник. – М.: Высшая школа, 1974. 447 б.
208. Каниметов А.К. Народное образование Советской Киргизии за полвека. – Ф., 1972. -115 с.
209. Каракеев К.К. Великий Октябрь и наука Киргизстана, - Ф.: Кыргызстан,1977. -229 с.
210. Кененсариев Т. Искак Асан уулу Полот хан. –Б.: КТЖ, 1997. -80 бет.
211. Коммунистическая партия Киргизии в резолюциях и решениях съездов и пленумов ЦК. Часть 3. -Фрунзе: Кыргызстан 1973. 216 с.
212. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898 - 1986) / Т. 10. - М.: Политиздат, -1986. -493 с.
213. Курманов З., Плоских В.М., Бегалиев С. ж.б. Абдыкерим Сыдыков – национальный лидер. – Б.: Кыргызстан, 1992. -184с .
214. Курманов З., Садыков Э. Абдыкерим Сыдыков: Личность и история. – Б.: Шам, 2002. -228 с.

215. Курманов З.К. Политическая борьба в Кыргызстане: 20-е годы. – Б.: Илим, 1997. -290 с.
216. Кыргызстандын тарыхы. Үч томдук. III том. –Б.: “Кут-Бер”, 2016. -815 б.
217. КойчуевТ. К., ПлоскихВ. М., УсубалиевТ.У. У истоков Кыргызской Национальной Государственности. Бишкек: Илим, 1996. - 384 стр.
218. Калилов К. Өчпөс ысым. –Б.: “Бийиктик”, 2007. -192 б.
219. Малабаев Ж. М. Бишкек - столица Кыргызстана. - Б.: Эркин- Тоо, 2001. - 144 б.
220. Малабаев Ж.М. Кыргыз мамлекетинин тарыхы. –Б.: Илим, 1999. –172 б.
221. Мияшев Т. Султан Ибраимов Ошто: Эскермелер. Китепти түзгөн жана редакциялаган Т. Мияшев: -Ош, 2001. -226 бет.
222. Народное хозяйство Киргизской ССР за годы Советской власти: Стат. Сборник. – Ф., 1987. 140-б.
223. Нурмаматов Д. Совхозные кадры Кыргызстана (60 – е середина 80 – х гг.) -Бишкек, 1992. 54 с.
224. Образ жизни – советский. Ф., 1979. -92 с.
225. Осмонов О.Дж. История Кыргызстана (С древ. вр. до наших дней). Учебник для вузов. –Б.: ОСОО “Мезгил”, 2008. -412-б. ;
226. Осмонов Ө. Ж., Асанканов А.А. Кыргызстан тарыхы (Эң байыркы доордон азыркы мезгилге чейин) Жогорку окуу жайлары үчүн окуу китеби. – 1-бас. –Б.: “Эркин - Тоо”, 2001. 518 бет.
227. Ош областы энциклопедия. -Фрунзе. 1989. -510 б.
228. Өмүрбеков Т.Н. Новые подходы к изучению роли и места исторических личностей народов Центральной Азии. // Труды факультета истории и регионоведения КНУ им. Ж.Баласагына. –Вып. X. –Б.: -2002. – 118-бет.
229. Өмүрбеков Т.Н. Улуу инсандардын Кыргызстандын тарыхындагы ролу жана орду (XIX к. ортосу - XX к.башы) –Б.: “Бийиктик”, 2003. -288 б.
230. Плоских В.М. Манас не признал себя виновным. – Б., 1993. -88 с.
231. Соктоев И.А. Высшая школа Советского Киргизстана. – Ф.: Илим, 1982. - 196 с.

232. Соктоев И.А. Формирование и развитие советской интеллигенции Киргизстана. – Ф.,1981. -216 с.
233. Султан Ибраимов // Редколлегия: Джангарачева М.К., Исаков К.И., Урмамбетов Т. -Бишкек : 1997. -64 бет.
234. Термечиков А. Дж. Развитие и размещение промышленности Киргизии. Фрунзе.: Кыргызстан, 1982. -50-бет.
235. Тилекеев А. Аграрная политика КПСС в действии. –Фрунзе “Кыргызстан”, 1983. 172стр.
236. Токобаева Г.Ш. Ички Теңир - Тоолук чыгаан инсандар. –Б.: Макспринт. 2011. -144 бет.
237. Урмамбетов Т. Султан Ибраимовду өлтүргөн ким? [Текст]/ Т. Урмамбетов. – Б.: “Баласагын”, 1992.-80б.
238. Усубалиев Т. У. Ленинизм – элдердин достугунун жана туугандаштыгынын улуу булагы. –Ф.: Кыргызстан, 1975. -292-бет.
239. Усубалиев Т.У. Избранные: Речи и статьи: - Б.: Учкун, 2008. -917 с.
240. Усубалиев Т.У. Как меня преследовали горбачевцы. Моральный и политический террор: Книга 3. – Б.: Шам, 1997. -599 с.
241. Усубалиев Т.У. Кыргызстан в моем сердце: Книга 6. – Б.: Шам, 2005. -863 с.
242. Усубалиев Т.У. Надо знать прошлое, чтобы не ошибаться в будущем: Книга 2. – Б.: Шам, 1996. -623 с.
243. Усубалиев Т.У. Эпоха. Созидание. Судьбы. – Б.: Шам, 1995. -592 с.
244. Үсөнбаев К. Ормон хан. –Б.: 1999. -104 б.
245. Фрунзе (энциклопедия). - Фрунзе: Кыргызстан, 1986. - 286 б.
246. Шарипова С. Белые лебеди в черный день. (Художественно-публицистическое эссе). Бишкек: “Кыргызстан” -1996. -208 б.
247. Эралиев З. Идеологиялык күрөштүн майданында. –Ф.: Кыргызстан. 1983. -160 б.

Ш.Диссертациялар жана диссертациялардын авторефераттары

248. Арзыматова А.А. История промышленности Кыргызстана в российско-советский период концептуальные проблемы: дис. ...докт. дисс. ист. наук: 07.00.02. -Бишкек: 2008. -325 стр.
249. Арзыматова А.А. Развитие промышленности Киргизии в 70-е годы [Текст]: дис. ...канд.ист.наук. -Фрунзе.:1988. -152 с.
250. Бекмурзаева Г. Абдыкадыр Орозбеков – мамлекеттик ишмер [текст]: тарых.илим.канд. ...дис. / Г. Бекмурзаева. –Ош. -2010. -164 б.
251. Бердиев А.Т. “Абсамат Масалиев – Кыргызстандын көрүнүктүү мамлекеттик жана коомдук ишмери” Тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертация: 07.00.02 / Бердиев А.Т. –Бишкек: 2014. -198 б.
252. Вахов С.С.Подготовка квалифицированных рабочих со средним образованием в СССР (1971-1980 гг.) : Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02.
253. Гапаров Т. Исхак Раззаков – выдающийся государственный и общественный деятель Кыргызстана [Текст]: дис. ...канд.ист.наук / Гапаров Т. -Бишкек. 2001. -159с.
254. Джакыпова Ч.Ш. Подготовка кадров в системе высшего, средне - специального и профессионально-технического образования для народного хозяйства и культуры Киргизской ССР в 60 – 80-е годы. Автореферат Дисс. док. ист. н. – МГУ, 1989.
255. Жусупова М. М. Төрөкул Айтматов – общественный, политический и государственный деятель. Т.и.к.окум.даражасын и.а. үчүн диссерт. Автореферат –Б.: 2010.
256. Каулбекова Р.А. Кыргызстанда коомдук - саясий ой - пикирдин өнүгүшүндөгү Арстанбек Буйлаш уулунун ролу. Т.и.к.окум.даражасын и.а. үчүн диссерт. –Б., 2015. -206 б.
257. Осмонов Ө. Д. Повышение материального благосостояния и культурного уровня колхозного крестьянства Киргизии в условиях развитого социализма (1966-1975 гг.) : Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. –Фрунзе. -1983.

258. Осмонов Ө.Ж. Кыргызстандын айыл – кыштактарынын социалдык турмушу (1966 – 1985 –жж.). Автореферат докт. дисс. Бишкек.:1994. -48 б.
259. Өмүрова Ж. О. “Т.У. Усубалиев – Кыргызстандын көрүнүктүү мамлекеттик жана коомдук ишмери” // Тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертация. –Бишкек. - 2002. -145-б.
260. Сатаров А. Подготовка молодых рабочих коренных национальностей в республиках Средней Азии (1971-1983 гг.) : Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. –Москва. -1984. -158л.
261. Токобаева Г.Ш. Ички Теңир - Тоолук кыргыздардын коомдук-саясий турмушундагы жана көз каранды эместиги үчүн күрөшүндөгү чыгаан инсандардын ролу. Т.и.к.окум.дар...дисс. Авторефераты. -Б.: 2009.

IV. Мезгилдүү басма сөз каражаттары

262. Акимбаев О. Султан ага Кыргызстанды өзгөртмөк // Эркин-Тоо. -2007. - 10-август. -5-б.
263. Акунова Ж. Султан Ибраимовдун жаркын элеси [Текст] / Ж. Акунова // Кыргыз Туусу. – 2004. -13-15январь. №2. -17-бет.
264. Бакеева А. Султан Ибраимов // Аалам. -2008. -№37. -8-апрель. -12-бет.
265. БегалиевС. Республиканын экономикасы өнүгүүдө (Экономикалык социалдык саясий жана руханий өнүгүүнүн проблемалары) // Коммунист. - 1977. №12. -45-52-б.
266. Жыргалбеков Т. Эл кызыкчылыгында өмүрү өткөн инсан // Кыргыз Туусу. 2007. -21-23-август. -7-б.
267. Захаров Б. Работать творчески, с перспективой [Текст]/ Б.Захаров // Советская Киргизия. -1976.-6-августь -2бет.
268. Иманбаев С. И это все о нем // События. Факт. 2003. -№106. -26-сентябрь. -с 7.
269. Исмаилова Р. Түбөлүк гүлдесте [Текст]/ Исраилова Р. // Эркин - Тоо. 2003. -23-декабрь. -14-бет.

270. Калилов К. Көрүнүктүү ишмер С. Ибраимов КР баатырдыгына татыктуу инсан // Эркин Тоо. 2015. -№13. -17-февраль. -4-бет.
271. Карыпкулов А. Элдин маданий деңгээлин жогорулатууда билим берүүнү өркүндөтүүнүн мааниси (Экономикалык социалдык саясий жана руханий өнүгүүнүн проблемалары) // Коммунист. -1977. №12. -53-59-б.
272. КПСС Борбордук Комитетинде жана СССР Министрлер Советинти “1978 -1980-жылдарда машина жасоо тармагынын мындан ары өнүктүрүү жөнүндө” токтом. // Советтик Кыргызстан. 1978. № 179. -5 - августь. -1-бет.
273. Кылычбеков Б. Акылман көрөт алысты / Көрүнүктүү коомдук жана мамлекеттик ишмер Султан Ибраимовдун 80 жылдыгына карата // Эркин Тоо. 2007. -13-нояб. -5-б.
274. Кыргыз ССР Министрлер Совети жөнүндө, Кыргыз ССРинин законунун долбоору тууралуу // Советтик Кыргызстан. -1979. -№9. -11-январь. -2-бет.
275. Маектешкен Өскөнов Т. Кадрлардын кадырын билген жан эле [Текст] / Т.Өскөнов // Кыргыз Туусу. 2010. -3-декабрь. -№92 (23480). -19-бет.
276. Макешова А. Айта жүрөр алтын доор / Көрүнүктүү мамлекеттик, коомдук жана саясий ишмер Султан Ибраимовдун 80 жылдыгына карата // Эркин Тоо. 2007.-16-февр.-15-б.
277. Максүтов Б. Манас бабабыздан бүгүнкү күнгө чейин [Текст] / Б. Максүтов. Бишкек: 2007.-240-244-бб.
278. Малаев К, Кожобаев Ж, Аттокуров А. “Султан Ибраимовго Кыргыз эл баатыры” наамы ыйгарылса // Эркин Тоо. 2006. -3-ноябрь. -7-б.
279. Маткеримов Б. Султан Ибраимовдун ысымын сыймык туткан аймакта // Кыргыз Туусу. 2011. -№96 (23584) -13-декабрь. -9-бет.
280. Осмоналиев К. Мыкты атуулга музей куруу керекпи? [Текст] / К. Осмоналиев // Кыргыз Туусу. -2002.-3-7-бет.-№33.-13-бет.
281. Өсөров М. Эл уулу Султан Ибраимов / Султан Ибраимовдун каза болгонуна 30 жыл // Эркин Тоо. 2010. -3-7-декабрь. -5-6-беттер.

282. Парпиев И. Кыргыздын кырааны эле / Көрүнүктүү коомдук жана мамлекеттик ишмер С. Ибраимовдун 80 жылдыгына карата //Эркин Тоо.-2007.- 22-май. -7-б.
283. Похороны Султана Ибраимовича Ибраимова [Текст]// Советская Киргизия. -1980.-7-декабрь.-2-бет.
284. Работа с настроением .Хатунсев В. Черемухин В. // Комсомольская правда. -1980.-18-октябрь. -2-бет.
285. Сейдалиев Н. Эрте өчкөн жылдыз // Эркин-Тоо. 2008. -29-январь. -8-б.
286. Сооронкулов С. Айкөл адам эле/ Султан Ибраимовдун туулган күнүнүн 75 жылдыгына карата// Чүй баяны.-2002.- 9-сент.-6-б.
287. Султан Ибраимович Ибраимов [Текст] // Известия. -1980.-5-декабрь. -3-бет.
288. Султан Ибраимов-таланттуу жетекчи, мамлекеттик көрүнүктүү ишмер жана залкар инсан / Усманов Т.М., Султанова М.Ш., Сатыбалдиев Ч.Т., Чыныкеева Ч.Т. // Ош Му жарчысы №2. 2012. -152-158-беттер.
289. Таранов Э. Он опережал свое время [Текст]/ Э.Таранов // Советская Киргизия. 1990. -6-ноябрь. -№256 (18631). -3-бет.
290. Тентимишев М. Ысык-Көл ыйлаган түн [Текст] // Тентимишев М. // Кыргыз Туусу. 2000. -5-7-декабрь. -8-бет.
291. Тентимишов М. “Кебелгис” СССРдин ичтен ирип жатканын ок менен туйгузган 4-декабрь... [Текст]/ Тентимишов М. // Кыргыз Туусу. -2005.-6-8-декабрь.-12-бет.
292. Тойбаев К. Жаркын элес / Документалдуу повесттен үзүндү // Ленин жолу. 1988. 1-5-9-14-16-23-26-январь, 2-февраль. -3-4-беттер.
293. Туманов Ж. Жигиттин султаны эле // Кыргыз Туусу. -2016. -№15. -26-февраль. 14-бет.
294. Турсунова Э. С.Ибраимов // Заманадаш элдик журнал. -2012. -№6. 16-17-бет.
295. Убийство Премьер-министра // Литературный Киргизстан. -№7/1990. – июль. -102 с.

296. Экөө Султан Ибраимов жубайы Рева Телтаева менен // Бишкек таймс. - 2006. -№5. -17-февраль.
297. Өсөрөв М. Ак - Буура асыл уулун сагынат [Текст] / М. Өсөрөв // Эркин-Тоо. 2010. -№1. -12-январь. -6-бет.
298. Өсөрөв М. Ак-Буура асыл уулун сагынат [Текст] / М. Өсөрөв // Эркин-Тоо. -2012. -13-март. -№21. -2-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -27-март. -№25. -4-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -30-март. -№26. -2-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -6-апрель. -№28. -4-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -20-апрель. -№33-34. -30-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -20-апрель. -№35 . -1-5-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -1-май. -№39. -23-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -8-май. -№41. -7-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -10-июль. -№60. -9-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -31-июль. -№66. -22-бет.
Эркин-Тоо. -2012. -7-август. -№68. -5-бет.